

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Historie

Bakalářská práce

*Analýza narativů připomínající 28. říjen ve veřejné
debatě v letech 1990-1993*

*Analysis of narratives commemorating 28 October
in the public debate in 1990-1993*

Jonáš Vicherek

Poděkování

Za podnětné odborné rady a pečlivé vedení práce velmi děkuji Mgr. Miroslavu Michelovi, Ph.D.

Za inspirativní připomínky také děkuji všem přátelům a kolegům.

Celé své rodině dále děkuji za zázemí, které mi poskytuje a neutuchající podporu. Zejména pak děkuji tátovi a Aničce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného vysokoškolského titulu.

V Praze dne 23. května 2023

Jonáš Vicherek

Abstrakt

Cílem této práce je skrze koncept ideálně-typických narativů Tomáše Sniegoně a kritickou diskurzivní analýzu Normana Fairclougha prozkoumat způsob vztahování se česko-slovenské společnosti let 1990-1993 k minulosti. Na podkladu 28. října – dne vzniku Československé republiky v roce 1918 – je cílem ukázat, jakou úlohu hrál vznik společného státu Čechů a Slováků v jednotlivých narativech v příslušném období. Otázkou s tím spojenou je, kdo zastával jaký narativ a čeho se tím snažil dosáhnout. Hlavními pramennými materiály jsou stenoprotokoly ze schůzí jednotlivých komor parlamentů a celostátní plnoformátové deníky z České i Slovenské republiky. Pomocí těchto pramenů analyzuji jak politické, tak společenské přijímání 28. října. Sleduji jednotlivé vrstvy interpretací, které jsou 28. říjnu přisuzovány z nichž specifické postavení zaujímá vzájemný vztah české a slovenské společnosti.

Klíčová slova

28. říjen; státní svátek; česko-slovenské vztahy; 90. léta; kritická diskurzivní analýza; paměťová studia.

Abstract

The aim of this thesis is to explore how the czech-slovak society of the years 1990-1993 relates to the past. The study utilizes the concept of ideal-typical narratives by Tomáš Sniegoň and critical discourse analysis by Norman Fairclough. The goal is to examine the role of establishing the joint Czech and Slovak state in various narratives, based on the foundation day of the Czechoslovak Republic in 1918, which is 28 October. The associated question is who represented which narrative and what they were trying to achieve. The principal source materials include records from the sessions of each chamber of parliaments and national full-size newspapers from both the Czech and Slovak Republics. Using these sources, I analyze both the political and social reception of 28 October. I examine various layers of interpretation attributed to this date, with a specific focus on the mutual relationship between Czech and Slovak society.

Key words

28 October; national holiday; Czech-Slovak relations; 90s; discours analysis; memory studies.

Obsah

Seznam zkratk.....	7
I. ÚVOD.....	8
I. 1. Cíle práce.....	9
I. 2. Metodologie a teorie.....	11
I. 2. 1. Paměť.....	11
II. 2. 1. 1. Svátek jako místo paměti.....	14
I. 2. 2. Diskurzivní analýza.....	15
I. 2. 3. Definice narativů.....	18
I. 3. Výchozí stav bádání.....	23
I. 2. 1. Dobový kontext.....	23
I. 2. 2. Svátek 28. října 1918-1989 a výzkum jeho významu.....	24
I. 2. 2. 1. Prvorepublikové počátky.....	25
I. 2. 2. 2. Připomínání svátku v letech 1938-1989.....	26
I. 4. Prameny.....	29
I. 1. 1. 1. Představení periodik.....	31
I. 5. Struktura práce.....	33
I. 5. 1. Používané výrazy.....	34
II. SVÁTKOVÝ KALENDÁŘ 1990-1993.....	35
II. 1. Federální shromáždění.....	35
II. 2. Česká národní rada.....	38
II. 3. Slovenská národní rada.....	40
II. 3. 1. Parlament samostatné Slovenské republiky.....	43
II. 4. Shrnutí.....	44
II. 4. 1. Pozice 28. října.....	47
III. SVÁTEK 28. ŘÍJNA V LETECH 1990-1993.....	49
III. 1. Politicko-společenské diskuze.....	49
III. 1. 1. Český národně-liberální narativ a tradice 28. října mimo sváteční den.....	49
III. 1. 1. 1. „ <i>Podívat se na sebe do zrcadla a nerozbít jej</i> “ – Reflexe českého paternalismu.....	52
III. 1. 2. Slovenský národně-evropský a katolicko-separatistický narativ a tradice 28. října mimo sváteční den.....	53
III. 1. 2. 1. Hlinka.....	55
III. 1. 3. Federální úroveň – setkání narativů.....	58
III. 1. 3. 1. Název.....	58
III. 1. 3. 2. Vyznamenaní.....	61

III. 1. 3. 3. Beneš a Štefánik.....	64
III. 2. Význam oslav 28. října v proměnách času.....	65
III. 2. 1. Rok 1990	66
III. 2. 1. 1. Český národně-liberální narativ.....	67
III. 2. 1. 1. 1. První a druhý pilíř – jednota a paternalismus.....	67
III. 2. 1. 1. 2. První a třetí pilíř – jednota a antikomunismus	71
III. 2. 1. 2. Slovenský katolicko-separatistický a Slovenský národně-evropský narativ	72
III. 2. 1. 2. 1. Události v Uhrovcí.....	72
III. 2. 1. 2. 2. Hlinka, Rázus a Černová.....	74
III. 2. 1. 2. 3. „Silnie i druhý hlas“ – Oslavy vzájemnosti	75
III. 2. 1. 3. Slavkovská deklaráce – syntéza narativů.....	76
III. 2. 2. Rok 1991	78
III. 2. 2. 1. Praha.....	80
III. 2. 2. 2. „Hejslovácka praženica“ – shromáždění v Bratislavě	81
III. 2. 2. 2. 1. Odsouzení formy, nebo obsahu?	83
III. 2. 2. 2. 2. Pohled z Prahy	85
III. 2. 2. 3. Co si z rámování občanských připomínkových akcí odnést?	87
III. 2. 3. Rok 1992	88
III. 2. 3. 1. „Bránit do posledního dechu!“	89
III. 2. 3. 2. Česká a slovenská státnost	91
III. 2. 3. 2. 1. Svatý Václav	93
III. 2. 3. 3. Bude v budoucnu připomínán?	94
III. 2. 4. Rok 1993	94
III. 2. 4. 1. Vymazání minulosti? – 28. říjen v samostatné Slovenské republice	95
III. 2. 4. 2. Připomínání svátku v samostatné České republice	96
III. 2. 4. 2. 1. Slovensko jako „ruční brzda“ – využití antislovakismu pro podporu české státnosti.....	99
IV. ZÁVĚR	100
IV. 1. Kdo zastával jaký narativ a jakou úlohu v něm sehrával?	100
IV. 2. Jak byli narativy silné?	103
IV. 3. Dynamika jednotlivých narativů.....	104
IV. 4. Epilog.....	106
V. ZDROJE	107
V. 1. Noviny	107
V. 2. Prameny	107
V. 3. Literatura.....	108

Seznam zkratek

ČNR	Česká národní rada
ČSL	Československá strana lidová
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Československá strana sociálně demokratická -> Česká strana sociálně demokratická
FS	Federální shromáždění
HSD-SMS	Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko
HZDS	Hnutie za demokratické Slovensko
KDH	Kresťanskodemokratické hnutie
KDS	Křesťansko-demokratická strana
KDU-ČSL	Křesťanskodemokratická unie – Československá strana lidová
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSS	Komunistická strana Slovenska
LSNS	Liberální strana národně sociální
MNI	Maďarská nezávislá iniciatíva
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
ODÚ-VPN	Občanská demokratická únia – Verejnosť proti násiliu
OF	Občanské fórum
OH	Občanské hnutí
SDĽ	Strana demokratickej ľavice
SL	Sněmovna lidu
SN	Sněmovna národů
SNJ	Strana národnej jednoty
SNP	Slovenské národní povstání
SNR	Slovenská národní rada
SNS	Slovenská národná strana
SNZS	Strana národného zjednotenia Slovákov
SPR-RSČ	Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa
VPN	Verejnosť proti násiliu
VŘSR	Velká říjnová socialistická revoluce

I. ÚVOD

Oblouková stavba bývalého hotelu Poľana byla postavena v 70. letech pro přední politiky komunistické strany.¹ Nachází se nad malou obcí Tatranská Javorina, ze které k ní vede úzká asfaltová cesta. Holá pláň před stavbou poskytuje za dobrého počasí panoramatický výhled na skalnaté vrcholy Muráně a Nového Vrchu. Příznivé počasí pro výhled ovšem právě nepanovalo. Z hustých mračen se v různé intenzitě snášel sníh na skupinku novinářů u brány hotelového areálu.²

Bylo 25. 10. 1992 a v hotelu právě jednala česká a slovenská vláda o vzájemných smlouvách dvou budoucích států. Na programu bylo kromě projednávání celní unie a problematické otázky státního občanství také znění zákona o zániku federace.³ Obě vlády se na znění zákona shodli a ten proto putoval předsedovi federální vlády Janu Stráskému, který jej 27. 10. podepsal. Následujícího dne si občané České a Slovenské Federativní republiky připomínali 74. výročí vzniku společného státu. Státu, který měl podle nového zákona přesně za 64 dní přestat existovat.

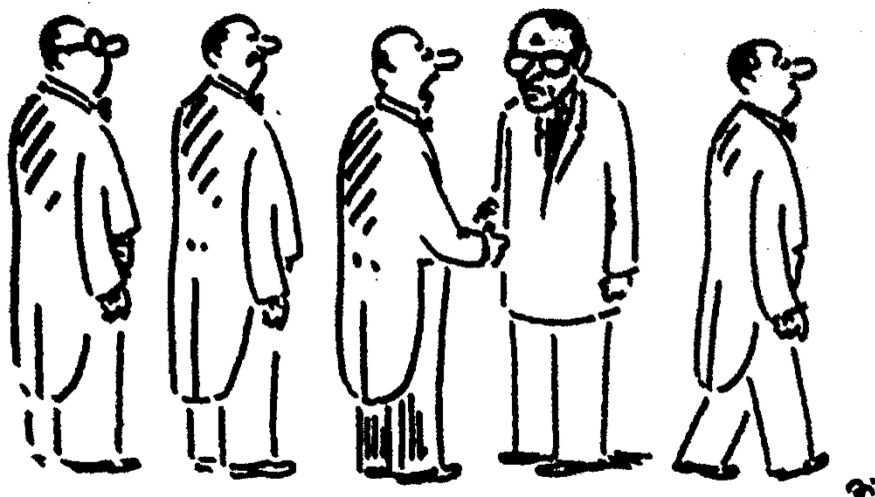
Předkládaná práce se věnuje právě připomínání vzniku státu v posledních třech letech jeho existence. Cílem ale není pouze nahlédnutí tohoto zvláštního paradoxu, nýbrž analyzování způsobu odkazování se na konkrétní historickou událost a nastínění jejího fungování v dobové politice. Právě mnohovrstevnatý vztah k minulosti totiž Michal Kopeček označil jako jeden ze základních aspektů pro pochopení polistopadové společnosti. Za druhý označil dělení státu odrážející česko-slovenské vztahy.⁴ Domnívám se, že 28. říjen je důležitým prostorem, v jehož rámci lze právě tyto dva aspekty důkladně prozkoumat. Za prvé slouží tento svátek jako důležitý historický mezník, k němuž se řada různých narativů rozdílným způsobem vztahuje a vyzdvihuje jeho odlišné komponenty. Za druhé je dominantní událostí s tímto datem spojenou vznik meziválečného státu Čechů a Slováků, což přináší potenciál odhalit způsoby vztahování se těchto dvou národů k sobě navzájem. Společná minulost totiž nemusí být hodnocena stejným způsobem. Ze svátku se tak stává prostor sporu o výklad minulosti, pomocí kterého lze lépe pochopit postkomunistické období na území tehdejšího Česko-Slovenska.

¹ Architektů Štefana Svetka, Juliána Hauskrechtta a Františka Husovského, URLICH, Petr. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*. Praha: Česká technika - nakladatelství ČVUT, 2006; s. 228.

² *Deník ČST*, 25. 10. 1992, 00:01:28:00.

³ STEIN, Eric. *Česko-Slovensko: Konflikt-roztržka-rozpad*. Praha: Academia, 2000, s. 188-191; Zákon se probíral na plénu Federálního shromáždění již v září, ale odhlasován nebyl. Nový návrh znění vylučoval možnost referenda a v prvním článku jednoduše konstatoval, že 31. 12. ČSFR zanikne, viz RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 338-339 a 356.

⁴ Kopeček definoval ještě třetí aspekt – ekonomickou reformu – kterému se ale tato práce nevěnuje: KOPEČEK, Michal. *Úvod*. In: GJURIČOVÁ, Adéla, Michal KOPEČEK, Petr ROUBAL, Jiří SUK, Tomáš ZAHRADNÍČEK. *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 12.

PRJÍMĚTE UPŘÍMNĚ SOUSTRAST K VÝROČÍ VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY...

„Přijměte upřímnou soustrast k výročí vzniku československé republiky...“

Lidové noviny, č. 254, 29. 10. 1992, s. 1.

I. 1. Cíle práce

Předkládaná práce se věnuje významu minulosti v politických a společenských diskuzích v období postkomunistické transformace skrze státní svátek. Každý státní systém má památné a významné dny, stejně jako dny pracovního klidu a také svátky, které jsou ve svátečním kalendáři nejvýznamnější. Každý ze svátků má pak jinou váhu, respektive je jinak oslavován, a tedy i naplňován rozdílným významem. Církevní svátky jako Velikonoce, nebo Vánoce mají v sekularizované české společnosti mnohdy postavení vyzdvihující společenské (rodinné) setkávání, případně konzumerismus, spíše než oslavování té které církevní události, byť samozřejmě i té se dostává pozornosti. Jinak tomu je ve společnosti slovenské, kde má náboženství stále velmi významné postavení a je to vidět i v současnosti právě na církevních svátcích, kterých je oproti ČR více.⁵ Ne vždy se sice jedná o politicky využitelné svátky, ale i takové existují. Původně církevní svátky se mohou stát státními a mohou přejímat právě i státní, či národní interpretaci.⁶ V obou zemích může být takovým

⁵ Srovnej slovenské a české dny pracovního volna: <https://www.vlada.gov.sk/statne-sviatky/> <https://www.mpsv.cz/svatky-v-ceske-republice> [21. 4. 2023]; ke slovenské religiozitě po roce 1989 viz PODOLINSKÁ, Tatiana Zachar, Miroslav TÍŽIK, Juraj MAJO. *Religiosity in Slovakia: Structure, Dynamics, and Spatial Diversification*. In: *Central, European Journal of Contemporary Religion*, 1/2019, 1–33, s. 9-10.

⁶ GAMMELGAARD, Karen, Ljiljana ŠARIĆ. *Discursive construction of national holidays in West and South Slavic countries after the fall of communism: Introductory thoughts*. In: ŠARIĆ, Ljiljana, Karen GAMMELGAARD a Kjetil Rå HAUGE. *Transforming National Holidays. Identity discourse in the West and South Slavic countries, 1985-2010*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012, s. 6.

příkladem Den věrozvěstů, který je úzce spojen s rozdílnou historickou interpretací různě využívanou v politických bojích. To podrobněji rozebral například Miroslav Michela.⁷

Existují ale také významné dny, které jsou připomínkou nedávné politické události, jež byla zásadní pro danou společnost – konec 2. světové války, Slovenské národní povstání (SNP), přijetí ústavy, pád komunistického režimu. To, zda se stanou natolik významnými, aby byli každoročně připomínány jako státní svátky včetně pracovního klidu, rozhoduje politická moc. Právě mezi tyto svátky patří i 28. říjen. Ten si za dobu své existence od prvního výročí roku 1919 prošel dlouhou historií a několikerou proměnou významu. Až na období druhé světové války však nebyl z kalendáře nikdy vyřazen a dočkával se tak hlavně různé intenzity připomínání. V nejnovější historii tohoto svátku se zásadním mezníkem stal rok 1988, kdy byl z řadového památného dne vytvořen znovu den sváteční včetně pracovního klidu. Po listopadové revoluci se tedy navazovalo na již schválený zákon – svátek nebylo potřeba znovu zavést. Přesto bylo potřeba jej znovu definovat a vytvořit pro něj v rámci celého svátkového kalendáře své místo.⁸

Prvním cílem práce je tedy prozkoumání této politické pozice 28. října – jak svátek fungoval u politické moci. Tento cíl je ale vhodné rozdělit ještě do dvou částí. První z nich je pozice v samotném svátkovém kalendáři – tedy jakýsi kontext, v němž svátek mezi ostatními figuroval a co vedlo zákonodárce, aby mu přisoudili takovou pozici, kterou mu nakonec přisoudili. K tomu je zapotřebí prozkoumat schvalování i dalších svátečních a památných dní. Druhou částí je hodnota, kterou do tohoto dne jednotliví politici vkládali. Tedy to, jak tento den používali pro svou politickou agendu, a tedy jej zároveň naplňovali specifickým smyslem – již neformálním a nezakotveným v zákonech. Zajímavé je klást si tuto otázku právě v kontextu neustálé přítomnosti diskuzí o budoucí existenci oslavovaného státu a sledovat, jakým způsobem se do oslav diskuze propisovaly. Doboví aktéři samozřejmě nevěděli, co se se státem nakonec stane, nicméně přítomnost konce ve veřejné debatě se vyskytovala a minimálně od oslav roku 1991 byla stále silnější a v roce 1992 již zcela jasná.

Druhým cílem práce je pochopit, jak byl svátek ve vymezeném období let 1990-1993 připomínán. Nejde primárně o způsob festivity – tedy o to, jaké pietní akce se odehrávali, ale o to, co se 28. říjnu připisovalo za hodnoty. Ty mohly být vyjadřovány i pietními akcemi a demonstracemi v den svátku, mohly však existovat ve veřejném prostoru i nezávisle na tomto konkrétním dni. Například připomínání Masarykových narozenin v sobě nese i způsob vztahování se k 28. říjnu, i přesto, že jsou ve zcela jiném ročním období.

⁷ MICHELA, Miroslav. *Politicizace cyrilometodějského kultu*. In: HÁJKOVÁ, Dagmar, Pavel HORÁK, Vojtěch KESSLER a Miroslav MICHELA, (ed.). *Sláva republice!: oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha: Academia, 2018, s. 309-350.

⁸ Například SOCHA, Jan. *Proměna příběhu aneb státní svátky, významné a památné dny v letech 1946-1990*. In: *Historie - Otázky - Problémy*, 1/2012, 55-71; MICHELA, Miroslav. *Štátny sviatok: čo symbolizuje 28. október 1918?* In: HLAVAČKA, Milan a Jakub RAŠKA. *Symboly doby: historické eseje*. Praha: Historický ústav, 2019.

Ačkoliv 28. říjen není spojen výhradně se vznikem česko-slovenského státu a má i jiné významové vrstvy, které budou nastíněny níže, je právě vznik státu vrstvou vůbec nejsilnější. Vznik tohoto státu je od svého počátku spojen s otázkou vzájemných česko-slovenských vztahů, a právě proto je primární důraz kladen na tyto vztahy. Od toho se odvíjí i zvolené časové období, ke kterému je v práci přihlíženo (1990-1993). 28. říjen byl sice znovu započten mezi státní svátky už v roce 1988, jeho postavení však bylo významně odlišné od pozdějších let. Jeho primární náplní tehdy byla snaha o legitimizaci korodujícího státně socialistického režimu na jedné straně a kritika stejného režimu nezákonnou opozicí na straně druhé. Prostor pro jiné připomínání byl minimalizován. Roky 1990-1992 naopak přinesly radikální proměnu včetně akcentu tázajícího se po budoucnosti česko-slovenského státu. Rozšířením o předcházející dva roky (1988-1989) by se do analýzy dostala další rovina, která není pro práci klíčová – vztah společnosti a autoritativní vládnoucí garnitury. Naopak za stěžejní vzhledem k česko-slovenským vztahům považuji recepci 28. října po rozdělení federace, a proto je práce rozšířena na opačnou stranu – do roku 1993

Třetím cílem práce je hledání odpovědi na otázku, jaké narativy se při odkazování na minulost vytvářely a kdo je vytvářel. S tím se pojí i otázky, do jaké míry byly tyto narativy propojené, či propojované a v čem se naopak lišili. Konkrétnější představení tohoto cíle a bližší nastínění jednotlivých narativů je popsáno v následující metodologicko-teoretické části. Kombinace všech tří otázek má potenciál ukázat význam interpretace minulosti v postkomunistickém období na konkrétním případě meziválečné republiky zúžené do dne jejího založení. Na konci práce by pak mělo být snazší zaujmout stanovisko, jak ovlivnilo vztahování se k počátkům státu prostor, jenž nakonec vedl k jeho rozdělení.

I. 2. Metodologie a teorie

Pro zodpovězení uvedených otázek je důležitý metodologicko-teoretický aparát, pomocí kterého je na analyzované téma nahlíženo. Pro předkládanou práci se jedná o tři východiska: teoretický koncept fenoménu paměti, metodologický přístup skrze kritickou diskurzivní analýzu a způsob vyprávění pomocí ideálně-typických narativů.

I. 2. 1. Paměť

Zásadním teoretickým konceptem v předkládané práci je vnímání paměti skrze sociologickou perspektivu, která napomáhá porozumět specifickému postavení státního svátku ve společnosti. Pomyslným zakladatelem této perspektivy byl Maurice Halbwachs, který vytvořil teorii *kolektivní paměti* založené na konstatování, že člověk nikdy nevzpomíná individuálně, ale až v kolektivu, který jej při vzpomínání ovlivňuje. S první komunikací vzpomínky se z ní stává vzpomínka sdílená, a tedy

kolektivní.⁹ Od tohoto principu se odvíjí i širší měřítko kolektivní paměti, sice vzpomínání na události, které konkrétní jedinec neprožil. Na 28. říjen 1918 si v současnosti již nikdo na základě svých autentických vzpomínek nepamatuje, přesto se na něj v České republice každoročně vzpomíná. Tyto vzpomínky jsou založeny na sekundárních zdrojích, které svou aktivní participací každý jedinec dále reprodukuje – tedy kolektivně vzpomíná.¹⁰

Na Maurice Halbwachse navázala a stále navazuje řada teoretiků. Pro mě jsou v této práci zásadní tři – Aleida a Jan Assmannovi a Pierre Nora. Všichni tři přispěli k přesnějšímu definování celé problematiky a to i za pomoci jasnějšího pojmového aparátu. Jan Assmann rozdělil paměť na *komunikativní*, jež je předávána ústně a postupně se se střídáním generací vytrácí a na *paměť kulturní*.¹¹ Ta uchovává vzpomínky nezávisle na generaci za pomoci *médií přenosu* a tím neustále zpřítomňuje mýty, kterými je konkrétní společnost budována. Jelikož se Jan Assmann věnoval ve svém výzkumu starým civilizacím, označoval za média přenosu písmo a rituály.¹² Aleida Assmannová v souvislosti s tím upozornila na rozvoj těchto médií, který zásadně ovlivnil i vzpomínání. Jako příklad uvedla vznik a rozšíření knihtisku, čímž došlo k pluralizaci vzpomínání.¹³ Další rozsáhlé změny na poli vzpomínání skrze média přenosu nastaly a stále nastávají s každou technologickou novinkou – médiím nové doby se ve svých pracích věnuje například Astrid Erll.¹⁴

Dělení Jana Assmanna na komunikativní a kulturní je jedna z možností, jak paměť strukturovat. Napomáhá k pochopení různé délky jejího přetrvávání, neukazuje ale na podstatný vztah mezi dvěma způsoby nahlížení na minulost – paměť a historií. Na nerovný vztah těchto dvou entit upozorňují různými způsoby všichni zmínění teoretikové.¹⁵ Za nejpráhlednější ale v tomto smyslu pokládám pojmový aparát Aleidy Assmannové. Ta paměť rozdělila na *funkční* a *úložnou*, které spolu nestojí v přímé opozici, spíše tvoří dva různé mody pamatování.¹⁶

Funkční paměť je úzce propojena se skupinou v níž se vyskytuje a do svého vzpomínání zahrnuje selektivně pouze některé části potenciální paměti tak, aby mohla plnit jeden, nebo více

⁹ HALBWACHS, Maurice, NAMER, Gérard a Marie JAISSON, (ed.). *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 54-61; Lepší porozumění sdílenosti individuálních vzpomínek s kolektivem umožňuje Halbwachsovův příklad s pamětí dětí. Na první školní den si řada lidí pamatuje až díky svědectví dalších přítomných, případně díky fotografickým záznamům: Tamtéž, s. 53.

¹⁰ Tamtéž, s. 94.

¹¹ Používá ještě další dvě skupiny – mimetickou paměť fungující na principu napodobování a paměť věcí sloužící k ukládání lidské paměti do reálných objektů. Ani jedna ale pro tuto práci není stěžejní. Paměť věcí by se mohla jevit jako podobná *místům paměti*, ale Jan Assmann tento termín používá odlišně od termínu Pierra Nory.

¹² ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 23-24; 40-42 a 48-52.

¹³ ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání: podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Karolinum, 2018, s. 53.

¹⁴ Například: ERL, Astrid. *Media and Memory*. In: ERL, Astrid. *Memory in Culture*. London: Palgrave Macmillan, 2011.

¹⁵ HALBWACHS, Maurice, NAMER, Gérard a Marie JAISSON, (ed.). *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 123-129; ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť...*, s. 42-43.

¹⁶ ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání...*, s. 151-155.

z následujících tří cílů. Prvním cílem je *legitimizace*, kdy je funkční paměť propojena s vládnoucí mocí za účelem zdůvodnění jejího práva na moc. Druhým potenciálním cílem je *delegitimizace*, která vychází z alternativního výkladu legitimizační paměti – poskytuje ji tedy jakousi kontrapaměť, čímž se jí snaží zneuznat. Příkladem spojeným s předkládanou prací by mohla být interpretace slavení svátku 28. října 1988, kdy došlo slovy Karen Gammelgaard k bitvě o jeho význam.¹⁷ Na jedné straně stála legitimizační paměť komunistického režimu, která se snažila svátkem získat odůvodnění své moci, na druhé stála delegitimizační paměť disidentů snažící se o překódování oficiální interpretace a tím podkopnutí legitimizační paměti. Třetím možným cílem funkční paměti je *distinkce*, která stojí částečně nad tuto dvojicí. Jedná se o všeobecné vytváření jednoty daného kolektivu nenavázané na vládnoucí elitu, tedy například o náboženskou paměť zakládající se na určitém identifikování se s danou skupinou (křesťan a slavení Velikonoc), nebo v rámci sekulárního světa o národní kolektiv hledající své „národní počátky“.¹⁸

Úložná paměť je tvořena vzpomínkami, které funkční paměť nedokáže využít – stává se tedy jakýmsi zásobníkem pro případné budoucí použití funkční paměti. Úložná paměť je uchovávána pomocí institucí, které nemají (nebo spíše ne vždy musí mít) přímou návaznost na funkční paměť – jedná se o archivy, vědecká a akademická pracoviště, knihovny, případně také muzea. Úložná paměť nicméně není protikladem té funkční – jak bylo zmíněno, jedná se spíše o rozdílný přístup, než přístup přímo opoziční. Obě paměti totiž na sobě zároveň vzájemně závisí.¹⁹ „*Funkční paměť odpojená od úložné paměti totiž spěje k fantazmatu a naopak úložná paměť izolovaná od paměti funkční ústí v masu bezvýznamných informací.*“²⁰

Třetím autorem pro tuto práci v pohledu na paměť zásadním, je Pierre Nora, který přináší důležitý koncept *míst paměti*.²¹ Podle Nory se historie (dle terminologie Assmannové úložná paměť) snaží o vždy problematickou a neúplnou rekonstrukci minulosti, kterou vpisuje do knih. Proti tomu stojí paměť (dle Assmannové funkční paměť) jako živá a aktualizáční snaha o vysvětlení přítomnosti pomocí nereflektovaně selektivního přístupu k minulosti.²² Takovou paměť ale není možné systematicky uložit do knih (na rozdíl od historie), a proto vznikají ona místa paměti, tedy jevy, jež pomáhají ukotvovat společenskou paměť (tradici) na konkrétní „místa“. Ta se nemusí nacházet pouze ve fyzickém prostoru.

¹⁷ GAMMELGAARD, Karen. *The Discursive Battle in 1988 over the Czechoslovak State Holiday 28 October*. In: Scando-Slavica 1/2011, 48–67.

¹⁸ ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání...*, s. 155-157.

¹⁹ Tamtéž, s. 153-155 a 157-160.

²⁰ Tamtéž, s. 160.

²¹ NORA, Pierre. *From lieux de memoir to realms of memory*. In: NORA, Pierre a Lawrence D. KRITZMAN, (ed.) *Realms of memory: rethinking the French past. Vol. 1, Conflicts and divisions*. New York: Columbia University Press, 1996, s. XVII.

²² NORA, Pierre. *Mezi paměti a historií: problematika míst*. Cahiers du CEFRES, 10/2010, 40-63. s. 42.

Stejně jako o sochy, nebo budovy se tak může jednat o gesta, písně, nebo jako v případě předkládané práce i svátky v kalendáři.

II. 2. 1. 1. Svátek jako místo paměti

Předmětem předkládané práce je jeden konkrétní státní svátek. Je ovšem otázkou, zda pojmenování svátek zcela vystihuje podstatu, a je proto přínosné se zamyslet, co vlastně slovo samotné znamená, a jak je v práci používáno. Se stejnou problematikou se musel vypořádat také kolektiv autorů publikace *Sláva republice!*, který se na základě přílišné podobnosti svátku s církevními rituály snažil nalézt přílehavější ekvivalent. Tím se do jisté míry stal pojem *výročí*, které je dále dělitelné na *anniversaria* a *jubilea*. Tedy na každoročně se opakující připomínání, jejichž důležitost tkví právě v této periodicitě a na „kulaté oslavy“ stojící naopak na své jedinečnosti a neopakovatelnosti.²³ Předkládaná práce se věnuje právě anniversáriím, jimiž se proměňující společnost snažila ukotvit svou existenci a identitu v historickém čase.²⁴ I přes svou problematiku však nebude používán termín *výročí*, či *anniversarium*, nýbrž svátek, a to zejména kvůli svému dobovému užívání. Pod pojmem svátek se tak v této práci rozumí sekularizovaný termín připomínající určitou hodnotu společnosti.

Svátek v obecné rovině – osobní, nebo společenský – se vždy v určité míře propisuje do každodenní reality. Ať už se jedná o víkendy, dny volna v práci, narozeniny, osobní, či společenská výročí, nebo církevní a politické svátky – vždy vytrhávají člověka z běžné rutiny. Běžné problémy každodennosti ustupují v den svátku do pozadí a mnohdy jsou nahrazeny starostmi specifickými.²⁵ Mnoho svátků bývá například využíváno k demonstraci aktuálních politických hodnot, čímž získávají novou interpretační vrstvu. (Míra atraktivnosti konkrétního svátku pro politickou seberealizaci se samozřejmě svátek od svátku liší – v České republice se využívá ke společenským manifestacím 17. listopad, zatímco 1. leden nikoli.) Jiným faktorem, než možnost akcentovat svá politická stanoviska formou demonstrací a manifestací, je napojení jedince na celek v duchu distinkčního cíle funkční paměti. Nejenže svátky slouží k udržení společenství pohromadě, ale i k přihlášení se jednotlivce k tomuto společenství. To probíhá osobním podílem na dané akci slavení – návštěva památného místa, vyvěšení vlajky, užití speciálního oblečení (oblek/šaty, uniforma, nebo jen trikolóra na klopě) či pouze sledováním akcí prostřednictvím médií.²⁶

²³ HÁJKOVÁ, Dagmar, Pavel HORÁK, Vojtěch KESSLER a Miroslav MICHELA. *Úvod*. In: HÁJKOVÁ, Dagmar, Pavel HORÁK, Vojtěch KESSLER a Miroslav MICHELA, (ed.). *Sláva republice!...*, s. 19.

²⁴ „Svátky a rituály se pravidelností svého opakování starají o zprostředkování a předávání onoho vědění, jež zajišťuje identitu, a tedy o reprodukci kulturní identity. Rituální opakování zajišťuje soudržnost skupiny v prostoru a čase.“ ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť...*, s. 54 a 126.

²⁵ KARLOVÁ, Jana. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013, s. 41; srovnej také s ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť...*, s. 55.

²⁶ KARLOVÁ, Jana. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013, s. 70 a 104.

Svátky lze tedy s vědomím všeho výše uvedeného označit za místa paměti, která jednak zakotvují společenský výklad minulosti a jednak napomáhají vytvářet pocit sounáležitosti. Na rozdíl od doslovných *míst* paměti jako jsou pomníky osazené vždy na konkrétním jednom fyzickém místě, se svátky nacházejí v abstraktním světě kalendáře. Díky kalendáři se svátky stávají všudypřítomné, neboť každý občan se musí vypořádat se situací nepracovního dne, který se s většinou svátků pojí.

Zcela zásadní je nyní zasazení svátků do výše nastíněných konceptů paměti. Státní svátky lze označit za funkční paměť, neboť jsou založeny na selektivním vzpomínání. Hodnoty, které jsou do nich vpisovány, nejsou objektivní a neleží v nich jako inherentní součást sami od sebe. Tyto hodnoty do nich ukládají lidé a společnost, v níž žijí. Jelikož se v případě předkládané práce jedná o *státní svátek*, je primárním účelem takového dne nést symboliku současného režimu v duchu legitimizačního cíle funkční paměti. To ovšem neznamená, že by den, který je označen za státní svátek měl jediný výklad (státní). Zajímavé je právě to, jak se s daným dnem a jeho interpretacemi pracovalo na vládnoucí úrovni – jak legitimizuje systém – a jak s tím souhlasí, nebo nesouhlasí narativy jiných částí společnosti.²⁷

I. 2. 2. Diskurzivní analýza

Pro pochopení metody výzkumu, kterou v této práci používám – diskurzivní analýzy – je nutné vyjasnit si její základní pojem – *diskurz*. Ten nese mnoho významů a zažívá v běžném jazyce často inflaci. Svou frekventovaností získává nové odstíny, čímž se zplošťuje jeho analytická přesnost a je proto na místě se pokusit o základní definici. V předkládané práci chápu diskurz jako síť nejrůznějších znaků od psaného textu, přes přednášený projev až po performativní vyjádření se (například přítomností na konkrétní manifestaci). Michel Foucault použil pro vysvětlení příklad knihy, která se může jevit jako snadno definovatelná na základě jasně určitelných kritérií: fyzická podoba knihy, začátek, střed a konec textu, ekonomická hodnota. Foucault knihu nicméně chápe spíše jako systém odkazů – uzel v síti – na jiná další díla. Právě tato síť je diskurzem, v němž se konkrétní kniha pohybuje.²⁸

Z toho vyplývají dva závěry. Za prvé, že se každá kniha bude pohybovat v trochu jiné síti – tedy v jiném diskurzu (matematická kniha se bude vztahovat k jiným odkazům, než ta historická). Za druhé, že je daná kniha vytvářena diskurzem, v němž se pohybuje, ale zároveň sama přispívá k jeho existenci. Podobný vztah zaujímá samotný diskurz ke světu kolem sebe. Svět totiž vytváří diskurz, ale ten zároveň svou existencí spoluutváří svět, neboť svět je tvořen právě tím, jak o něm mluvíme, píšeme a jak se

²⁷ 28. říjen je výchozí scéna, která „zůstává stejná, zdůrazňují se v ní však jiné události, mění se vyznění.“ ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti, aneb jak vzpomínáme*. Praha: NLN, 2014, s. 19; srovnej s HLAVAČKA, Milan. *Místa paměti a jejich "místo" v historickém a společenském „provozu“*. In: HLAVAČKA, Milan, Antoine MARÈS a Magdaléna POKORNÁ. *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav, 2011, s. 12-14.

²⁸ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann, 2016, s. 38-39.

v něm pohybujeme.²⁹ Pro pochopení diskurzu je tedy nutné znát jeho jednotlivé dílky z nichž je tvořen, ty ale není možné poznat bez získání kontextu, který je také součástí diskurzu. Ostatně Foucault o diskurzu napsal, že „není ničím jiným, než potlačenou přítomností toho, co neříká.“³⁰ S tímto vědomím je možné se zamyslet nad možnostmi analýzy diskurzu, pro kterou vycházím z přístupu Normana Fairclougha a jeho *kritické diskurzivní analýzy* (CDA) a Ruth Wodakové a její *diskurzivně-historické analýzy* (DHA).

Hlavním předmětem diskurzivní analýzy, a je tomu tak i u předkládané práce, zůstává text. Nicméně analýza nevyhází pouze ze samotného textu, ale i z propojení s vnějšími prvky, které Fairclough označuje jako *sociální realitu*.³¹ Text proto nikdy není tvořen pouze oním textem, ale také celou praxí jeho existence – tj. 1) text musí být někým sepsán za nějakým účelem, 2) text posléze musí existovat, 3) text musí být nějakým způsobem recipován. Každá z těchto tří částí ale může mít nekonečné množství výkladů, a proto nikdy nelze udělat úplnou analýzu textu. Bylo by nutné znát myšlenky autora, nebo autorů textu, všechny odkazy, které text zahrnuje a všechny způsoby čtení.³² Nic z uvedeného ovšem neukazuje, že by byla analýza neužitečná – je jen zkratka zapotřebí vyjasnit její limity a při jejím provádění je mít neustále na paměti.

Cílem diskurzivní analýzy je tedy kontextualizovat výpovědi a zjistit kdo je produkuje, co přesně znamenají, a čeho je jimi dosaženo. Od toho se odvíjí i rozluštění postojů jednotlivých aktérů. Příkladem, který poskytuje Fairclough, může být označení někoho za rasistu. Jedná se o konkrétní výpověď, která ale není tak jednoznačná, jak by se mohlo zdát. Úkolem diskurzivní analýzy není pouze přijetí této výpovědi za „neměnnou“, ale tázání se, co znamená být rasistou, proč jím daný člověk je, nebo proč jím byl označen, jak se jím stal a jakou spojitost to má s okolím.³³ S těmito otázkami se pojí diskurzivní strategie, kterými Ruth Wodaková rozdělila prostředky pro výstavbu diskurzu. Jedná se o způsob, jak jsou věci pojmenovávány, neboť již tím dochází k jejich třídění; o vlastnosti, které jsou věcem připisovány; o argumenty, jimiž jsou jednotlivé teze podporovány, tedy zda jsou argumenty platné, neplatné, nebo zkreslené; o způsob, jak je budován určitý narativ, a tím i postoj; a o zjištění expresivních prostředků – například hyperbol, nebo eufemismů.³⁴

²⁹ LEHEČKOVÁ, Eva. *Analýza diskurzu a kritická analýza diskurzu*. In: ŠEBESTA, Karel, Eva LEHEČKOVÁ, Piotr Paweł PIERŚCIENIAK, Kateřina ŠORMOVÁ. *Aplikovaná lingvistika: Příručka pro studenty Bc. studia ČJL*. Praha: Karolinum, 2016, s. 79.

³⁰ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann, 2016, s. 42.

³¹ FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge, 2003, s. 5.

³² Tamtéž, s. 10 a 30.

³³ FAIRCLOUGH, Norman. *Critical discourse analysis*. In: GEE, James Paul, Michael HANDFORD. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. New York: Routledge, 2012, s. 10.

³⁴ REISIGL, Martin, Ruth WODAK. *Diskurzivně-historický přístup (DHA)*. In: *Studie z aplikované lingvistiky*, 6 (1)/2015, 145-177, s. 151.

Cílem předkládané práce není rozeznat a popsat u každého analyzovaného textu všechny uvedené prostředky. Jedná se spíše o způsob přemýšlení nad zkoumanými prameny, díky kterému je možné hledat odpovědi na v úvodu položené otázky. S tím se pojí již několikrát artikulovaná napojenost jednoho textu na texty další, čímž dochází k neustálému posouvání významů přejímaných výpovědí. V různých novinových článcích může být například jeden stejný rozhovor s konkrétním člověkem rekontextualizován do různých podob.³⁵ Velmi podrobně se intertextualitě věnuje právě Fairclough. Na tomto místě se detailnímu rozboru jeho teorie věnovat nebudu, ale některé prvky je vhodné zmínit.

Intertextualita vychází z podstaty diskurzu jako sítě, jež byla na začátku této části nastíněna. Každý výchozí text v síti je zároveň tvořen i dalšími texty ze sítě tím, jak se na ně odkazuje. Právě způsob odkazování může být velmi rozmanitý. Může se jednat o přímé odkazování formou citace, o nepřímé odkazování formou sumarizace jinými slovy, kombinací těchto přístupů, nebo o odkazování se na formu, nikoli obsah (důležitější je že bylo něco řečeno, než co konkrétně bylo obsahem řečeného). Při každém z těchto způsobů dochází zároveň k posunu významu původního textu, a tedy jeho rekontextualizaci.³⁶

Mimo tuto přímou a často explicitně deklarovanou návaznost jednoho textu na druhý existují i způsoby spíše implicitní. Jedním z nich jsou Faircloughem koncipované *assumptions*, tedy předpoklady, jimiž se jeden text odkazuje na existenci jiného, aniž by to výslovně uvedl – tuto existenci *předpokládá*. Tím je možné předpokládat také konečnou podobu výpovědi a zjistit co skutečně, byť nikoli explicitně, tvrdí.³⁷ Fairclough použil jako příklad pojem flexibility v případě, kdy konkrétní člověk prohlásí: „Uvědomil jsem si, že manažer musí být flexibilní.“ Taková výpověď, aniž by to říkala autoritativně, uvádí, že manažer musí být flexibilní – tedy říká nějakou pravdu existující v konkrétním diskurzu o manažerském postu. Jiné prohlášení: „Dobrý tréninkový program může pomoci rozvíjet flexibilitu,“ sděluje obecnstvu, že flexibilita je žádoucí, a tedy sděluje hodnotu konkrétní vlastnosti (flexibility) opět v konkrétním diskurzu. Na banálním příkladu s flexibilitou je snazší porozumět, co vše lze z jednoduchých vět vyčíst, pokud se na ně hledí optikou diskurzivní analýzy. I tyto prosté věty totiž mohou ukázat základní hodnoty konkrétního diskurzu (v tomto případě diskurzu neoliberálního).³⁸ Když Václav Havel ve svém projevu k 28. říjnu 1990 volal po konečné možnosti vykládat svátek „pravdivě“, ukazoval tím důležitost 28. října a zároveň důležitost atributu „pravdy“. Souběžně s tím, ale také označoval určitý typ slavení odkazující se ke komunistické diktatuře za ne-pravdivý, čímž jej

³⁵ Tamtéž, s. 148.

³⁶ FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse...*, s. 47-51; Původní text tak může být různými mechanismy posunut a proměněn v různé míře na základě způsobu, jak je k němu odkazováno – od otevřeně akceptačního způsobu, přes konsensuální po polemicky konfliktní využití původního textu: tamtéž, s. 41-2.

³⁷ FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse...*, s. 40.

³⁸ Tamtéž, s. 56 a 58.

označoval za typ nežádoucí. Z toho lze vyvodit základní pozici 28. října v diskurzu počátku 90. let. Při bližším prozkoumání, o němž se v práci pokouším, je pak možné vyvodit nejen pozici v obecném diskurzu, ale i v Havlem reprezentovaném narativu, stejně jako v narativech ostatních.

Kromě uvedených aspektů CDA pokládám za nutné uvést ještě ovlivňování lingvistických výpovědí sociální praxí, k čemuž dochází pomocí *orders of discourse*, do kterého spadá mimo jiné také *žánr* – tedy způsob komunikace, který samotnou výpověď dále ovlivňuje.³⁹ Žánrů je prakticky nedefinovatelné množství a s nimi spojená terminologie je tak značně roztříštěná. Může se diskutovat o žánru abstraktním, jako je *argument*, ale i o žánru konkrétním, jako je *novinový článek*. Konkrétní žánry mají svá specifika a jejich výpovědi se tak liší – již samotné noviny nabízejí řadu žánrů (názor, glosa, reportáž), které odlišným způsobem odrážejí svět kolem sebe.⁴⁰ Základní, a domnívám se že pro potřeby práce dostačující, rozvržení konkrétních žánrů, kterým se v práci věnuji, nabízím v kapitole: *I. 4. Prameny a jejich kritika*. Za důležitější zde považuji dát prostor jednomu z abstraktních žánrů, kterými se Fairclough věnuje – *narativu*.⁴¹

Narativ je ve Faircloughově podání způsob referování o skutečnosti na základě rozdílu mezi *fabulou* – tedy chronologickým sledem událostí; a *příběhem* – tedy prezentováním fabuly specifickým způsobem například prohozením chronologického uspořádání, čímž dochází k vypíchnutí konkrétních aspektů a tím i interpretaci. Narativ je pak způsob prezentace *příběhu* v rámci konkrétního média – v konverzaci, rozhlasovém, či televizním vysílání, nebo například v novinách. Toto dělení může nabídnout vhled do konstruovanosti mediální tvorby. Novinový článek nikdy není pouhým sledem po sobě jdoucích událostí, ale interpretativním hodnocením skutečností pomocí vytvořeného narativu.⁴² Toto dělení může zároveň nastínit způsob, jak pracuji s pojmem narativ. Ten sice nepojímám identicky jako Fairclough, tedy úzce napojený na způsob sdělení skrze konkrétní médium. Vnímám jej ale také jako způsob poskládání konkrétních událostí do smysluplného příběhu, kterým skupina, jež tento narativ používá, komunikuje svou interpretaci světa.

I. 2. 3. Definice narativů

Při přemítání, jak celé téma práce uchopit, jsem mimo uvedenou teorii a metodologický přístup přemýšlel i nad narativní strukturou. Inspiraci jsem hledal na více místech. Jednou z možností bylo využít princip, který použil James Krapfl ve své knize o sametové revoluci. Na základě různých druhů

³⁹ Tamtéž, s. 24-25.

⁴⁰ Tamtéž, s. 66-68.

⁴¹ Fairclough blíže popisuje čtyři abstraktní žánry, pro něž používá termín *pre-ganre*. Jsou jimi *narativ*, *argument*, *popis* a *konverzace*.

⁴² FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse...*, s. 83-85; srovnej s THORNBORROW, Joanna. *Narrative analysis*. In: GEE, James Paul, Michael HANDFORD. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. New York: Routledge, 2012, s. 54.

vyprávění vylíčil čtyři různé výklady revoluce vždy podle toho, jakou zápletku v tom kterém výkladu revoluce znamenala – zda se jednalo o romantický, komický, tragický, nebo ironický výklad.⁴³ Došel jsem však k závěru, že se tento model hodí spíše na popis dobové události než zpětné hodnocení desítky let staré historie. Alternativou byl přístup Francois Mayer v její knize *Češi a jejich komunismus*. V ní se autorka snažila poukázat na rozdílné vypořádávání se s komunistickým dědictvím v českém prostředí, a to skrze partikulární skupiny české společnosti – oficiální paměť, paměť komunistů, normalizátorů, disidentů, vězňů, agentů a historiků.⁴⁴ Takové dělení ovšem vyžaduje mít jednoznačně ohraničené skupiny. Hranice mezi skupinami může fungovat, pokud jsou to skupiny přímo napojené na vzpomínané období – čím více se referenční období vzdaluje, tím více se paměť na něj přestává vázat na konkrétní časoprostorovou skupinu. Mezi disidenty neexistovala jedna paměť o 28. říjnu (na rozdíl od jednotného odporu vůči komunismu), stejně jako neexistovala mezi pamětníky meziválečné republiky.

Jako nejnosnější se mi nakonec jevila struktura, kterou použil Tomáš Sniegoň ve své práci *Zmizelá historie: Holokaust v české a slovenské historické kultuře*. Autor v knize mapuje vztahování se české a slovenské společnosti k židovské a romské genocidě na několika kulturně-společenských příkladech (přijetí filmového snímku Schindlerův seznam, kauza vepřina na místě romského holokaustu v Letech, či proměny muzea SNP v Banské Bystrici). Pro své vyprávění si vytvořil čtyři dominantní ideálně-typické narativy, které mají svůj původ v konkrétním historickém období, na něž kladou důraz.⁴⁵ Na základě tohoto rozdílného důrazu pak holokaust hraje u každého narativu svou specifickou zápletku. Právě tím vznikají odlišnosti v chápání historické události, která by se na první pohled mohla jevit všem stejně.

Prvním Sniegoňovým narativem je český národně-liberální narativ, který klade vrchol dějin do období meziválečné republiky a český národ ztotožňuje s demokratickou tradicí a tím mu připisuje i určitou míru nadřazenosti nad okolními národy. Druhým je slovenský národně-katolický narativ kladoucí důraz na autonomistické snahy ozývající se už během meziválečné republiky. Snahy vyústily vznikem válečného Slovenského státu, který „byl zrazen oportunisty“ při Slovenském národním povstání v roce 1944. Zásadními stavebními prvky tohoto narativu jsou katolická tradice, slovenský jazyk a vymezování se vůči Maďarům a Čechům. Třetí narativ je československý komunistický, který se postupně rozšiřoval od vzniku Komunistické strany československé (KSČ) v roce 1921, ale hlavní síly nabral po osvobození Rudou armádou. Konec druhé světové války se tak stal vedle největšího národního traumatu – Mnichovské dohody – druhou ze dvou hlavních událostí narativu. Posledním

⁴³ KRAPFL, James. *Revoluce s lidskou tváří: politika, kultura a společenství v Československu v letech 1989-1992*. Praha: Rybka Publishers, 2016.

⁴⁴ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita*. Praha: Argo, 2009.

⁴⁵ Sniegoň, Tomáš. *Zmizelá historie: holokaust v české a slovenské historické kultuře*. Praha: Argo, 2017, s. 37-43.

narativem je slovenský národně-evropský, který se dominantně odkazuje k tradici SNP a snaží se stát v opozici jak vůči národně-katolickému, tak komunistickému narativu. Jeho hlavním cílem je ukotvení Slovenska v Evropské unii.⁴⁶

Sniegoňova publikace byla pozitivně přijata,⁴⁷ mimo jiné jako pionýrský vstup do diskuze o terminologii „v oblasti politiky dějin a paměti“ v česko-slovenském prostředí.⁴⁸ Jiného názoru byl ovšem Michal Kopeček, který se vymezil právě k užití uvedených narativů. Jeho připomínky jsou pro tuto práci velmi přínosné. Kopeček na příkladu Sniegoňova českého národně-liberálního narativu ukázal zásadní limity ideálně-typických narativů. Podle Kopečka by bylo vhodnější použít jeden dominantní narativ, k němuž se různí lidé vztahují různým způsobem. Namísto toho Sniegoň vytvořil na základě velmi obecné definice čtyři dominantní narativy, v nichž se mu nepodařilo zachytit vnitřní dynamiku. Do českého národně-liberálního narativu tak například zakomponoval představitele Charty 77 jako celek, ačkoliv diverzita chartistického hnutí i v pohledu na minulost byla velká.⁴⁹

Domnívám se, že vytvoření více narativů namísto jednoho je vhodné, neboť určit jeden „nejdominantnější“ by potlačilo význam těch ostatních. Výběr jednoho by následně vedl k vytvoření předem dané perspektivy, kterou by práce na problematiku hleděla. Užitím více narativů se zachovává alespoň částečná pluralita. Je ale zároveň, řečeno s Kopečkovou kritikou, zapotřebí nezapomínat na stále existující vnitřní dynamiku jednotlivých narativů. Reprezentanti jednotlivých narativů téměř nikdy nejsou ideálně-typičtí a neodpovídají jedna ku jedné obrazu, který by dle uvedeného narativu měly zastávat. Je proto nutné narativy vnímat pouze jako oporu napomáhající k lepší orientaci a být si vědom, že každý narativ je pouze zpětnou snahou o systematizaci historického diskurzu, nikoli dobové přesvědčení aktérů.

Sniegoňovy narativy jsou zároveň vytvořeny pro vztahování se k jiné historické události, než se zabývá předkládaná práce. Ve vztahu k ní bude přínosné jednotlivé narativy znovu definovat, byť inspirace těmi původními zůstává. Prvním zvoleným narativem je, stejně jako u Sniegoňa, český národně-liberální narativ, který za vrchol historického vývoje považoval meziválečnou republiku často personifikovanou do Tomáše Garrigua Masaryka.⁵⁰ Narativ svou existenci upevňoval právě glorifikací

⁴⁶ Tamtéž, 50-56.

⁴⁷ CAPLAN, Richelle Budd. *Vanished History: The Holocaust in Czech and Slovak Historical Culture*. In: *Holocaust and Genocide Studies*, 3/2015, 506–509; CICHÓPEK-GAJRAJ, Anna. *Vanished history: the Holocaust in Czech and Slovak historical culture*. In: *Canadian slavonic paper* (57) 1-2/2015: 165-166; HEITLINGER, Alena. *Tomas Sniegoň. Vanished History: The Holocaust in Czech and Slovak Historical Culture*. In: *Austrian History Yearbook*, 46, 2015, 440-441; LÁNÍČEK, Jan. *Vanished history: the Holocaust in Czech and Slovak historical culture*. In: *Holocaust Studies*, (22) 4/2016, 462-465.

⁴⁸ KRÁLOVÁ, Kateřina. *Zmizelá historie. Holokaust v české a slovenské historické kultuře*. In: *Český časopis historický*, (116) 3/2018, 883-886, s. 886.

⁴⁹ KOPEČEK, Michal. *Vanished History: The Holocaust in Czech and Slovak Historical Culture*. In: *Slavic review*, (75) 1/2016, 179-180.

⁵⁰ SNIEGONĚ, Tomáš. *Zmizelá historie...*, s. 222.

meziválečné republiky, díky níž stylizoval české občany do bytostných demokratů.⁵¹ Díky charakterizování Čechů jako demokratů se vytvářel i určitý dojem kulturní nadřazenosti nad okolními střeoevropskými národy.⁵² Jak se i v této práci ukáže, hrála zde zásadní roli dominantnost nad Slováky. Charakteristické je také vymezování se vůči komunistickému režimu zpřed roku 1989 a tendence se od tohoto režimu co nejvíce odříznout.

Jak je patrné, je tento narativ definován velmi obecně. Pokud je zde kupříkladu uveden antikomunismus jako jeden z prvků, je nutné mít na paměti, že jeho charakter mohl být v různých případech rozdílný. Zatímco Havlovo vystupování na konci roku 1989, kdy se snažil o zahrnutí pokud možno všech obyvatel do postkomunistické budoucnosti,⁵³ by se za antikomunistické označit nedalo, jeho další výroky během příštího roku i let následujících již ano.⁵⁴ Intenzita byla ovšem mnohem nižší, než která zaznívala například z Občanské demokratické aliance (ODA) charakterizující komunismus „jako ztělesněné zlo.“⁵⁵ Účelem narativu není propojit ve všem stejně smýšlející aktéry, neboť takoví neexistují. Cílem je daleko spíše ukázat příběh, který se jak píše Sniegoň „*stal hlavním narativem v české části Československa a později v nové České republice.*“⁵⁶ Že měl narativ dílčí rozpory a vnitřní dynamiku je samozřejmé. Jednalo se ovšem o příběh, který vycházel ze stejných základů. Byl to jeden pohled na minulost, který se v dílčích věcech, či intenzitě jejich zdůrazňování mohl lišit, vnitřně se ale nezpochyboval.

Druhým narativem je slovenský katolicko-separatistický narativ. Jeho inspirací je Sniegoňův slovenský národně-katolický narativ založený na glorifikaci slovenského válečného státu v čele s katolickým knězem Jozefem Tisem.⁵⁷ Pro zkoumání paměti holokaustu se ukázal jako funkční, ale pro připomínání 28. října by byl příliš specifický. Jak navíc výzkum ukázal, dochází v připomínání 28. října k překryvu mezi stoupenci fašistického státu z druhé světové války a stoupenci nezávislého osamostatnění Slovenska. Základem se pro mnohé z nich stal právě Slovenský stát, ale nikoliv

⁵¹ HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 86-87; BRODSKÝ, Jiří. *Czech Identity and Returning to Europe*. In: *Sien quarterly*, 1-2/2003, 9-22; srovnej též s přesvědčením dobových aktéru 90. let: KŘEN, Jan. *Bílá místa v našich dějinách*. Praha: Lidové noviny, 1990, s. 12.

⁵² Muriel Blaive píše o představě větší civilizovanosti než zbytek střední Evropy, BLAIVE, Muriel. *National Narratives of Czech identity from the 19th Century to the Present*. In: *Geschichtsbuch Mitteleuropa: Vom Fin de Siècle bis zur Gegenwart*, 2016, 161-189, s. 185.

⁵³ „*Milion sedm set tisíc komunistů netvoří nějaký jiný biologický nebo morální druh, než jsme mi ostatní. Václav Havel.*“ GJURIČOVÁ, Adéla a Michal KOPEČEK, (ed.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha: Paseka, 2008, s. 140

⁵⁴ SUK, Jiří. *Politické hry s „nedokončnou revolucí“*. Účtování s komunismem v čase občanského fóra a po jeho rozpadu. In: GJURIČOVÁ, Adéla, Michal KOPEČEK, Petr ROUBAL, Jiří SUK, Tomáš ZAHRAVNÍČEK. *Rozdělení minulostí...*, s. 38.

⁵⁵ ROUBAL, Petr. Konzervativní kontrarevoluce: Občanská demokratická aliance a postkomunistická transformace. In: *Tamtéž*, s. 256.

⁵⁶ SNIEGOŇ, Tomáš. *Zmizelá historie...*, s. 222.

⁵⁷ *Tamtéž*.

výhradně. Připomínání byli i prvorepublikoví autonomisté jako Martin Rázus ze Slovenské národní strany (SNS). Důraz byl kladen na slovenský jazyk a historii národního obrození 19. století. Speciální postavení měl Andrej Hlinka, který byl ztotožňován, jak s katolictvím, tak silným národním aktivismem během meziválečné republiky, ale i za Rakouska-Uherska. Narativ konstruoval Slováky jako zbožné katolíky a rolnický lid v protikladu k sekularizovaným a dekadentním Čechům.⁵⁸

Představitelem narativu by tak mohla být část Křesťanskodemokratického hnutí (KDH) v čele s někdejší disidentem Jánem Čarnogurským,⁵⁹ ale také část SNS. A právě zde nastává otázka: může být člen SNS, historik Anton Hrnko, zařazen do tohoto narativu, když namísto hledání inspirace ve Slovenském státě aktivně podporoval přijetí dne začátku SNP za státní svátek? Odpověď nebude nikdy zcela jasná, Anton Hrnko každopádně není ideálně-typickým příkladem žádného narativu. V jeho promluvách lze nalézt prvky slovenského katolicko-separatistického narativu, ale také prvky slovenského národně-evropského narativu. Právě Hrnkův příklad může ilustrovat, že jednotlivé narativy nejsou neprostupné a jejich reprezentanti, jak se ukáže i dále v práci, se vyvíjí a mohou se také přesouvat. Příkop mezi separatisty a separatisty otevřeně obhajující válečný Slovenský stát se do značné míry zasypával ve třetím stěžejním aktérovi tohoto narativu – Matici slovenské.⁶⁰

Třetím narativem je slovenský národně-evropský, který je definován podobně, jako v práci Tomáše Sniegoňa. Jeho hlavní ambicí je dovedení Slovenska do demokratické Evropy, a to na základě vymezení se vůči slovenskému katolicko-separatistickému narativu, a tedy i odmítnutí reminiscencí na Slovenský stát zejména vyzdvihováním odporu vůči němu v rámci Slovenského národního povstání (SNP).⁶¹ V některých případech dochází také k vymezení i vůči komunistickému režimu z před roku 1989 a částečně i vůči českému národně-liberálnímu narativu, který vnímá jako hegemonický.⁶²

Tyto tři narativy chápu jako ve své době nejdominantnější. Ze svého výběru jsem vyřadil čtvrtý Sniegoňův narativ – československý komunistický. Domnívám se, že ve vzpomínání na 28. říjen hrál ve vytyčeném období zanedbatelnou úlohu. Neznamená to, že by v lidech nerezonoval, když se mu dostávalo pravidelného saturování v rámci čtyřiceti let od roku 1948. Ve veřejném prostoru začátku 90. let ovšem přítomen takřka není – jeho bývalí reprezentanti se daleko spíše přimkli k jednomu

⁵⁸ ĐURAŠKOVIĆ, Stevo. *From "Husakism" to "Mečiarism": The National Identity-Building Discourse of the Slovak Left-wing Intellectuals in 1990s Slovakia*. In: KOPEČEK, Michal, PIOTR WCIŚLIK. *Thinking through transition: liberal democracy, authoritarian pasts, and intellectual history in East Central Europe after 1989*. Budapest: Central European University Press, 2015, s. 530.

⁵⁹ Strana se sice od válečného Slovenského státu oficiálně distancovala, ale otevřeně se hlásila k předválečné HSL'S, ĐURAŠKOVIĆ, Stevo. *From "Husakism" to "Mečiarism"...*, s. 538-539.

⁶⁰ MICHELA, Miroslav. *The Struggle for Legitimacy: Constructing the National History of Slovakia After 1989*. In: LUTHAR, Oto, (ed.). *Of Red Dragons and Evil Spirits: Post-Communist Historiography between Democratization and the New Politics of History*. Central European University Press, 2017, s. 125-126.

⁶¹ Sniegoň, Tomáš. *Zmizelá historie...*, s. 175; ĐURAŠKOVIĆ, Stevo. *From "Husakism" to "Mečiarism"...*, s. 534.

⁶² Sniegoň, Tomáš. *Zmizelá historie...*, s. 56 a 222.

z uvedených narativů,⁶³ nebo své veřejné vystupování utlumili (to mohlo být způsobeno i vnitřním promyšlením budoucnosti samotných komunistických stran).⁶⁴

Všechny tři popsané narativy měli potřebu se k 28. říjnu vyjadřovat a tím jej zahrnovat do svých příběhů. Jak se v práci snažím ukázat, obsah, kterým tyto narativy připomínaný den naplňují byl různorodý, a i v rámci jednotlivých narativů byl v různých obdobích upřednostňován různý obsah. Analýza narativů tak může poskytnout systematický vhled na mozaiku toho, co 28. říjen v letech 1990-1993 znamenal a s čím se mohla společnost ve veřejné diskuzi setkávat.

I. 3. Výchozí stav bádání

I. 2. 1. Dobový kontext

Tato práce si neklade za cíl popsat politickou situaci během prvních porevolučních let, ani převyprávět spory v česko-slovenských vztazích. Snaží se o důkladnější porozumění obou témat na vytyčeném úzkém poli, které umožňuje proniknutí do větší hloubky. Celá řada textů, které se těmto tématům věnují, je proto důležitá pro další studium. Nedílnou součástí je vztah k minulosti a její interpretování dobovými aktéry 90. let. Inspirací je zde například publikace Stanislava Holubce, v níž se právě tomuto tématu obsáhle věnoval, byť pouze z české perspektivy.⁶⁵ Důkladnější pohled na vnímání minulosti jsem představil v části I. 2. 1. *Paměť*.

Další klíčovou rovinou jsou česko-slovenské vztahy a jejich širší kontext. Pro jejich pochopení vycházím z řady autorů. Rámcový přehled vztahů poskytuje zásadní publikace Jana Rychlíka *Češi a Slováci*, která mapuje soužití v jednom státě od jeho založení po rozpad.⁶⁶ Stručný přehled vztahů slovenskou optikou kladoucí zároveň větší důraz na období před rokem 1918 nabízí Dušan Kováč v knize *Slováci, Češi, dějiny*.⁶⁷ Doboví aktéři 90. let se mnohdy odkazovali na události z let před vznikem společného státu, proto je dobré znát situaci i tohoto období, kterou z české perspektivy předložil ve své práci *Češi a Slováci 1882-1914* Michal Stehlík.⁶⁸ Pohled jinou perspektivou umožňuje kniha

⁶³ O ústupu komunistického narativu viz KMEŘ, Norbert. *Politická história a spoločnosť po roku 1989*. In: *Studia Politica Slovaca*, 2/2015, 5-21; o hladkém přesunu stranických historiků na pozice slovenských nacionalistů viz MICHELA, Miroslav. *The Struggle for Legitimacy...*, s. 124.

⁶⁴ HANDL, Vladimír. *Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci*. In: GJURIČOVÁ, Adéla, Michal KOPEČEK (ed.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989...*, s. 91-115; KOPEČEK, Michal. *Stigma minulosti, pouto sounáležitosti. První desetiletí českého polistopadového komunismu*. In: GJURIČOVÁ, Adéla, Michal KOPEČEK, Petr ROUBAL, Jiří SUK, Tomáš ZAHRADNÍČEK. *Rozdělení minulostí...*, s. 348-366; MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita...*, s. 96-97.

⁶⁵ HOLUBEC, Stanislav. *Ještě nejsme za vodou: obrazy druhých a historická paměť v období postkomunistické transformace*. Praha: Scriptorium, 2015, s. 32-57 a 95-136.

⁶⁶ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Praha: Vyšehrad, 2012.

⁶⁷ KOVÁČ, Dušan. *Slováci & Češi: dejiny*. Bratislava: AEP, 1997.

⁶⁸ STEHLÍK, Michal. *Češi a Slováci 1882-1914: nezřetelnost společné cesty*. Praha: Togga, 2009.

kolektivu autorů *Čečo/slovakismus*.⁶⁹ Ta čtenáři předkládá soubor několika studií ke konkrétním problematikám od 19. století až po rozdělení. Česko-slovenským vztahům se věnuje skrze zkoumání konceptu čechoslovakismu a jeho recepcí v české i slovenské společnosti. Její přínos je také v diverzitě autorského týmu, který čítá jak slovenské, tak české historiky. Zcela zásadní publikací je *Rozdělení Československa* opět od Jana Rychlíka, která umožňuje velmi erudovaný a podrobný vhled do tématu jak na politické, tak společenské úrovni.⁷⁰ Zajímavými knihami věnujícími se samotnému dělení státu jsou *Česko-Slovensko* od Erica Steina⁷¹ a *Semióza ako politikum* od Milana Šútovce.⁷² První je od člena odborné skupiny zahraničních poradců pro tvorbu ústavy, která byla zřízena krátce po změně politického režimu. Jedná se o velmi podrobný faktografický přehled politických vyjednávání. Druhá je od poslance Federálního shromáždění a zachycuje na vybraných tématech vývoj společného státu Čechů a Slováků v rámci něhož detailně interpretuje diskuze o novém názvu státu v roce 1990.

Podstatné jsou i publikace věnující se politické a společenské situaci v obou zemích na přelomu 80. a 90. let. Základní přehled slovenského prostoru nabízí Dušan Kováč v závěrečných kapitolách *Dějiny Slovenska*,⁷³ nebo Róbert Letz ve *Slovenských dějinách VI*.⁷⁴ Situaci v českém prostředí zkoumají z několika úhlů autoři ve sborníku *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*.⁷⁵ Detailní pohled na politické strany, jejich vývoj a postavení na scéně pak mapuje další sborník *Rozdělení minulostí*.⁷⁶ Důležitým aspektem předkládané práce jsou parlamenty včetně specifického Federálního shromáždění. Způsob, jakým se proměňovalo v transformační době ukazuje Adéla Gjuríčová a Tomáš Zahradníček v *Návratu parlamentu*.⁷⁷

I. 2. 2. Svátek 28. října 1918-1989 a výzkum jeho významu

Svátek 28. října má již více než stoletou tradici. Jeho významu a významu jeho slavení v různých časových obdobích se věnovalo již několik prací od mnoha autorů. V následující části se proto pokusím uvést jak tyto konkrétní práce, tak vývoj samotného dne od počátku jeho existence. Na obojí se totiž svou prací snažím navázat. Její pochopení by tak nebylo bez porozumění těchto základů dobře možné.

⁶⁹ HUDEK, Adam, Michal KOPEČEK a Jan MERVART, (ed.). *Čečo/slovakismus*. Praha: NLN, 2019.

⁷⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022.

⁷¹ STEIN, Eric. *Česko-Slovensko: Konflikt-roztržka-rozpad*. Praha: Academia, 2000.

⁷² ŠÚTOVEC, Milan. *Semióza ako politikum, alebo, „Pomlčková vojna“*. Bratislava: Kalligram, 1999.

⁷³ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: NLN, 2011, s. 295-365.

⁷⁴ LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny VI 1945-1992*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2021.

⁷⁵ GJURIČOVÁ, Adéla a Michal KOPEČEK, (ed.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989...*

⁷⁶ GJURIČOVÁ, Adéla, Michal KOPEČEK, Petr ROUBAL, Jiří SUK, Tomáš ZAHRADNÍČEK. *Rozdělení minulostí...*

⁷⁷ GJURIČOVÁ, Adéla a Tomáš ZAHRADNÍČEK. *Návrat parlamentu: Češi a Slováci ve Federálním shromáždění 1989-1992*. Praha: Argo, 2018.

I. 2. 2. 1. Prvorepublikové počátky

Zevrubný vhléd na etablování tohoto dne do svátkového kalendáře během meziválečné republiky i dynamiku jeho vývoje poskytla Dagmar Hájková s Miroslavem Michelou.⁷⁸ 14. 10. 1919 byl uveden v platnost zákon „*jímž se prohlašuje dvacátý osmý říjen za každoroční svátek státní.*“⁷⁹ Důrazněji byl svátek upevněn zákonem v roce 1925, jenž ujasňoval jeho váhu především náplní slavení (platila pro něj stejná pravidla jako o nedělích) a také vymáháním pokut či dokonce měsíčním vězením za porušování protokolu.⁸⁰ I z tohoto postihu „*neuposlechnutí důstojné zevní oslavy*“ je znatelné, jaký symbol byl ze dne vytvořen. Pro období meziválečného Československa bylo vytvoření kultu, který by nesl její (deklarované) ideje nezbytné a datum jejího vzniku se pro tuto příležitost jeví jako vhodné.

Den 28. října 1918 byl nepochybně důležitou událostí v kontinuální snaze o dosažení československé samostatnosti. Jednalo se o její vyvrcholení, při němž na pražských ulicích vypukly rozsáhlé demonstrace oslavující konec habsburské nadvlády a počátek nezávislosti. Tak to alespoň vnímala řada Pražanů, pro které byl den ztělesněním nastupující nové éry. A právě v tom tkví zásadní omezenost 28. října – je to důležitý den pro řadu občanů, nicméně pouze těch pražských, či v širším okruhu českých. Na Moravu se oslavy vzniku republiky dostaly až s jednodenním zpožděním a na Slovensku došlo k pro-republikovému politickému aktu nezávisle na pražských událostech 30. října podepsáním Martinské deklarace a přihlášením se ke společnému česko-slovenskému státu.⁸¹ Už pouze to, že byl nový stát vnímán jako vyvrcholení národního sebeurčení Čechů a Slováků (Čechoslováků),⁸² předznamenávalo náplň dne, který měl tento zrod připomínat. Ten zdůrazňoval právě národní uvědomování a vyzdvihoval tedy Čechy a Slováky (Čechoslováky), nad ostatní národnosti ve státě existující.

Nejednoznačností v určení, který den by měl být jako počátek Československé republiky připomínán a jakou hodnotu by měl nést se zabýval Zdeněk Beneš. Ten ve svém článku rozdělil den vzniku státu na šest různých „28. říjnů“. Na prvním místě uvádí „český“,⁸³ kterým má na mysli dominantní narativ prosazovaný Čechy, respektive konkrétněji českou politickou elitou. Jedná se o „28. říjen“ připomínající vznik státu jako státu národního patřícího Čechoslovákům, respektive pouze Čechům – jako vrchol nacionalistického snažení o odpoutání se od Rakouska. Za dominantní den se

⁷⁸ HÁJKOVÁ, Dagmar, Miroslav MICHELA. *Oslavy 28. října*. In: HÁJKOVÁ, Dagmar, Pavel HORÁK, Vojtěch KESSLER a Miroslav MICHELA, (ed.). *Sláva republice!...*, s. 75-135.

⁷⁹ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, NSČ 1918-1920, Tisky, Tisk 1589, https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1589_00.htm [27. 4. 2023].

⁸⁰ Zákon č. 65/1925 Sb. Návrh zákona dostupný: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5061_00.htm [21. 1. 2021].

⁸¹ HÁJKOVÁ, Dagmar, Miroslav MICHELA. *Oslavy 28. října...*, s. 77; srovnej s ŠÚTOVEC, Milan. *Semióza ako politikum, alebo „Pomlčková vojna“*. Bratislava: Kalligram, 1999, s. 26-30.

⁸² Ačkoliv se třeba nejednalo o národní vyvrcholení i Slováků, kteří vnímali zrod státu, jako další stupeň k vytvoření samostatnosti, nemění to nic na to, že tak byl svátek prezentován.

⁸³ Označení „český“ neznámá v tomto případě, že by jej uznávali pouze Češi a ti neuznávali žádný jiný „28. říjen“, jedná se o dominantní narativ prosazující tu, kterou část společnosti.

prosadil skutečný 28. říjen, který nesl výše popsanou symboliku, nicméně, nejednalo se o jasnou volbu. V úvahu přicházelo několik dalších dat. Mohlo se jednat o 14. říjen, den generální stávky, stejně jako o 18. říjen, den prohlášení Washingtonské deklarace. Možností byl i 14. listopad, den, kdy byla oficiálně svržena habsburská dynastie.⁸⁴

Druhým „28. říjnem“ byl „slovenský“, který kladl větší důraz na autonomistické postavení Slováků v novém státě, respektive vyzdvihoval slovenské *přihlášení* se ke státu.⁸⁵ Od toho se odrážela i skutečnost, že neméně významným dnem jako 28. říjen byl 30. říjen a podobnou auru mohl nést i 30. květen jako den podpisu Pittsburské dohody. Zdeněk Beneš dále definoval ještě čtyři „28. říjny“ – „maďarský“, „německý“ a „polský“ – všechny spojené se snahou definovat státní hranici etabloujícího se státu ve prospěch státu příslušné národnosti. Poslední „28. říjen“ byl „rusínský“, jenž byl naplněn odvratem od nedalekého bolševismu a od Uherska směrem k Česko-Slovensku.⁸⁶

Takovéto rozdělení jednoho svátku napomáhá k pochopení, že jej každá část společnosti vnímala jinak. Jiné slavení 28. října než to „české“ však bylo státní politikou upozadřováno. Dominantně byla ukotvována ve společnosti pouze nekritická oslava 28. října (a tedy vzniku republiky) jako celonárodních oslav.⁸⁷ Tyto oslavy přehlížely pojetí jiných národností, čímž upevňovaly ve státě existující indiferentnost. Kult „českého“ 28. října byl postupně prosazován na většinu území státu, k němuž nedocházelo pouze legislativně, aktivně byl připomínán výraznými osobnostmi včetně prezidenta⁸⁸ a vštěpován byl obyvatelstvu také skrze školní vyučování. Příkladem mohou být popisy říjnového dne v učebnicích, které hovoří všechny podobně o „*nevyličitelném nadšeném slavení všeho obyvatelstva.*“⁸⁹ Celý tento dominantní diskurz oslav byl propojen s dalšími pro-republikovými symboly (státní znak a vlajka, narozeniny TGM, kult legionářů) a dohromady s nimi tvořil legitimizační příběh, jenž měl sjednocovat, avšak činil tak pouze na základě českého vnímání.

I. 2. 1. 2. Připomínání svátku v letech 1938-1989

Od konce první republiky se začaly vytvářet nové významy 28. října, které někdy intenzivněji někdy méně převrstvovaly ty předcházející. Od druhé světové války se navíc vytvořily dvě paralelní hodnoty – oficiální a skrytá – jež se až do převratu v roce 1989 různě potkávaly a rozdělovaly. Shrnutí

⁸⁴ BENEŠ, Zdeněk. *October 28, 1918. Rewriting or Overlaying of Czech Historical Memory?* In: *Historia@teoria*, 1/2016, 101-120, s. 107.

⁸⁵ Více ke slovenskému 28. říjnu viz KOVÁČ, Dušan. *Slovenský prevrat 1918: Zvraty a obraty v jeho interpretácii.* In: GONĚC Vladimír, Roman HOLEC. *Česko-slovenská historická ročenka 2017-2018.* Bratislava: SAV, 2018.

⁸⁶ BENEŠ, Zdeněk. *October 28, 1918. Rewriting or Overlaying of Czech Historical Memory?* In: *Historia@teoria*, 1/2016, 101-120, s. 107-111.

⁸⁷ MICHELA, Miroslav. *Státní oslavy a konstruování československé národní pospolitosti za první republiky.* In: HUDEK, Adam, Michal KOPEČEK a Jan MERVART, (ed.). *Čečo/slovakismus...*, s. 224.

⁸⁸ MICHELA, Miroslav. *Štátny sviatok...*, s. 357.

⁸⁹ BIDLO, Jaroslav, Josef ŠUSTA. *Všeobecný dějepis pro vyšší třídy škol středních: Díl 3., Dějiny nového věku od roku 1648.* Vyd. 2., přeprac. Praha: Historický klub, 1921. s. 198.

vrstev 28. října od vzniku státu do sametové revoluce popsal Miroslav Michela,⁹⁰ Jan Socha,⁹¹ případně na vybraných „osmičkových“ rocích také Jan Rychlík.⁹²

Změna v oslavách nastala již v roce 1938, kdy se poprvé po dvaceti letech nekonaly veřejné připomínky a svátek byl v českém prostoru vládním rozhodnutím „uctěn prací“.⁹³ Na Slovensku byla v duchu právě získané autonomie připomínána Martinská deklarace, jako její předstupeň.⁹⁴ Následující roky byl svátek z veřejného prostoru obou částí bývalého Česko-Slovenska zcela vymazán. Na Slovensku již nedávalo smysl oslavovat pouze onen předstupeň vedoucí k autonomii a posléze k samostatnosti, když existovala možnost slavit přímo vyvrcholení tisíciletého úsilí o vznik vlastního státu. 28. říjen byl tedy novým slovenským státním zřízením chápán jako symbol útlaku ze strany Čechů a byl zcela odmítnut.⁹⁵ V českém prostoru bylo říšským protektorem slavení roku 1940 výslovně zakázáno. K takovému explicitnímu zákazu došlo také kvůli rok starým protestům vedoucím ke smrti dvou studentů, a nakonec k uzavření vysokých škol.⁹⁶

Oficiální zrušení oslav ovšem nevedlo k jeho celkovému zapomení ve společnosti – v ní byla důležitost tohoto dne dvacet let soustavně upevňována. Došlo tedy spíše k přesunu slavení do neoficiální sféry. Význam vzniku státu začal být překódován jinou hodnotou – národní pospolitostí. 28. říjen se stal silným jednotícím prvkem protinacistického odboje, jak na území Protektorátu, či Slovenského státu, tak v zahraničí (je nutno podotknout, že moskevský exil zdůrazňoval spíše 14. říjen, jako den stávků).⁹⁷

Po válce byl zákonem 248/1946 svátek 28. října obnoven.⁹⁸ Jeho náplň se ale od původního svátku oslavujícího republiku z meziválečných let posunula. Z války přetrvával nacionalistický étos, k němuž se připojila oslava znárodnění spojená s prezidentskými dekrety o znárodnění bank, pojišťoven, dolů a dalších podniků z 24. října. Připomínání znárodnění pak spolu s první pětiletkou (27. říjen 1948) získalo v následujících letech dominantní postavení. Nicméně první republika byla nadále připomínána a nikoli vymazávána. Tomu se věnuje i Stanislav Holubec, který zmiňuje, jak byl kult meziválečné republiky využíván k posilování moci – nenastal ostrý předěl, Masarykovy sochy se

⁹⁰ MICHELA, Miroslav. *Štátny sviatok...*

⁹¹ SOCHA, Jan. *Proměna příběhu...*

⁹² RYCHLÍK, Jan. *Rok 1918 optikou roků 1938, 1948, 1968 a 1988*. In: GONĚC Vladimír, Roman HOLEC. *Česko-slovenská historická ročenka 2017-2018*. Bratislava: SAV, 2018.

⁹³ Tamtéž, s. 99-100.

⁹⁴ Tamtéž, s. 101.

⁹⁵ KOVÁČ, Dušan. *Slovenský prevrat 1918...*, s. 51-52.

⁹⁶ MICHELA, Miroslav. *Štátny sviatok...*, s. 60-61.

⁹⁷ HÁJKOVÁ, Dagmar, Miroslav MICHELA. *Oslavy 28. října...*, s. 133; srovnej s HÁJKOVÁ, Dagmar. *28. říjen a jeho podoby*. In: MERHAUTOVÁ, Lucie a Jana MALÍNSKÁ. *1918: model komplexního transformačního procesu?*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010, s. 225-227.

⁹⁸ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, NSČ 1946-1948*, Tisky, Tisk 259, https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0259_00.htm [27. 4. 2023].

nebouraly a jeho narozeniny byly i nadále oslavovány.⁹⁹ Podobně to bylo i se svátkem 28. října, který byl stále připomínán. Postupně však reinterpretován jako zmíněný den znárodnění. Samotný akt vzniku státu v roce 1918 byl líčen v návaznosti na bolševickou revoluci 7. listopadu 1917 a zároveň jako předchůdce Vítězného února 1948, který teprve dokončil dědictví nastartované v roce 1918.¹⁰⁰ Změna v pohledu na první republiku nastala až v 50. letech. Roku 1951 byl 28. říjen už jako den znárodnění změněn pouze na den pracovního klidu.¹⁰¹ Od tohoto období fungovalo podobně jako za druhé světové války skryté slavení naplňované povětšinou protirežimní oslavou. K výraznému veřejnému vzpomínání došlo během 60. let, kdy se připomínání meziválečné republiky opět dostalo do veřejných debat, a to zejména v roce 1968, kdy se v návaznosti na demokratizační proces a následnou srpnovou okupaci konaly četné demonstrace. Do připomínek v roce 1968 se navíc dostala další vrstva v podobě zavedení federace. Na počátku 70. let připomínky 28. října opět slábly a v roce 1975 byl tento den zákonem označen již pouze jako památný, a to spíše než z ideologických důvodů, kvůli poklesu týdenní pracovní doby.¹⁰²

K výrazné změně došlo v roce 1988, kdy byl opět uzákoněn státním svátkem a to jako „*den vzniku samostatného československého státu*“.¹⁰³ Do oficiálního obsahu svátku se tak navrátila hodnota prvního společného státu, která však i nadále byla vykládána v návaznosti na bolševickou revoluci 1917. Společně se sociální proměnou 80. let vedlo obnovení oficiálního slavení svátku také k jeho oslavám neoficiálním. V centru Prahy se proto v příslušný den sešli demonstranti protestující proti vládě.¹⁰⁴ Roku 1988 se ve své studii věnovala důkladněji Karen Gammelgaard. Poukázala v ní na sílu tohoto dne jak pro vládnoucí vrstvu, tak pro její opozici – přičemž obě strany si svátek vykládaly po svém, zdůrazňovaly jiné aspekty a dostávaly se tak do vzájemného sporu. Státní moc zasazovala svátek do kontextu jiných důležitých výročí moderních dějin jako vznik KSČ, konec druhé světové války, či komunistický převrat v roce 1948. Tím dokazoval relevanci současného státního uspořádání a zdůvodňoval proč by měl u moci i nadále zůstat. Naopak opozice zdůrazňovala potřebu tehdejší změny, kterou spojovala i s dnešní situací a tím celý svátek aktualizovala pro současné politické zájmy.¹⁰⁵ Obnovení svátku v roce 1988 se věnoval i Miroslav Michela, který se důkladněji zaměřil na oficiální

⁹⁹ HOLUBEC, Stanislav. *Ještě nejsme za vodou...*, s. 36; srovnej také s KOVÁČ, Dušan. *Slovenský převrat 1918...*, s. 53.

¹⁰⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rok 1918 optikou roků 1938, 1948, 1968 a 1988*. In: GONĚC Vladimír, Roman HOLEC. *Česko-slovenská historická ročenka 2017-2018*. Bratislava: SAV, 2018, s. 103.

¹⁰¹ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, NSČ 1948-1954, Tisky, Tisk 587, https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0587_00.htm [27. 1. 2024].

¹⁰² SOCHA, Jan. *Proměna příběhu...*, s. 62.

¹⁰³ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Tisky, Tisk 98, https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0098_00.htm [27. 4. 2023].

¹⁰⁴ Viz prohlášení Charty 77 proti zákroku bezpečnostních složek proti demonstraci dostupné zde <http://www.csds.cz/cs/g6/4058-DS.html> [27. 4. 2021].

¹⁰⁵ GAMMELGAARD, Karen. *The Discursive Battle in 1988 over the Czechoslovak State Holiday 28 October*. In: *Scando-Slavica* 1/2011, 48–67, s. 60.

interpretace a hledal odpověď na otázku, zda znovuzavedení svátku bylo příznakem upevňování postavení tehdejšího režimu, nebo jeho počínající eroze.¹⁰⁶

Karen Gammelgaard se 28. říjnu věnovala i v další studii zaměřené na čtyři prezidentské projevy od roku 1988 do roku 2008. Mimo jiné v nich poukázala na poklidný přechod z česko-slovenské na českou identitu, aniž by došlo ke změně hlavního důvodu oslav – vzniku Československé republiky.¹⁰⁷ Práce věnující se svátku 28. října přesahující systematicky rok 1989 ale chybí. Úctyhodnou výjimku tvoří Norbert Kmeť, který se ve svém článku věnoval snaze o uzákonění svátku ve Slovenské republice po roce 1993.¹⁰⁸ Jedná se o velmi vhodný základní vhled do problematiky svátkového kalendáře na Slovensku, nicméně se nevěnuje posledním rokům společného státu, a tedy jakýmsi základům, z nichž problematičnost přijetí svátku po osamostatnění v roce 1993 vycházela. Předkládaná práce má tak ambici nabídnout systematičtější zájem o výklad 28. října v postkomunistickém období a zároveň nabídnout doplnění kritických let, kdy svátek ještě oslavoval existující stát.

I. 4. Prameny

Pro naplnění uvedené ambice i dosažení zmíněných cílů práce používám ve výzkumu primárně dva typy materiálů. Za prvé se jedná o prameny z parlamentů, zejména stenografické záznamy ze schůzí všech tří zákonodárných orgánů tehdejší federace. Z České národní rady (ČNR), která byla složena z 200 členů, ze Slovenské národní rady (SNR) s počtem 150 křesel a z obou částí Federálního shromáždění (FS) – Sněmovny lidu (SL), kde zasedalo 150 poslanců volených z celé federace, a Sněmovny národů (SN), kde byl volen rovný počet českých a slovenských zástupců o celkovém počtu 150 poslanců. Při používání stenografických záznamů je nutné mít vždy na paměti jejich omezenost. Nejedná se totiž o přesnou ukázkou parlamentních diskuzí. Chybí v nich atmosféra v sále, nejistota, nebo naopak dominance řečníků. Ani samotné proslovy ale nelze brát jako autentickou ukázkou sporu v přímém přenosu. Vystupování na plénech jednotlivých schůzí se více než skutečnému politickému dohadování blíží jakémusi divadelnímu představení, při kterém jednotliví „herci“ deklarují své postoje. Skutečné dohadování při hledání konsensu v kuloárech nebo jednotlivých parlamentních výborech může být značně rozdílné. Psané záznamy tak mohou poskytnout pouze částečný vhled do toho kdo se

¹⁰⁶ MICHELA, Miroslav. *Pripomenutie sedemdesiateho výročia vyhlásenia Československa v roku 1988: posilňovanie alebo erózia režimu?* In: DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela (ed.). *V supermarkete dejín: podoby moderných dejín a spoločnosti v stredoeurópskom priestore*. Bratislava: VEDA, SAV: Historický ústav, 2021.

¹⁰⁷ GAMMELGAARD, Karen. *The Czech and Czechoslovak 28 October: Stability and change in four presidential addresses 1988–2008*. In: ŠARIĆ, Ljiljana, Karen GAMMELGAARD a Kjetil Rå HAUGE. *Transforming National Holidays...*, s. 248.

¹⁰⁸ KMEŤ, Norbert. *Snaha o uzákonenie 28. októbra za štátny sviatok po roku 1993*. In: PEKNÍK, Miroslav. *Republika Česko-Slovensko: od monarchie k vlastnému štátu: ilúzie verus realita*. Bratislava: Ústav politických vied SAV, 2021.

jak prezentoval, co říkal. Už ale nemohou sdělit, jak to bylo pronášeno, s jakou reakcí se proslav setkal a jak se potenciální spor řešil, když stenograf právě nezapisoval.

Druhým typem materiálů jsou tištěná periodika. Ta poskytují vhled do společenských debat a případně rozšiřují obzor politických sporů. Noviny ale mají také své limity, neboť opět poskytují pouze výsek, na nějž se redaktoři zaměřili a některá témata, či události tak mohou snadno čtenáři zůstat skryta. Noviny přinášejí navíc několik typů článků, které mají různá vyznění. Zpravodajské články referují o konkrétních událostech, politických diskuzích, nebo veřejných shromážděních. Takové články proto ukazují jednak závažnost té které události pro konkrétní periodikum (tedy to, zda mu stojí o dané události referovat, popřípadě jak intenzivně) a jednak přinášejí informace o dané události jako takové. Tím dochází ke zprostředkování skutečně událostí a například v případě veřejné demonstrace tak mohou noviny poskytnout nástin toho, co si část společnosti o konkrétních tématech myslela. Jiné články jsou vzpomínkově-informativní, které se věnují například popisu událostí, nebo osobností z minulosti – typicky článek o vzniku republiky v roce 1918, nebo politické kariéře Andreje Hlinky. Takové články oproti zpravodajským nepřináší přímou reflexi myšlení veřejnosti, ale jsou spíše ukázkou toho, s čím se mohla setkávat a co mohlo její vnímání ovlivňovat. Zprostředkovaně ale ukazují také zájem veřejnosti o konkrétních tématech, neboť vzpomínkově-informativní články mnohdy reagují na konkrétní společenské diskuze.

Dalším limitem je druh novin. Ke zvolenému tématu a období lze studovat mnoho různých novin ať co se týče jejich periodicity, tak co se týče obsahového a ideového zaměření. Před samotnou analýzou jsem tedy stál před otázkou, kterým z nich věnovat svou pozornost. Z holistického hlediska by dávalo smysl vytvořit si seznam všech relevantních periodik k tématu a všechna jejich čísla z příslušného období postupně prohlédnout a zjistit o čem píší. Jsem ale přesvědčen, že výsledek práce by nebyl o tolik přínosnější, než ten, který překládám já s využitím pouze některých vybraných periodik.

Ve své analýze jsem se omezil na tisky s denní periodicitou, neboť právě takové poskytují vhled do běžné každodenní agendy. I těch je ovšem mnoho, a proto jsem se rozhodl omezit se pouze na reprezentativní vzorek podle následujících kritérií: celostátní plnoformátová dostupnost, relevantní délka existence během zkoumaného období a obecné politicko-společenské zaměření – vynechal jsem tedy deníky, které vycházely pouze menší část zkoumaného období a deníky, které deklarovaly konkrétní zaměření například na ekonomiku, nebo kulturu. Z vymezeného korpusu jsem následně vybral finální vzorek tak, aby byl zastoupen široký rozptyl názorových proudů. Konkrétní periodika představím níže.

U těchto vybraných novin jsem hledal přímé spojitosti s dnem 28. října, jako i vznikem státu v roce 1918. Speciální pozornost jsem soustředil na dny okolo 28. října, ale věnoval jsem se také jiným obdobím, které slibovaly zprostředkované akcentování svátku. Jako tato jiná období, než samotný říjen jsem zvolil dny narození a úmrtí dvou slovenských a dvou českých osobností významně spojených se

vznikem státu v roce 1918. Z české strany jsem zvolil Tomáše Garrigue Masaryka a Edvarda Beneše a ze slovenské strany Milana Rastislava Štefánika a Andreje Hlinku. Přítomnost, nebo naopak nepřítomnost těchto osobností ve vybrané dny mi pomohla hlouběji pochopit význam 28. října pro veřejnou diskuzi ve vytyčeném období. Takovýto přístup má samozřejmě svůj limit, tedy, že ne každé médium referuje o všech událostech, a proto mohla řada pro téma zajímavých článků zůstat mimo moji pozornost. Domnívám se však, že se nejedná o výpadek stěžejní, který by mohl závažně proměnit výslednou interpretaci, kterou předkládám.

I. 1. 1. 1. Představení periodik

Pomocí výše uvedených kritérií jsem vybral korpus obsahující pět deníků českých a pět deníků slovenských. Každý poskytuje svůj specifický pohled na tehdejší realitu, neboť každý má jinou výchozí pozici, kterou se teď pokusím pro každý deník krátce nastínit. *Rudé právo*, *Lidová demokracie* a *Svobodné slovo* poskytují z českých deníků dlouhou časovou kontinuitu a je možné je sledovat již od počátku roku 1990, kdy některé jiné noviny ještě zavedeny nebyly.¹⁰⁹ Tato tři periodika měla zároveň po jistou dobu přímou a redakcí deklarovanou názorovou návaznost na konkrétní politické strany z bývalé národní fronty. *Rudé právo* bylo stranickým tiskem KSČ do října 1990, kdy se redakce od komunistické strany oddělila a nově se deklarovalo jako „levicový deník“ s tím, že veškerá návaznost co se týče například předplatitelů zůstala.¹¹⁰ *Lidová demokracie* byl stranický tisk Československé strany lidové (ČSL) do konce roku 1992, kdy jej strana prodala soukromému vydavatelství,¹¹¹ nicméně křesťansky laděná tematika zůstala zachována. *Svobodné slovo* vlastnila po celou dobu zkoumaného období Československá strana socialistická (ČSS), ale na konci roku 1991 ztratila své výsadní postavení na úkor Investiční a poštovní banky.¹¹²

Zbylé dva české analyzované deníky *Lidové noviny* a *Občanský (Český) deník* lze pokládat za nově ustavené po listopadu 1989. *Lidové noviny* začaly oficiálně vycházet ještě na konci roku 1989 a navazovaly na stejnojmenný samizdat založený skupinou disidentů s odkazem na předválečné médium vycházející již od 19. století. Tento deník se snažil o nadstranickost, ale jeho výchozí perspektivou zůstávala disidentská komunita. Do dubna 1990 vycházely *Lidové noviny* dvakrát do týdne a posléze se periodičita zkrátila na denní.¹¹³ *Občanský deník* začal vycházet v květnu 1990 jako tiskový orgán Občanského fóra (OF), což bylo vizuálně zřetelné užíváním znaku OF na titulní straně každého čísla do

¹⁰⁹ BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006*. Praha: Karolinum, 2007, s. 88.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 95-98.

¹¹¹ ŘEHOŘOVÁ, Martina. *Lidová demokracie 1986-1992: transformace Deníku politické strany v období zásadních politických změn*. Praha: FSV UK, FF UK, 2008, s. 5.

¹¹² BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku...*, s. 104 a 114.

¹¹³ Tamtéž, s. 105 a 115.

února 1991.¹¹⁴ V říjnu téhož roku došlo ke změně vlastníka a s tím spojené změně názvu na *Český deník*.¹¹⁵ „Nové“ periodikum mělo dle slov v úvodním čísle navazovat na zaniklý deník názorově „liberálním zaměřením“ a ke změnám nemělo dojít ani v samotné redakci. Hlavní ideovou novinkou měla být nadstranickost.¹¹⁶

Slovenské analyzované deníky s časovou kontinuitou před sametovou revolucí jsou dva – *Pravda* a *Práca*. První deník byl podobně jako v českém případě *Rudé právo* navázán na komunistickou stranu, ale taktéž již v průběhu roku 1990 svou návaznost přerušil a proměnil se na „nezávislý ľavicový denník“.¹¹⁷ Druhý – deník *Práca* – nebyl navázán na konkrétní stranu, nýbrž na odbory, což by napovídalo příliš úzkému zaměření, nicméně moje zkušenost taková není – *Práca* byla velmi politicky angažovaná a ve velkém se věnovala také historickým tématům. Pro začlenění tohoto deníku do korpusu sehrálo svou úlohu také jeho umístění na první a druhé příčce ve čtenosti během sledovaného období.¹¹⁸

Zbýlé tři slovenské analyzované deníky jsou představiteli nově vzniklých novin po roce 1989. Jedná se o noviny *Národná obroda*, *Verejnost* a *Slovenský denník*. První jmenovaný začal vycházet v květnu 1990 a navazoval obnovením na tradici novin z let 1945-1948, které se profilovaly na silném protifašistickém odboji spojeném s tradicí SNP. Obnovená *Národná obroda* v duchu této tradice „chcela byť [...] serióznymi, kultivovanými, nestraničnými, slušnými novinami pre slušných ľudí.“¹¹⁹ *Slovenský denník* vzniknul v dubnu 1990 jako tiskový orgán KDH,¹²⁰ ale již v listopadu téhož roku z podtitulu tuto stranu vyjmul. Křesťanské zaměření ale zůstalo přítomné po celou dobu sledovaného období, což ukazuje i nový podtitul, který se objevil v roce 1992: „Ľudové noviny pre Slovensko“. Deník *Verejnost* vzniknul během revolučních dní a podobně jako v českém prostředí *Občanský deník* sloužil jako tiskový orgán slovenské obdoby OF, tedy Verejnosti proti násiliu (VPN). Svou stranickou příslušnost nejprve otevřeně deklaroval, ale později se ji změnou podtitulu na „Demokracia – trh – federácia“ pokusil oslabit. Jeho přímou návaznost na VPN a později na Občasnú demokratickú úniu-VPN (ODÚ-VPN) byla ovšem zřejmá až do března 1992, kdy deník přestal vycházet.¹²¹

¹¹⁴ *Občanský deník*, č. 47, 25. 2. 1991, s. 1.

¹¹⁵ BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku...*, s. 106.

¹¹⁶ *Český deník*, č. 1, 14. 10. 1991, s. 1, *Tak tedy dnes poprvé*.

¹¹⁷ *Pravda*, 12. 9. 2020, *Malý sprievodca dejinami najstaršieho slovenského denníka*, dostupné online <https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/562673-maly-sprievodca-dejinami-najstarsieho-slovenskeho-dennika-slova-pravdy-chceli-rozsievat-medzi-lud/> [16. 4. 2023].

¹¹⁸ ŠKOLKAY, Andrej. *Súvislosti medzi rozvojom médií a reklamného trhu na Slovensku*. In: *Otázky žurnalistiky* 4/1998, 273-281, s. 277.

¹¹⁹ VEREŠ, Juraj. *Národná obroda – príbeh jedných mienkotvorných novín*. In: *Studia Politica Slovaca*, 1-2/2008, 104-107.

¹²⁰ TUŠER, Andrej. *Slovenská periodická tlač v rokoch 1990-2010*. In: *Otázky žurnalistiky*, 1-2/2011, 94-105, s. 96.

¹²¹ *Verejnost*, č. 58, 9. 3. 1992, s. 1.

Mimo vybraná periodika pokládám za nutné zmínit také situaci tří novin, které se do výběru nakonec nedostaly. Do seznamu českých novin jsem uvažoval nad zařazením deníku *Práce*, který by mohl být zajímavý ve srovnání se stejnojmenným slovenským deníkem. Na rozdíl od slovenské *Práce* byla nicméně ta česká úzce zaměřena na ekonomicko-pracovní témata spojená s odbory a neposkytovala mnoho zajímavého materiálu. Do seznamu jsem nakonec nezařadil ani *Mladou frontu DNES*, která začala vycházet v září 1990, ale personálně přímo navazovala na předrevoluční deník Svazu socialistické mládeže *Mladá fronta*. *DNES* by mohl nabízet pohled média s kontinuitou před rok 1989 bez stranické, či ideové vyhraněnosti. Při bližším náhledu se však ukázala názorová blízkost s *Lidovými novinami*, čímž by docházelo pouze ke zdvojení podobného názorového proudu. Naopak velmi přínosný pohled by mohl poskytnout slovenský deník *Smena*, který se velmi proaktivně vyjadřoval na podporu různých iniciativ za samostatné Slovensko. V deníku byly mimo jiné publikovány články autorů iniciativy *61 krokov k slovenskej identite*, o níž bude v práci ještě zmínka a v říjnu 1990 byla v deníku otisknuta i samotná stejnojmenná výzva.¹²² Důvod nezačlenění *Smeny* do korpusu je způsoben její obtížnou dostupností, kdy se mi ji nepodařilo nalézt ani ve Slovenském národním archivu, kde ji uchovávají pouze do roku 1990 a nikoli až do zániku v roce 1995.¹²³

I. 5. Struktura práce

Tato práce je vyjma úvod a závěr rozvržena do dvou hlavních kapitol. V první kapitole se věnuji vytváření svátkového kalendáře v 90. letech. Pomocí parlamentních diskuzí ve federálním shromáždění se snažím ukázat, jaké spory existovaly ohledně společných česko-slovenských státních svátků a jakou pozici v nich měl 28. říjen. Analýzou diskuzí v obou národních radách se zase snažím ukázat specifika pro českou a slovenskou politickou debatu ve společném státě a opět se zamyslet nad významem 28. října v nich. Specifické debaty posléze přináší analýza parlamentů dvou nástupnických republik v roce 1993, kde již muselo být s 28. říjnem nakládáno opět jinak.

Nejrozsáhlejší částí práce je kapitola druhá. Její první část je věnována jednotlivým narativům a jejich způsobu vztahování se ke zprostředkovanému 28. říjnu – tedy k tématům, které se neodehrávají v konkrétní den svátku, ale po celý rok. Právě na těchto diskuzích, v nichž jednotlivé atributy spojované s 28. říjnem jako je T. G. Masaryk, M. R. Štefánik, Pittsburská dohoda a jiné, hrály důležitou roli, se snažím podrobněji představit chování jednotlivých narativů a tím i úlohu 28. října pro společnost. Následná část se poté detailně věnuje jednotlivým zkoumaným rokům a způsobu připomínání 28. října v období okolo svátku samotného.

¹²² TKÁČ, Marián, CHOVANEC, Jaroslav. *Šesťdesiatjeden krokov k slovenskej identite: Dokumenty a história prvej iniciatívy za slovenskú zvrchovanosť z roku 1990*. Martin: Matica slovenská, 2015, s. 18.

¹²³ Viz *Novinová zbierka SNA* dostupná online <https://www.minv.sk/?kniznica-7> [17. 4. 2023].

I. 5. 1. Používané výrazy

Kromě používání některých zavedených zkratek, jejichž seznam je přiložený před úvodem, používám v práci několik výrazů, o nichž se domnívám, že je vhodné, abych se k nim krátce vyjádřil a usnadnil tak orientaci v textu. V první řadě se jedná o různé variace slova *Česko-Slovensko*. V situacích, kdy odkazují ke konkrétním dobovým označením jej používám v příslušné dobové formě, často tedy bez spojovníku. V případech, kdy například neodkazují ke konkrétnímu časovému období a píšou obecně o státě, který existoval s krátkou přestávkou v letech 1918-1992, již spojovník používám, stejně jako při psaní přídavného jména. V české historiografii se o běžnou praxi nejedná, naopak ve slovenské ano. Mým cílem není zapracovávat do textu samoučelnou ahistoričnost. K rozhodnutí jsem se přiklonil s ohledem na téma práce a tedy zdůraznění, že byl tento stát tvořen dvěma společenstvími. Použití spojovníku mi při psaní navíc pomáhá jakožto českému autorovi udržovat si patřičný distanc od přejímání argumentace českého národně-liberálního narativu.

Zcela oprávněnou výtkou by ale mohla být otázka na zakomponování postavení Moravy a Slezska. Proč se také tyto názvy nezrcadlí v používané terminologii? Zcela otevřeně zde musím přiznat, že se jedná o jeden z hlavních nedostatků předkládané práce. Pozice moravsko-slezského narativu hrála nepochybně významnou úlohu a ovlivňovala jak ostatní narativy, tak politická jednání. Schůze předních politiků federace během výročí 28. října v roce 1990 se odehrála ve Slavkově právě kvůli postavení Moravy a Slezska. Důstojné zakomponování moravsko-slezského narativu by však práci značně rozšířilo a domnívám se, že i rozměnilo hlavní objekt sledování – česko-slovenské vztahy. Hlas Moravy a Slezska není zcela vynechán, ale rozhodně mu není věnována dostatečná pozornost.

Druhou záležitostí „výrazů“ je používání citací, které označuji jak uvozovkami, tak kurzívou. Důvodem je snazší orientace v textu, a tedy rozlišení autorského textu od reprodukováného a také skutečnost, že citace jsou v mnoha případech krátké a mohly by být snadno zaměnitelné za specifické, nebo nejednoznačné výrazy, které označuji také uvozovkami, už ale nikoli kurzívou. K citacím se pojí ještě jedno rozhodnutí a sice nepřekládání slovenských promluv. Ty jsou českému čtenáři snadno srozumitelné a ponechávají výroky svou autenticitu.

Poslední formální drobnost je rozlišování v psaní kalendáře. Klasické datum označující například odehrání se události označuji v textu číslovkami. Pro označování dat odkazujících k připomínaným dnům jako jsou státní svátky, nebo významné a památné dny používám slovní označení konkrétního měsíce. 28. říjen tak odkazuje na připomínaný den, který v sobě může nést široké konotace nenavázané nutně na konkrétní den v říjnu. Den 28. 10. naopak odkazuje pouze na tento jeden den v roce.

II. SVÁTKOVÝ KALENDÁŘ 1990-1993

II. 1. Federální shromáždění

Problematika ustanovení nového svátkového kalendáře po listopadových událostech roku 1989 se ve Federálním shromáždění řešila na několikrát. Dominantní část diskuze o svátcích, která nakonec vyústila i v novelu příslušného zákona se odehrála v roce 1990. První impulz vzešel z iniciativního návrhu skupiny poslanců, který byl následně projednán vybranými výbory Sněmovny lidu i Sněmovny národů a poprvé diskutován 23. 4. Návrh se týkal slovy zástupce příslušné skupiny Karola Stomeho (OF) zejména 5. července – dne slovanských věrozvěstů, památce „*logického významu pro náš stát [...] v oblasti kulturní, náboženské a politické.*“¹²⁴ Tento návrh zároveň upravoval zákon č. 93/1951 Sb. o státním svátku, dnech pracovního klidu a památných a významných dnech následujícím způsobem. Z dosavadní dvojice státních svátků 9. května (výročí osvobození Československa sovětskou armádou) a 28. října byl vypuštěn 9. květen a nahrazen památkou na věrozvěsty, tedy 5. červencem. Mezi dosavadní dny pracovního klidu (1. leden, Velikonoční pondělí, 1. květen, 25. prosinec, 26. prosinec) řadil 9. květen, nově jako den boje proti fašismu. Z významných dnů vypouštěl „vítězný“ 25. únor a „bolševicko-revoluční“ 7. listopad a ponechával tedy pouze Slovenské národní povstání – 29. srpen. Památný den zůstával Jan Hus 6. července.¹²⁵

	Novela 141/1988 Sb.	Návrh poslanců tisk 375	Další možné přesuny a doplnění 23.4.1990	Úpravy po prvním zasedání	Další možné úpravy a doplnění 8.5.1990	Úpravy po druhém zasedání tisk 470 -> schváleno
Státní svátky	9. květen (Výročí osvobození Československa Sovětskou armádou) 28. říjen (Den vzniku samostatného československého státu)	28. říjen (Den vzniku samostatného československého státu) 5. července (Den slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje)	6. července (Mistr Jan Hus)	9. květen (Den osvobození od fašismu) 5. července (Den slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje) 28. říjen (Den vzniku samostatného československého státu)	8. květen (Den osvobození od fašismu) 6. července (Mistr Jan Hus)	9. květen (Den osvobození od fašismu) 5. července (Den slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje) 28. říjen (Den vzniku samostatného československého státu)
Dny pracovního klidu	1. leden (Nový rok) Pondělí velikonoční 1. květen (Svátek práce) 25. prosinec (první svátek vánoční) 26. prosinec (druhý svátek vánoční)	1. leden (Nový rok) Pondělí velikonoční 1. květen (Svátek práce) 9. květen (den osvobození od fašismu) 25. prosinec (první svátek vánoční) 26. prosinec (druhý svátek vánoční)	24. prosince (Štědrý den)	1. leden (Nový rok) Pondělí velikonoční 1. květen (Svátek práce) 25. prosinec (První svátek vánoční) 26. prosinec (Druhý svátek vánoční)	24. prosince (Štědrý den)	1. leden (Nový rok) Pondělí velikonoční 1. květen (Svátek práce) 24. prosince (Štědrý den) 25. prosinec (První svátek vánoční) 26. prosinec (Druhý svátek vánoční)
Významné dny	25. únor 29. srpen (Slovenské národní povstání) 7. listopad (Velká říjnová socialistická revoluce)	29. srpen (Slovenské národní povstání)	5. května (Pražské povstání) 17. listopad	5. května (Pražské povstání) 29. srpen (Slovenské národní povstání) 17. listopad		5. května (Pražské povstání) 29. srpen (Slovenské národní povstání) 17. listopad (den boje studentů za svobodu a demokracii)
Památné dny	5. července (Slovanští věrozvěsti Cyril a Metoděj) 6. července (Mistr Jan Hus)	6. července (Mistr Jan Hus)	? (Jan Palach)	6. července (Mistr Jan Hus)	17. listopad (Den boje českého studentstva proti nacistické a komunistické zvlí)	6. července (Mistr Jan Hus)

Tabulka č. 1: Diskuze o svátečním kalendáři ve Federálním shromáždění 1990.

¹²⁴ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 27. schůze, 23. 4. 1990,

<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/sln/stenprot/027schuz/s027044.htm> [20. 3. 2021].

¹²⁵ Tamtéž, Tisky, Tisk 375, https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0375_00.htm [20. 3. 2021].

Z diskuze ve vybraných výborech Sněmovny lidu i Sněmovny národů však vzešlo několik dílčích úprav. Doporučení výborů se týkalo doplnění významných dnů o 5. květen (Pražské povstání) a případně i 17. listopad. V následné parlamentní diskuzi se k možným úpravám přidal návrh na zařazení Jana Husa ke státním svátkům a 24. prosince ke dnům pracovního pokoje. Rozpravy se následně vedly ve dvou základních liniích, které by bylo možno označit za ekonomickou a hodnotovou.

Hodnotová linie, tedy taková, která se zabývala odkazem svátku, se týkala zejména svátku svatého Cyrila a Metoděje, Jana Husa a případně možnosti uctívat i památku Jana Palacha. Na návrhu o pozvednutí dne věrozvěstů na státní svátek se vystupující poslanci zcela shodovali. Zásadním argumentem byla kulturně-politická tradice, kterou věrozvěsti přinesli, zejména v podobě písma, jež slovy poslance Igora Mičiety (Strana slobody) „*Predstavovalo to, že sme mali jazyk rovnocenný s takými vyspelými jazykmi, ako bol jazyk grécky, latinský a hebrejský.*“¹²⁶ Kromě kulturního pozvednutí se výrazně akcentoval i prvek slovensko-české vzájemnosti (případně slovensko-moravsko-české vzájemnosti), který byl zapracován i do důvodové zprávy návrhu, kde je označován „*jako symbol bratrské jednoty Čechů a Slováků.*“¹²⁷

Větší konflikt přinesl návrh na přidělení stejného statusu i dnu upálení Jana Husa, který vznesl poslanec Karel Věbr (ČSS), jenž tlumočil dopis *Ústřední rady církve československé husitské* o Husově hodnotě jak pro českou reformaci, tak i pro moderní českou státnost. Toto vystoupení ale nezaznamenalo všeobecný ohlas, nýbrž polemiky a porovnávání důležitosti Jana Husa s věrozvěsty. S větším ohlasem se nesetkal ani návrh poslance Milana Šútovce o možnosti uctít památku Jana Palacha památným dnem. Hlavním argumentem byla nesouměrnost osob Jana Husa a Jana Palacha, který odprezentoval poslanec Jaroslav Mezník (ČSSD).

Ekonomické argumenty se týkaly zejména 24. prosince, ale i dne věrozvěstů. U mnoha vystoupivších panovaly totiž obavy, zda je ekonomicky únosné rozšiřovat počet dnů pracovního klidu. Hlavním zdrojem této obavy byla nepřítomná federální vláda, která skrze dopis vyjádřila své stanovisko, že nebude moci den Cyrila a Metoděje podpořit jako státní svátek kvůli možnému negativnímu vlivu pro národní bohatství (což následně 8. 5. stáhla¹²⁸). Této možnosti se začalo posléze obávat více poslanců a začaly ji spojovat právě s 24. prosincem.¹²⁹

Kvůli velkému množství různých návrhů na úpravy bylo další jednání přesunuto, aby byl prostor pro jejich zapracování. Další zasedání 8. 5. 1990 ukázalo však spíše nové otázky. Základní verzi novely

¹²⁶ Tamtéž, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 27. schůze, 23. 4. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/sln/stenprot/027schuz/s027044.htm> [20. 3. 2021].

¹²⁷ Tamtéž, Tisky, Tisk 375, https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0375_00.htm [20. 3. 2021].

¹²⁸ Tamtéž, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 28. schůze, 8. 5. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/sln/stenprot/028schuz/s028041.htm> [20. 3. 2021].

¹²⁹ Tamtéž, 27. schůze, 23. 4. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/sln/stenprot/027schuz/s027044.htm> [20. 3. 2021].

představil opět Karol Stome jakožto zástupce skupiny poslanců, jež prvotní návrh iniciovala. Od poslední diskuze se lišila v rozšíření státních svátků o 9. květen, jako konec druhé světové války a významných dnů o pražské povstání a 17. listopad. Toto předložení však vyvolalo nesouhlas u obou výborových zpravodajů – návrh nezohledňoval připomínku z minulé schůze o 24. prosinci, stejně jako se nevyjadřoval k návrhu o povýšení upálení Jana Husa na státní svátek. K oběma nedostatkům se vzápětí spustila debata, která navíc rozproudila dva zcela nové body k projednávání.

První se týkal výstupu Miloše Zemana (OF) s tezí o nutnosti posunout den osvobození od fašismu na 8. května mimo jiné kvůli tomu, že „většina civilizovaných národů slaví právě tento den jako den ukončení druhé světové války.“¹³⁰ Druhá myšlenka se týkala vystoupení Karla Novosáda (OF), který požadoval zápis 17. listopadu mezi památné dny pod názvem *Den boje českého studentstva proti nacistické a komunistické zvlí*. Obě poznámky pravděpodobně přispěly k zneřehlednění situace natolik, že nebylo jasné, co má být předmětem hlasování, které se tak znovu posunulo.¹³¹

Následující den se hlasování uskutečnilo, a to o výsledném návrhu skupiny poslanců a vybraných výborů, který byl systematizován do tisku č. 470 a představen opět Karolem Stomem. Návrh obsahoval pouze dvě změny oproti minulému. Mezi dny pracovního klidu řadil také 24. prosinec a 17. listopad byl jako významný den označen za *Den boje studentů za svobodu a demokracii*.¹³² K tomuto návrhu byly připojeny dva pozměňovací návrhy – na posunutí Jana Husa mezi státní svátky a změny z 9. na 8. května. Ani jeden z těchto návrhů ovšem neprošel. Schválen byl nakonec návrh v podobě tisku č. 470.¹³³

Diskuze ke svátkům se na půdě Federálního shromáždění vrátila téměř přesně po roce. Dne 15. 5. 1991 vystoupil se svým návrhem Miloš Zeman (již OH) a znovu se snažil obhájit myšlenku přesunu slavení konce války z 9. na 8. května. Tentokrát neargumentoval pouze přiblížením se k „civilizovaným národům západní Evropy“, ale jak sám říkal „návratem k historické pravdě“ neboť příměří bylo v Praze podepsáno právě 8. 5. S odkazem na slovenského i českého historika – Ivana Kamence a Viléma Prečana – však zazníval silný nesouhlasný názor, že změna nedává smysl kvůli tradici veřejné paměti, která je zvyklá na 9. květen.¹³⁴ Proti zazněl i názor, že 8. květen je dnem konce pražského povstání, ale je otázka, jaký význam má právě toto povstání pro celou federaci a zda by tedy nedávalo smysl přijmout za federální svátek také Slovenské národní povstání.¹³⁵

¹³⁰ Tamtéž, 28. schůze, 8. 5. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/028schuz/s028041.htm> [20. 3. 2021].

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/028schuz/s028054.htm> [20. 3. 2021] a tamtéž, Tisky, Tisk 470, https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0470_00.htm [20. 3. 2021].

¹³³ Tamtéž, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 28. schůze, 9. 5. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/028schuz/s028054.htm> [20. 3. 2021].

¹³⁴ Tamtéž, FS 1990-1992, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 15. schůze, 15. 5. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/015schuz/s015014.htm>

¹³⁵ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/015schuz/s015015.htm>

Na tuto i další drobné výtky reagoval znovu Miloš Zeman jako předkladatel návrhu. K zneplatnění argumentu, že jsou lidé zvyklí na 9. května využil Zeman jiného státního svátku – 28. října. Poukázal na to, že v roce 1951, kdy byl přijat svátkový kalendář došlo k pokřivení historie ve prospěch tehdejšího režimu a udržovat toto pokřivení jen kvůli zvyku nedává smysl. Zeman uvedl, že se jedná o stejné pokřivení minulosti, jaké zažil také v roce 1951 právě 28. říjen, když mu byl přiřknut význam znárodnění. Jakkoliv výročí vzniku Československé republiky v roce 1918 nebylo po celou dobu diskuzí ve Federálním shromáždění tematizováno, nyní svůj prostor dostalo.¹³⁶ I přes silnou kritiku, kterou přesun slavení konce války na plénu zaznamenal, byl většinou poslanců krátce po Zemanově vystoupení schválen.¹³⁷

II. 2. Česká národní rada

Diskuze věnovaná „novým“ svátkům po roce 1989 měla svůj ohlas také v České národní radě. Dne 18. 5. 1990 vystoupil poslanec Josef Lesák (ČSS) s iniciativním návrhem na přijetí 6. července za svátek České republiky jako *Den upálení Mistra Jana Husa*. Tento návrh vycházel dle jeho slov z nedostatečného přihlížení Federálního shromáždění při projednávání doplnění zákona č. 93/1951 o svátcích hlasům ČNR. Podle Lesáka nebyl Jan Hus přijat za svátek kvůli nevoli slovenských poslanců, které jsou však na půdě ČNR irelevantní a také kvůli ekonomickým důvodům, které jsou však oproti podpoře české státnosti malicherné. Lesák tedy navrhoval „*splatit dluh historii a postavě Jana Husa*“ a navrátit se k tradici započaté první republikou, zároveň argumentoval jednoznačností tohoto zákona a že by tedy nemělo nic stát v cestě k jeho přijetí okamžitě. Vzhledem k tomu, že se jednalo o poslední zasedání ČNR v takovémto složení před červnovými volbami, označoval Lesák přijetí zákona za „*důstojné ukončení činnosti ČNR*“.¹³⁸

O jednoznačné přijetí se ovšem nejednalo. Hlavním problémem v přijetí, respektive nepřijetí zákona byla případná potřeba porušit jednací řád, který stanovoval, že je nutné, aby měli poslanci návrh k dispozici minimálně tři dny. Proti přijetí 6. července za státní svátek nikdo aktivně neprotestoval, diskutovalo se na rovině, zda má být takový zákon projednáván právě nyní ve zrychleném tempu, nebo zda má být přenechána možnost o rozhodnutí příštímu, zcela demokratickému parlamentu. Toto stanovisko zastupoval výrazně Marek Benda (KDS), Jiří Rubín (ČSL) a dva poslanci OF Martin Bursík a Martin Syka. Hlavním argumentem byla artikulovaná nízká potřeba mít zákon schválený právě teď – naopak za přínosnější považovali „odpůrci“ nechat tuto problematiku

¹³⁶ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/015schuz/s015017.htm>

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž, ČNR 1986-1990, Stenoprotokoly, 27. schůze, 18. 5. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/027schuz/s027014.htm> [20. 3. 2021].

budoucímu parlamentu, který by projednal svátky jako komplexní problém, nikoli postupně jeden po druhém bez důkladnější znalosti ekonomických dopadů. Většinová skupina poslanců hlasitěji prezentovaná zejména zmíněným Josefem Lesákem a dále Miroslavem Šloufem (KSČ), Jaroslavou Moserovou (OF) a Vratislavem Valtrem (OF) snažících se o okamžité přijetí, se k problematice porušení jednacího řádu nevyslovovala. Své argumenty držela na apelu na českou státnost a národní hrdost a opakovala tak zejména důležitost samotného svátku, která je natolik zásadní, že není nutné se „zatěžovat“ jednacím řádem. Toto přesvědčení posléze v hlasování skutečně uspělo a zákon o svátku Jana Husa byl přijat.¹³⁹

K další diskuzi na plenárním zasedání v ČNR již nedošlo. Neznamená to ovšem nutně, že by řešení svátkového kalendáře nebylo pro české politiky téma. Diskuze se mohly vést například při jednotlivých výborových zasedáních. Jejich průzkum a následná analýza by ale převyšoval rozměr této práce a jedná se tak o jeden z jejích nedostatků. Projednávání nového uspořádání svátků se na zákonodárné rovině řešilo až v parlamentu samostatné České republiky. Nikoli však bezprostředně v prvních letech po rozdělení federace, ale až v roce 2000. I zde ovšem platí, že k dílčím diskuzím mohlo docházet ve výborech již dříve.

Projednávání nového svátkového kalendáře v České republice tedy výrazně přesahuje vytyčené období této práce, přesto je krátká poznámka na místě. Návrh nového zákona podali poslanci zastupovaní Vlastimilem Tlustým (ODS), který v první rozpravě zdůvodnil podání návrhu nepřehledností stávajícího zákona z roku 1951, který byl již několikrát novelizován. Druhým důvodem byla absence 17. listopadu jako státního svátku.¹⁴⁰ Potřebu přijetí nového zákona nikdo nezpochybňoval, ale vyskytlo se několik bodů střetu.

S kritikou dvou státních svátků přišel Jiří Payne (ODS), který nepokládal upálení Jana Husa a 17. listopad za vhodné kvůli svému negativnímu charakteru: „*Nyní se navrhuje, abychom ke dni popravy [Jana Husa] přidali ještě den zabití, den, kdy byl zastřelen student Opletal [17. listopad]. Nevím, co na tom chceme slavit.*“¹⁴¹ Námitku vznesl také Vojtěch Filip (KSČM) a to k vyřazení Slovenského národního povstání, na kterém dle něj má svůj podíl také český národ a jeho vyřazení je pro něj nepřijatelné.¹⁴² Ostrý spor se vedl o uzákonění 28. září jako dne české státnosti a vzpomínky na svatého Václava. Ten přinášel nejhlasitěji Miloš Zeman (ČSSD), zejména slovy o kolaboraci a servilitě směrem k Němcům.¹⁴³

Výsledný návrh, který byl nakonec uzákoněn, zmíněné výhrady neobsahoval. Za státní svátek byl nakonec přijat jak 17. listopad jako *Den boje za svobodu a demokracii a Mezinárodní den*

¹³⁹ Zákon č. 204/1990 Sb. Dostupný online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-204> [21. 3. 2021].

¹⁴⁰ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, PČR PS 1998-2002, Stenoprotokoly, 21. schůze, 28. 1. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/021schuz/s021317.htm#r12> [29. 9. 2022].

¹⁴¹ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/021schuz/s021319.htm> [29. 9. 2022].

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/025schuz/s025150.htm> [29. 9. 2022].

studentstva, tak 28. září jako *Den české státnosti*. Stejně tak nepřihlížel zřejmě k marginálnímu hlasu zastoupeného Vojtěchem Filipem o nutnosti zachování připomínky SNP. Diskuze o možnosti slavit, či neslavit 28. říjen, případně pod jakým názvem, se nevedla. Již první návrh zákona jej označoval za *Den vzniku samostatného československého státu* a u takového označení zůstalo i ve finálním znění zákona.¹⁴⁴

II. 3. Slovenská národní rada

Také Slovenská národní rada diskutovala o možných státních svátcích pouze Slovenské republiky. Po červnových volbách roku 1990 byly vneseny tři iniciativní návrhy poslanců, které lze zasadit do kontextu v této práci užívaných narativů. Slovenský národně-evropský narativ předložil 29. srpen jako den Slovenského národního povstání, tedy události „*nejmasovějšího antifašistického vojenského vystoupení v Evropě*“, které podle předkladatelů zásadně ovlivnilo vývoj slovenské historie,¹⁴⁵ a posunulo Slovensko směrem do „*moderní Evropy*“.¹⁴⁶

Slovenský katolicko-separatistický narativ sahal do vzdálenější minulosti k revolučním letům 1848 a 1849. Ještě během meziválečné republiky byly tyto roky vnímány – jakožto předstupeň osamostatnění se Slovenska od Uher v roce 1918 – jako silný mobilizační prvek.¹⁴⁷ Po pádu komunistické diktatury byl potenciál těchto historických událostí výrazně menší,¹⁴⁸ přesto existovala ze stran některých nacionalistů snaha o politické zužitkování,¹⁴⁹ což vedlo i ke snahám o uzákonění 19. září státním svátkem jako *Dne boje za svobodu a demokracii*. V tento den roku 1848 totiž dle zákonodárců vznikla první SNR a tím „*celý slovenský národ symbolicky vstoupil do moderních dějin, jako samostatný subjekt*.“¹⁵⁰

Alternativní možností a tedy jakousi střední cestou, byl 1. listopad jako *Den smíření (Památka obětem politického násilí)*. Tento den měl dle autorů hledat po „*století násilí*“ cestu k smíření a nabízet v předvečer svátku všech svatých prostor k zamyšlení.¹⁵¹ Všechny zmíněné návrhy na svátky byly

¹⁴⁴ Zákon č. 245/2000 Sb. Dostupný online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-245> [30. 3. 2023].

¹⁴⁵ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1990-1992, Parlamentná tlač, č. 26, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=290186> [21. 3. 2021].

¹⁴⁶ Tamtéž, Stenozáznamy, 3. schůze, 27.-29. 8. 1990, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=74792> [2. 5. 2023].

¹⁴⁷ ŠKVARNA, Dušan. *Obraz rokov 1848/49 v slovenskej kultúre (od polovice 19. storočia po súčasnosť)*. In: MACHO, Peter (ed.). *Revolúcia 1848/49 a historická pamäť*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, s. 47.

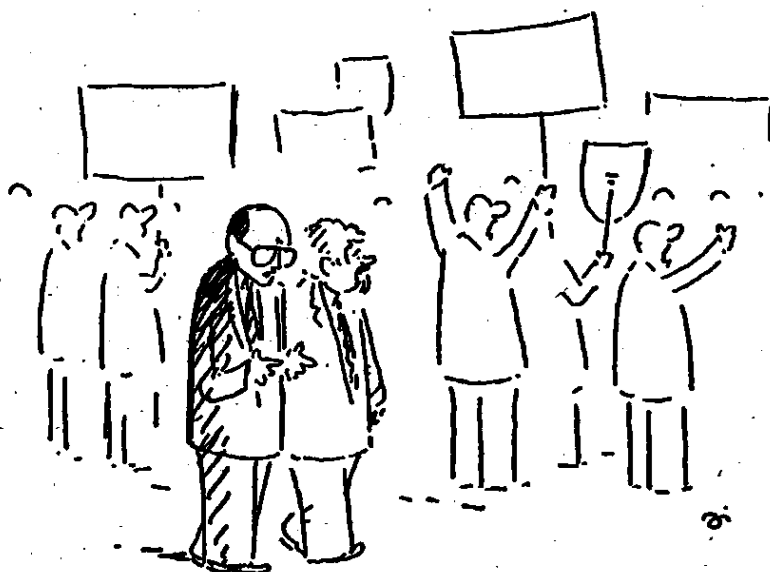
¹⁴⁸ Tamtéž, s. 55.

¹⁴⁹ BRUBAKER, Rogers, Margit FEISCHIMDT. *1848 c roku 1998: politika spomínania v Maďarsku, Rumunsku a na Slovensku*. In: MACHO, Peter (ed.). *Revolúcia 1848/49 a historická pamäť*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, s. 212 a 240.

¹⁵⁰ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1990-1992, Parlamentná tlač, č. 26, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=290186> [21. 3. 2021].

¹⁵¹ Tamtéž.

nejprve předloženy všem výborům, které o nich měly hlasovat. Ani jeden z návrhů ale nebyl všeobecně přijat. Den smíření byl označován za církevní, nebo v širším smyslu za nenárodní – neobsahující spojitost se specificky slovenskou historií.¹⁵² U vzniku první SNR byla kritizována absence všeobecného povědomí.¹⁵³ Pravděpodobně nejrozporupnější emoce vyvolával odkaz na SNP, který nesl jednak glorifikační interpretace předcházejícího režimu a jeho význam tedy nebyl jednoznačný¹⁵⁴ (mnoho poslanců žádalo o posečkání, než se tyto události objektivně neprobádají¹⁵⁵), jednak nesl rozporuplnost v tom, že zde v roce 1944 proti sobě stanuly dvě slovenské společnosti, což s sebou neslo zákonitě podtón o „špatnosti“ jednoho z nich.

K AŽDÝ NÁROD MÁ PRÁVO PROŽÍT SI SVOJE 19. STOLETÍ, PANE KOLEGO...

Jan Stráský s Petrem Pithartem u slovenských demonstrantů.

Lidové noviny, č. 238, 11. 10. 1991, s. 1.

Ani jeden z výborů nakonec nedoporučil 29. srpen, ani 19. září a pouze čtyři výbory ze sedmi se vyjádřily kladně k přijetí 1. listopadu za svátek.¹⁵⁶ Přesto byl 28. 8. vznesen návrh na přijetí *Dne smíření* za svátek Slovenské republiky s úpravou, že se bude jednat pouze o výjimečný státní svátek s platností jednoho roku – návrh byl v tomto znění přijat. K oběma opomenutým svátkům se ale SNR v dalších letech vrátila.

¹⁵² Tamtéž, Výbory, Zahraničný výbor, 5. schůze, 23. 8. 1990,

<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=8123> [21. 3. 2021].

¹⁵³ Tamtéž, Výbor pre životné prostredie a ochranu prírody, 5. schůze, 22. 8. 1990,

<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=7681> [21. 3. 2021].

¹⁵⁴ K procesu vyjmutí tradice SNP z rámování bývalého režimu a jeho významu pro opozici vůči glorifikaci Tisovy válečné republiky viz WEISS, Peter. *Máme republiku!: Eseje o slovenskej štátnosti*. Bratislava: Dixit, 2022, s. 101-127; srovnej také s KMEŤ, Norbert. *Politická história a spoločnosť po roku 1989...*, s. 12.

¹⁵⁵ Například poslanci Okres, Géci a Januš: Tamtéž, Branno-bezpečnostný výbor, 6. schůze, 23. 8. 1990,

<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=8187> [20. 3. 2021].

¹⁵⁶ Tamtéž, Stenozáznam, 3. schůze, 28. 8. 1990,

<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=74792> [21. 3. 2021].

Na podzim roku 1991 se do diskuze opět dostalo 19. září, tentokrát nikoli jako státní svátek, ale jako památný den. V důvodové zprávě se mimo jiné psalo: „*Od vzniku Veľkej Moravy sa SNR - takmer po tisícročí stala prvým moderným reprezentantom slovenskej štátnosti ako výkonný orgán demokratickej revolúcie. [...] Pokiaľ považujeme deň 5. júla roku 861 za symbol nášho zrodu duchovného, potom 19. september 1848 môžeme považovať za symbol zrodu národného. Vzdajme tomuto dňu úctu, ktorá mu právom patrí.*“¹⁵⁷ Za navrhovatele potenciální zákon rozsáhlým historickým exkurzem představil poslanec Juraj Gašpar (SNS). Mimo jiné pro něj bylo důležité zdůraznit, že Česká republika má svůj státní svátek v podobě Jana Husa, ale Slovenská republika „*nemá ani svoj národný štátny sviatok, ani svoj významný, ani pamätný deň,*“ a že by právě toto měl být jeden z prvních kroků, který povede k „*zvýraznení [...] národnej a štátnej svojbytnosti.*“¹⁵⁸ K výrazným námitkám na plénu nedošlo a návrh zákona se odhlasoval.¹⁵⁹

Během podzimu následujícího roku (tedy 1992) se k projednávání dostal návrh na státní svátek 29. srpna – památka SNP. Na rozdíl od předcházející diskuze o památném dni, vyvolal 29. srpen vášnivou debatu. Hlavní parlamentní silou prosazující výročí povstání byla SDĽ – její poslanec Pavol Kanis také přednesl stanovisko navrhovatelů, v němž znovu rámoval SNP jako znak příslušnosti Slovenska k Evropě.¹⁶⁰ Nejhlasitějšími odpůrci na plénu se stali poslanci Peter Brňák (nezávislý za SNS) a Anton Neuwirth (KDH). Oba se odvolávali na nejasnost významu dne, která je doložitelná silnými rozpory ve společnosti, což přímo uváděl druhý jmenovaný: „*je to deň, v ktorom sa začala tragédia slovenského národa. Áno, tragédia, lebo v ten deň zdvihol Slováč zbraň proti Slovákom. Slováč začal zabíjať Slováka. [...] Ak by sme vyhlásili 29. august za štátny sviatok, raz navždy by sme priznali klady obrany mravných a národných hodnôt jednej strane a druhú by sme bezvýhradne zatratili.*“¹⁶¹

První jmenovaný – Peter Brňák – zase citoval deset nespécifikovaných historiků, kteří zpochybňují význam SNP, neboť podle nich pouze vedlo k výměně jedné totality za druhou (nacistické za komunistickou), a proto by spíše doporučili za státní svátek přijmout jiný den. Stejně tak tlumočil i nesouhlasné stanovisko Matice slovenské. Oběma těmito odkazy názorně demonstroval, že štěpící linie ve společnosti je opravdu hluboká. Konečné hlasování ale ukázalo, že v parlamentu je tato linie vychýlená ve prospěch podporovatelů SNP a svátek byl proto přijat.¹⁶²

¹⁵⁷ Tamtéž, Parlamentná tlač, č. 158, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=4295> [2. 5. 2023].

¹⁵⁸ *Společná česko-slovenská parlamentní knihovna*, SNR 1990-1992, Stenoprotokoly, 17. schůze, 23.-27. 9. a 10. 10. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990snr/stenprot/017schuz/s017024.htm> [2. 5. 2023].

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1992-1994, Stenozáznam, 6. schůze, 29.-30. 9. a 1. 10. 1992, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71568> [2. 5. 2023].

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Tamtéž.

II. 3. 1. Parlament samostatné Slovenské republiky

Na rozdíl od českého prostředí byla otázka svátkového kalendáře samostatné Slovenské republiky přítomná již v březnu roku 1993. Tehdy skupina poslanců přednesla návrh na uzákonění 25. března jako památného dne pod názvem *Deň zápasu občanov za ľudské práva*. Odkazovali se na tzv. svíčkovou manifestaci v roce 1988, kdy došlo z iniciativy věřících k masovému protestu proti porušování lidských práv komunistickou vládou. Podle navrhovatelů odkrylo toto shromáždění „*hlbokú charizmu typickú pre slovenského človeka – nenásilnú túžbu po slobode*.“¹⁶³ Památný den 25. března byl bezproblémově přijat. Na diskuzi zazněl také požadavek, že by se celý systém státních svátků a památných dní měl brzy prodiskutovat,¹⁶⁴ což se stalo na dvou schůzích v říjnu téhož roku.

Důvodová zpráva vládního návrhu na změnu svátkového kalendáře hovořila o nutnosti změnit tento kalendář tak, aby odpovídal potřebám nově vzniklého samostatného státu a tvrdila, že „*je nevyhnutné, aby všetky štátne sviatky súviseli s existenciou tohoto štátu, upevňovali v občanoch pocit vlastenectva a hrdosti na svoj štát i jeho minulosť*.“¹⁶⁵ Návrh obsahoval tři státní svátky – den vzniku SR, příchod věrozvěstů a výročí SNP a dalších osm dní pracovního volna a devět památných dní.¹⁶⁶ Na 22. schůzi, kde se měl tento zákon projednávat, navrhl předseda Národní rady Ivan Gašparovič (HZDS) přesunutí na schůzi příští, jelikož byl ve hře ještě poslanecký návrh ke stejné problematice, který ale nebyl projednán ve výborech. Příslušný tisk číslo 254 nicméně v parlamentním archivu chybí¹⁶⁷ a jelikož dále nebyl diskutován, není ani možná jeho přibližná replikace. Zmínka o něm v této práci je důležitá i přesto, že jeho obsah není znám. Na 22. schůzi 1. 10. 1993 totiž otázka posunu projednávání svátkového kalendáře vyvolala rozruch. Podle Antona Hrnaka (SNS) totiž hrozilo, že by se zákon nestihnul probrat do 28. října, a mohl by se proto oslavovat svátek již zaniklého státu.¹⁶⁸ Národní rada přesto přesun jednání odsouhlasila a tím vytvořila u obyvatelstva nejistotu, zda nakonec dosavadní svátek 28. říjen bude dnem volna, k čemuž se podrobněji dostanu v kapitole III. 2. 4. Rok 1993.

Návrh zákona na další schůzi představoval zástupce vlády – ministr vnitra Jozef Tuchyňa (HZDS). Mimo zdůvodnění zákona Tuchyňa uvedl, že by měl být zákon přijat co nejdříve a co nejdříve také vejít v platnost: „*To znamená, že na základe toho by sme chceli, aby sa už 28. október nepokladal*

¹⁶³ Tamtéž, Parlamentná tlač, č. 186, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=93392> [2. 5. 2023].

¹⁶⁴ Tamtéž, Stenozáznam, 17. schůze, 17.-26. 3. 1993, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=75709> [2. 5. 2023].

¹⁶⁵ Tamtéž, Parlamentná tlač, č. 697, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=75910> [2. 5. 2023].

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1992-1994, Parlamentná tlač, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=2&termNr=10> [2. 5. 2023].

¹⁶⁸ Tamtéž, Stenozáznam, 22. schůze, 22.-30. 9. a 1.-8. 10. 1993, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=75882> [2. 5. 2023].

za štátny sviatok.“¹⁶⁹ Zpravodaj výborů František Javorský (KDH) následně přednesl připomínky a doplnění, které na výborech zazněly a hned z kraje otevřené diskuze nadhodil problematiku 28. října, který by se dle jeho návrhu měl stát pro tento rok výjimečně dnem volna.¹⁷⁰ Zazněly ovšem i návrhy na uzákonění 28. října za památný den, jež reprezentoval například Pavol Kanis (SDĽ), který se podíval nad tendencí se takto ostře vymezovat vůči minulosti společného státu s Čechy.¹⁷¹ Tomáš Cingel (HZDS) se ponechání 28. října v kalendáři také nebránil a navrhoval pro něj kontext „*oslobodenie slovenského národa spod tisícročnej uhorskej nadvlády*“.¹⁷²

Do protipozice k 28. říjnu jako vzniku Česko-Slovenska se dával 30. říjen – den, kdy se slovenští představitelé ke společnému státu přihlásili dobrovolně. Takové stanovisko zastával například Marián Anđel (SNS), nebo Anton Neuwirth (KDH), který to shrnul následovně: „*Prosím vás pekne, uznajme jedno, že pre tvorbu štátu je rozhodné slobodné rozhodnutie subjektov, ktoré ten štát chcú vytvoríť. Teda nie to, že niekto v Prahe povie, že to bude takto vyzerat'. A to tým skôr, že pražská koncepcia bola základom veľmi chorého, nereálneho čechoslovakizmu.*“¹⁷³ Právě tento názor byl nakonec u slovenských zákonodárců ve většině. 28. říjen byl tedy přijat jako výjimečný den volna pro rok 1993, jako památný den pro roky následující již nikoli.¹⁷⁴

II. 4. Shrnutí

Rozprava o změně svátkového kalendáře na půdě parlamentu ukazuje několik dílčích aspektů. Diskuze ve Federálním shromáždění vyjevila dva základní přístupy. Ekonomický, který však nebyl hlavním hybatelem a s postupující diskuzí slábnul. Ukázal se spíše jako určitá teze existující pod hodnotovým přístupem. Samotná úvaha o negativním vlivu navyšování volných dnů nebyla specifická pouze pro rok 1990 – vyskytuje se běžně při jakémkoliv projednávání nového dne volna.¹⁷⁵ Hodnotový přístup byl pro vymýšlení svátků výraznější. Snažil se operovat s jejich společenským významem a obsahoval někdy větší jindy menší konstrukce historických argumentů. Takové konstrukce je možné pozorovat na příkladu odkazu Cyrila s Metodějem, jenž je interpretován buď jako nositel vzdělanosti a tím i kultury, nebo jako pradávny spojovník Čechů a Slováků. Významnost hodnotového argumentu

¹⁶⁹ Tamtéž, 23. schůze, 20.-27. 10. 1993, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=75913> [2. 5. 2023].

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Viz důvodou zprávu k poslaneckému návrhu na zavedení Velkého pátku státním svátkem: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, PČR PS 2013-2017, Sněmovní tisky, tisk 491/0, <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=491&ct1=0> [18. 4. 2021].

shrnuje ve své promluvě poslanec Milan Šútovec: „*Systém štátnych sviatkov, významných a pamätných dní a dní pracovného pokoja vyjadruje základné hodnotové orientácie a hodnotové priority každej spoločnosti. Tento symbolický systém zrozumiteľným spôsobom ukazuje na tradície, ktoré si chce tá ktorá spoločnosť kultivovať, pretože v nich vidí kostru a oporu svojho hodnotového systému.*“¹⁷⁶ Ukázaly se také prostory potenciálního hodnotového konfliktu (9./8. květen, Jan Hus, 17. listopad), nebo prostory všeobecné shody (Cyril a Metoděj). Základním prvkem nového kalendáře bylo vymezení se vůči předcházejícímu politickému režimu a vytvoření tak symbolické diskontinuity mezi nově se tvořícím a tím předcházejícím. K tomu došlo odmítnutím hlavních viditelných symbolů spojených s komunistickým režimem, jako „vítězný únor“, nebo oslavy „VŘSR“. Po ročním protažení diskuze došlo také k odmítnutí 9. května a oslavy konce druhé světové války se měly nadále slavit o den dříve – důvody k přesunu byly založeny také na vymezení se vůči předcházejícímu režimu.

Z debaty v ČNR o svátku Jana Husa se zase ukazuje výrazné zastoupení hlasů posilujících národní smýšlení, což vyjevuje význam, který byl v parlamentu národní identitě přisuzován. Pregnantně to formuloval poslanec Vratislav Valtr ve své promluvě na podporu okamžitého uzákonění svátku: „*Češi v dějinách tohoto kontinentu nikdy nehráli druhé housle, ba právě naopak. Ač jedni z nejmenších co do počtu i území, svým uměním a vzděláním vždy svým duchem převyšovali mnohé větší a početnější.*“¹⁷⁷ Na hodnotové úrovni zde neexistoval rozpor – na významu svátku Jana Husa se všichni vystoupivší poslanci shodovali, stejně tak i na tom, že se jedná o politický (národní) svátek podporující identitu češství, více než o svátek náboženský. Konflikt se vyskytoval na formální linii, která může odrážet míru národního zanícení, nikoli však národní zanícení samotné. Janem Husem se tak v duchu českého národně-liberálního narativu připomínala velikost českého národa a částečně také jeho odpoutání se od Slovenska.

Zajímavý je nicméně neproblematický přechod svátkového kalendáře České a Slovenské federativní republiky do samostatné České republiky po roce 1993. Jak bylo uvedeno, ke změně svátků došlo až v roce 2000. Domnívám se, že by však bylo chybné interpretovat tuto „mezeru“ jako důkaz nezájmu o český nacionalismus. Daleko spíše se jedná o přímou ukázkou plynulého navazování česko-slovenské státnosti na státnost ryze českou. Jak se pokusím ukázat v kapitole III. 2. *Význam oslav 28. října v proměnách času*, byl 28. říjen vědomě reinterpretován na svátek české státnosti již na konci federace. Ve společnosti byl proto bezproblémově přijat jako český státní svátek bez nutnosti jej upravovat zákonem.

¹⁷⁶ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 27. schůze, 23. 4. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/sln/stenprot/027schuz/s027044.htm> [20. 3. 2021].

¹⁷⁷ Tamtéž, ČNR 1986-1990, Stenoprotokoly, 27. schůze, 18. 5. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/027schuz/s027015.htm> [20. 3. 2021].

Politická elita v SNR byla již od roku 1990 jednotná v touze po uzákonění dne, který by reprezentoval základní hodnoty státu, ale zároveň roztržštěná v tom, který den by to měl konkrétně být. V důvodové zprávě o uzákonění 19. září jako založení SNR za státní svátek se píše: „*Většina štátov vyhlasuje za svoj štátny sviatok obyčajne deň, v ktorom daný štát vznikol (vid' napr. ČSFR) alebo v ktorom sa udiala udalosť, zásadným spôsobom ovplyvňujúca v pozitívnom smere ďalší vývin toho-ktorého národa (napr. 14. júl u Francúzov).*“¹⁷⁸ Obhajoby 19. září i odkazu SNP se shodovaly v odkazu, jenž má daný den nést – vstup slovenského národa mezi moderní evropské národy (podobně, jako se pro české poslance jevil svátek Jana Husa),¹⁷⁹ neshodovali se však k jaké historické události tyto hodnoty vztahovat a jaké období tím spíše vyzdvihoval. Zda v kontextu slovenského národně-evropského narativu vyzdvihoval den z nedávné historie v podobě připomínky SNP, který byl však ve společnosti částečně zdiskreditován minulým režimem, nebo se v rámci slovenského katolicko-separatistického narativu vracet až k počátkům moderních evropských národů do poloviny 19. století. Takovéto navrácení však s sebou zákonitě neslo odpoutanost od velké části společnosti, která se s nevýrazným datem nedokázala ztotožnit.

Mimo tento historický proud pak stál návrh *Dne smíření*, který neodkazoval ke konkrétní historické události a nezaplétal se tak do nejasností spojených s interpretacemi historie. Hodnotový den pro Slovensko hledal spíše v apelování na aktuální morálku obyvatelstva. To že se nakonec prosadil lze interpretovat jako snahu vyhnout se problematickému výkladu minulosti a střetu dvou protichůdných narativů. Jeho dočasnost zároveň ukazuje jeho slabiny. Naopak skutečnost, že se oba zbylé svátky dostaly do projednávání znovu, ukazuje sílu obou slovenských narativů. Jako silnější se nakonec ukázal slovenský národně-evropský, když dokázal výročí SNP prosadit jako státní svátek nejprve ve slovenské části federace a posléze i v samostatné slovenské republice.

Skutečnost, že se svátkový kalendář dostal na pořad dne v parlamentu SR již v roce 1993 může sloužit jako další doložení toho, co vznik republiky pro Slovensko znamenal. Zatímco Češi pokračovali pozvolna životem v Česko-Slovensku, které bylo pouze na východě zkráceno, Slováci budovali svůj nový stát, jehož součástí byla i kulturně-historická dimenze reflektovaná právě ve svátkovém kalendáři. Jeho součástí byla také potřeba vymezit se od minulého státního útvaru a zrušit s ním spojený státní svátek.

¹⁷⁸ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1990-1992, Parlamentná tlač, č. 26, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=290186> [21. 3. 2021].

¹⁷⁹ Peter Weiss k SNP: „*Najväčšie bolo tým, že to bol náš špecifický a jednoznačný vstup do Európy medzi moderné európske národy, tým, že mu išlo o viac, než o holú existenciu a plné vrecká. Išlo mu o morálny kredit národa, ktorý vtedajší štát deportoval do lágrov. Išlo mu o jeho sebaurčenie, ktoré malo v tom čase charakter provincie veľkonemeckej ríše.*“ Tamtéž, Stenozáznam, 3. schůze, 28. 8. 1990, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=74792> [21. 3. 2021]; důvodová zpráva k 19. září: „*V tento deň vznikla aj prvá Slovenská národná rada, teda orgán, ktorý aj dnes plní funkciu reprezentanta slovenského národa. Táto udalosť bola zároveň prvým vstupom Slovákov do moderných dejín ako samostatného subjektu.*“ Tamtéž, Parlamentná tlač, č. 26, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=290186> [21. 3. 2021].

II. 4. 1. Pozice 28. října

Z pohledu této práce je zajímavé, že 28. říjen v diskuzích do roku 1993 nefiguroval – nebyl předmětem jednání. Nejednalo se o něm ani ve Federálním shromáždění, ani v ČNR ba ani v SNR, kde by se do protikladu k němu mohla stavit Martinská deklarace 30. října. Bylo by zřejmě mylné přikládat to nevýznamnosti tohoto dne, pravda by mohla být spíše opačná, tedy že se jedná o významný den, který nevyvolává kontroverze, nebo alespoň ne tak silné, aby zazněly na plénu. Tuto skutečnost ostatně shrnul opět poslanec Šútovec hned ve své úvodní promluvě ve Federálním shromáždění na prvním zasedání ke svátkovému kalendáři 23. 4. 1990, když označil *Den vzniku Československé republiky* za „*věc nediskutovatelnou*“.¹⁸⁰ Absence zájmu poslanců tuto tezi potvrzuje. Stejně jako jeho jediné využití během diskuzí Milošem Zemanem v roce 1991, kdy jej použil jako názorný příklad pokřivení historie. To, že tomuto příkladu rozuměli přítomní poslanci (tedy to, že proti tomu nikdo neprotestoval) ukazuje, že všem muselo být jasné, jaký význam tento den nese. Nicméně skutečnost, že to všem bylo jasné neznamena, že se představy každého jednotlivého poslance shodovali s poslanci ostatními. Stejně jako nediskutovatelnost na parlamentním plénu nutně neznamena všeobecný souhlas a nutnou pevnost tohoto dne, jak ostatně ukázala potřeba tento den z kalendáře vyřadit ve slovenském parlamentu hned v roce 1993.

Jan Socha uvádí, že „*historické narativy reprezentují zpravidla reálné události a nelze tedy na ně hledět jako na fiktivní, ale jedná se o způsob čtení těchto událostí, jenž vytváří příběh o minulosti, který má podávat svému publiku více či méně explicitní poselství.*“¹⁸¹ U poselství postkomunistického 28. října však nastává určitý problém. Z parlamentních diskuzí není totiž jednoznačně identifikovatelné, jaké hodnoty tento den formálně nabývá. Federálním shromážděním uzákoněná formulace 28. října byla *Den vzniku samostatného československého státu*,¹⁸² tedy zcela totožná s formulací uzákoněnou již v roce 1988.¹⁸³ Zákonné opatření uvedené v platnost předsednictvem Federálního shromáždění v září 1988 a dodatečně schválené na plénu v listopadu téhož roku obsahovalo důvodovou zprávu vyzdvihující sice na prvním místě 70. výročí vzniku státu (stále zdůrazňující návaznost na „VŘSR“), avšak připomínající rovněž jeho význam jako *Den znárodnění – „kdy byl proveden jeden z rozhodných kroků národní a demokratické revoluce, který ve svých důsledcích vedl k podlomení ekonomické moci*

¹⁸⁰ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 27. schůze, 23. 4. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/sln/stenprot/027schuz/s027044.htm> [20. 3. 2021].

¹⁸¹ SOCHA, Jan. *Proměna příběhu...*, s. 57.

¹⁸² Zákon č. 167/1990 Sb. Dostupné: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-167/zneni-19900510> [21. 3. 2021].

¹⁸³ Zákonné opatření č. 141/1988 Sb. Dostupné: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-141> [21. 3. 2021].

*buržoazie*¹⁸⁴ – a také jeho význam při ustanovení česko-slovenské federace.¹⁸⁵ Absence důvodové zprávy i absence diskuze o 28. říjnu na plénu při utváření svátkového kalendáře v roce 1990 tak vytváří nejasnost k jaké události projektované do 28. října se parlament a s ním i obyvatelstvo státu formálně vztahovalo. Z názvu dne je patrné, že dominantní roli očekávatelně hrálo výročí vzniku ČSR. Na oficiální úrovni však nedošlo k vypořádání se jak s výklady obsaženými ve svátku z roku 1988 a tedy i 1989, ale ani s jinými možnými interpretacemi, které jsou uvedeny v úvodu v kapitole o vývoji oslav 28. října.

Na formální stránce tak lze říci, že připomínání 28. října mělo v posledních letech Česko-Slovenska přímou spojitost s oslavami dne z doby před pádem komunistického režimu. Zavedením nového svátkového kalendáře v samostatné slovenské republice a odstraněním 28. října došlo k jasnému přerušení této návaznosti, zatímco v České republice spojitost se zněním novely zákona z roku 1988 trvala až na práh nového tisíciletí. Je samozřejmě očekávatelné, že slovenská ani česká společnost tento den v letech 1990-1993 neoslavovala jako *Den znárodnění*. Jako u jakéhokoliv jiného svátku to ale nebylo také čisté vzpomínání na jednu neproblematickou událost – v tomto případě na zrod republiky v roce 1918. Právě to, jaké různé významy tento den nesl, se pokusím ukázat na stránkách následující kapitoly, která je založena na analýze novinových článků.

¹⁸⁴ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Tisky, Tisk 98, https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0098_00.htm [20. 3. 2021].

¹⁸⁵ Tamtéž.

III. SVÁTEK 28. ŘÍJNA V LETECH 1990-1993

III. 1. Politicko-společenské diskuze

V předcházející kapitole jsem se pokusil nastínit, jak probíhaly parlamentní diskuze o novém svátkovém kalendáři a také, jaké postavení v něm měl zaujímat 28. říjen. Vyjevil se obraz dne, který je symbolicky zcela zásadní, ale v diskuzích paradoxně takřka nepřítomný. Při zkoumání, jaké hodnoty v sobě tento den ukrýval, jsem se proto zaměřil i na širší kontext používání. Prošel jsem všechna zasedání Federálního shromáždění a Národních rad a hledal v nich termíny spojené s 28. říjnem – odkazy na meziválečnou republiku, její zakládací dokumenty, nebo postavy s ní spojené. Následná analýza těchto diskuzí mi přiblížila způsoby a kontexty v kterých se 28. říjen na parlamentních půdách vyskytoval.

Podobným, nicméně omezenějším způsobem, jsem přistupoval také ke čtení dobových novin. Nezaměřil jsem se pouze na několik dní okolo samotného svátku, ale pokusil jsem se podívat i na jiné části roku. Konkrétně, jak jsem popisoval v kapitole *I. 4. Prameny*, jsem zkoumal připomínkové články a akce k výročím narození a úmrtí čtyř významných osobností spojených s 28. říjnem – T. G. Masaryka, M. R. Štefánika, A. Hlinku, E. Beneše. Kombinaci výpovědí z novinových článků a z parlamentních diskuzí pokládám za vhodný způsob, jak lépe nastínit fungování zmíněných narativů a také různost významů 28. října. V první části této podkapitoly bych se rád zaměřil zvláště na český narativ a zvláště na dva slovenské narativy a tím detailněji než v metodologicko-teoretické části nastínil jejich fungování vzhledem ke vztahování se k 28. říjnu. V druhé části bych rád poukázal na místa střetů těchto narativů.

III. 1. 1. Český národně-liberální narativ a tradice 28. října mimo sváteční den

Český národně-liberální narativ byl konstruován několika různými aspekty, které jsem se pokusil rámcově nastínit v metodologicko-teoretické části a dále se jimi budu zbývat. V této podkapitole bych se chtěl pozastavit nad jedním zcela základním aspektem pro vztahování se k 28. říjnu – nadřazenost nad Slováky. Nadřazenost samozřejmě prostupovala i do jiných aspektů a pomáhala vytvářet konstrukci češství jako výjimečné národní identity. Lakmusovým papírkem, který je schopen ji ukázat, je diskuze nad budoucí státní vlajkou samostatné České republiky.

Na samém závěru roku 1992, kdy se ještě řešily technické záležitosti rozdělení federace, se na půdě ČNR muselo mimo jiné rozhodnout, jaké státní symboly budou budoucí Českou republiku reprezentovat. Otázka státních znaků, hymny, nebo prezidentské standardy v sobě mohla nést jisté rozpory ohledně reprezentace všech historických částí Českých zemí, jak ale ukázala absence rozpravy

k poslaneckému návrhu příslušného zákona, nejednalo se o rozpory dramatické. Velkou polemiku (mimo ČNR), ale vzbudila otázka státní vlajky. Tradiční česká a slovenská vlajka se shodovala s na mezinárodní úrovni užívanou státní vlajkou Polska, respektive Ruska. Slovenská politická reprezentace problém vyřešila doplněním vlajky o státní znak již v září 1992.¹⁸⁶ Otázka české vlajky se probírala společně s dalšími symboly právě až v prosinci téhož roku a řešení bylo od slovenského zásadně odlišné. Ačkoliv existovala dohoda, že samostatné státy nebudou pokračovat v používání symbolů bývalé federace, rozhodla se česká strana pro zvolení vlajky identické s tou federativní. Argumentem pro byla skutečnost, že Slovensko již svou vlajku má, a že stávající česko-slovenská bude přeci od 1. ledna volná.¹⁸⁷

Zásadní je ale zdůvodnění, proč k přebrání vlajky českou stranou došlo. V důvodové zprávě návrhu zákona se píše, že vlajka vznikla v roce 1920 „*jako vlajka nového československého státu, o jehož zrod se zasloužili především politici a občané české národnosti. Původní česká bílo-červená vlajka, odvozená od barev českého znaku, byla doplněna klínem, jehož modrá barva byla převzata nejen ze znaku slovenského, ale i z moravského a podkarpatoruského.*“¹⁸⁸ Tím došlo k jasnému vymezení se vůči slovenské části Česko-Slovenska i přesto, že důvodová zpráva k zákonu o státních symbolech z roku 1920 pokládala modrý klín za reprezentanta pouze Slovenska a nikoli také Moravy, nebo Podkarpatské Rusy.¹⁸⁹ Došlo tím také k neplánovanému přiznání, že společný stát byl vlastně celou dobu český. To ukazují i další zmínky vztahu Čechů k česko-slovenské vlajce zmíněné ve zprávě. Například to, že za druhé světové války pod touto vlajkou bojovali proti nacismu „*zpočátku převážně čeští vojáci*“¹⁹⁰ a v roce 1989 se tato vlajka používala „*především opět na území historických zemí, zatímco na Slovensku v roce 1989 již převažovaly prapory slovenské.*“¹⁹¹

Česko-slovenská vlajka se tak stala pro české poslance vlajkou českou spojenou jak s národním uvědoměním, tak uvědoměním občanským reprezentujícím ideály „*masarykovské demokracie a humanity.*“¹⁹² Jak jsem zmínil výše, o návrhu se diskuze nevedla a nikdo tedy kontinuitu státní vlajky v ČNR nezpochybil.¹⁹³ Naopak na slovenské straně tento krok vyvolal velkou nevoli. Anton Hrnko (SNS)

¹⁸⁶ *Slovenská Ústava*, článek 9, dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/> [8. 5. 2023].

¹⁸⁷ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 368-9.

¹⁸⁸ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, ČNR 1992-1992, Tisky, č. 189, https://www.psp.cz/eknih/1992cnr/tisky/t0189_00.htm [2. 5. 2023].

¹⁸⁹ Tamtéž, NSČ 1918-1920, Tisky, č. 2659, https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t2659_00.htm [2. 5. 2023]; srovnej s HLINOMAZ, Milan. *Vývoj československé státní symboliky v letech 1918-1990*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1992, 81-184, s. 99-101; v politických kruzích se modrá barva na vlajce ztotožnila s Moravou až se změnou vlajky za Protektorátu: tamtéž s. 114.

¹⁹⁰ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, ČNR 1992-1992, Tisky, č. 189, https://www.psp.cz/eknih/1992cnr/tisky/t0189_00.htm [2. 5. 2023].

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž, Stenoprotokoly, 10. schůze, 17. 12. 1992, <https://www.psp.cz/eknih/1992cnr/stenprot/010schuz/s010012.htm#r2> [2. 5. 2023].

například prohlásil, že se jedná o „*pokus o ukradnutie časti kultúrnej a politickej histórie Slovenska, slovenského národa. Československá zástava ako symbol bola zástavou oboch národov a politicky obom patrí.*“¹⁹⁴

Krok vedoucí k převzetí česko-slovenské vlajky českými politiky a argumentace s ním spojená, je typickou ukázkou přístupu českého národně-liberálního narativu ke Slovensku. Nejedná se o krok výjimečný, nebo akt, který by se odehrával až v závěru existence federace. Poslanec Václav Žák (OH) například v roce 1991 označil požadavky slovenského premiéra Čarnogurského na větší viditelnost Slovenska v Evropské unii za „*radikalizaci slovenské politické scény.*“¹⁹⁵ Poslanec František Šamalík (OF) ve stejném roce vyjádřil naopak smířlivý tón pochopení k vývoji slovenského národa k samostatnosti, ale žádal po Slováčích aby zase oni pochopili a nezatracovali pojmy jako pragocentrismus a čechoslovakismus, neboť právě ony stojí za osvobozením společného státu a obou národů.¹⁹⁶

Svým způsobem specifickou diskuzí na půdě České národní rady je interpretování Pittsburské dohody. Dokument, který byl ve velkém používán Slováky v argumentaci za „narovnání“ česko-slovenské federace a získání slovenské autonomie, měli někteří čeští poslanci v průběhu různých jednání tendenci komentovat a význam smlouvy umenšovat. V roce 1991 probíhala řada jednání české a slovenské vlády o budoucnosti společného státu a také následné reflexe těchto jednání v národních radách. V prosinci 1991 se v ČNR na jednom z takových jednání obsáhle diskutovala právě Pittsburská dohoda.

Petr Lom (ODS) význam celé smlouvy zpochybnil, jako již ve své době zcela marginální dokument, jenž byl sepsán Slováky v zahraničí, kteří se do vlasti již ani nevrátili, a kterému ani Masaryk ve své době nepřikládal žádný význam.¹⁹⁷ S podobným názorem souhlasil i Jan Kalvoda (ODA), jenž se ptal „*proč nebyl onen prapor autonomie Slovenska [...] úspěšně zvednut a v parlamentní demokracii jaksí vybojován. Nebo, kdo to tady měl být, který měl Slovákům zajistit splnění Pittsburské dohody? Masaryk? Jak? Armádou, rozpuštěním parlamentu a nastolením autonomie, nebo jak? Nerozumím těmto steskům.*“¹⁹⁸ Z přítomných se za legitimitu požadavků Pittsburské dohody nikdo nepostavil. U stěžejní části českých politiků tedy skutečně panovalo přesvědčení, že požadavky o slovenskou autonomii vznášené na základě Pittsburské dohody, byly již v samém počátku mylné, nebo, jak zmínil

¹⁹⁴ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1992-1994, Stenozáznam, 12. schůze, 19.-21. 1. 1993, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=75618> [2. 5. 2023].

¹⁹⁵ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, ČNR 1990-1992, Stenoprotokoly, 27. schůze, 10. 12. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/027schuz/s027002.htm> [2. 5. 2023].

¹⁹⁶ Tamtéž, FS 1990-1992, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 18. schůze, 13. 11. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/sln/stenprot/018schuz/s018107.htm> [2. 5. 2023].

¹⁹⁷ Tamtéž, ČNR 1990-1992, Stenoprotokoly, 27. schůze, 10. 12. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/027schuz/s027003.htm> [2. 5. 2023].

¹⁹⁸ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/027schuz/s027004.htm> [2. 5. 2023].

Kalvoda dokonce neexistující. Chápaté stanovisko k Pittsburské dohodě ale v české politice přesto existovalo. Jak se nicméně ukáže, bylo zcela menšinové.

III. 1. 1. 1. „Podívat se na sebe do zrcadla a nerozbít jej“ – Reflexe českého paternalismu

V polovině listopadu roku 1991 vystoupil český premiér Petr Pithart u řečnického pultu před Českou národní radou a prohlásil: „*Paní a páni poslanci, česko-slovenské vztahy mně leží na srdci, ať již budeme žít v jakkoli pevném či volném svazku. Ještě více mi však leží na srdci ochota, ochota nás, Čechů, Moravanů a Slezanů podívat se na sebe do zrcadla a nerozbít jej, když se nám obraz nebude právě líbit.*“¹⁹⁹ Jednalo se o jednu z posledních vět na závěr jeho promluvy, v níž se snažil obhájit své rozhodnutí vystoupit 9. listopadu se speciálním poselstvím v celofederálním vysílání. Jak sám zdůraznil, nevystoupil v něm jako premiér, nýbrž jako občan, který se snaží kriticky nahlédnout na společnou minulost a reflektovat českou pozici vůči Slovákům.

„*Existuje však ještě jedno ujednání [kromě Martinské deklarace] s nímž česká strana posléze zahrála nečistou hru. Je jím Pittsburská dohoda, která slibovala autonomii Slovenska. [...] Oficiální vedení státu, který po válce vznikl, tuto skutečnost popřelo. Tím se provinilo na slovenském národu. [...] ideologie [čechoslovakismu] pěstovaná na české straně, tvrdošijně až do konce druhé světové války, upírala slovenskému národu jeho svébytnost a prohlašovala jej za součást vymyšleného národa československého. Bylo to nepravdivé a ponižující.*“²⁰⁰ Začal Pithart svůj bezmála čtvrt hodinový proslov historickým exkurzem, který dále pokračoval až do současnosti, z velké části v podobně provokativním duchu: „*A ještě jednu věc musím přiznat. Věc pro nás Čechy nelichotivou. Je to zlozvyk české přezíravosti vůči Slovensku. Říká se tomu český paternalismus. Je to domýšlivost tzv. staršího bratra.*“²⁰¹

Celý proslov byl velmi sebekritický k postavení Čechů v dějinách i v současnosti a samozřejmě vyvolal výraznou nesouhlasnou odezvu. Například Václav Klaus jej označil za „*nepřípustně zjednodušující a jednostranné hodnocení minulosti*“, které je navíc prý i v rozporu s většinovým cítěním Čechů.²⁰² Proslov vyvolal takovou nevoli, že se dlouze probíral i na půdě ČNR, kde se jednalo o nesouhlasném usnesení s „*jednostranným hodnocením vývoje československého státu a role české strany v něm.*“²⁰³ Takové usnesení nakonec přijato nebylo, což ale neodráží souhlas s Pithartovými slovy. Řada poslanců se například vůči proslovu vymezila, ale uvedla, že přijímat jakákoliv usnesení je

¹⁹⁹ Tamtéž, Stenoprotokoly, 24. schůze, 14. 11. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/024schuz/s024047.htm> [2. 5. 2023].

²⁰⁰ *Osobní poselství Petra Pitharta slovenským občanům*, 9. 11. 1991, 00:02:15:00.

²⁰¹ Tamtéž, 00:07:58:00.

²⁰² *Deník ČST*, 11. 11. 1991 00:14:41:00.

²⁰³ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, ČNR 1990-1992, Stenoprotokoly, 24. schůze, 14. 11. 1991*, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/024schuz/s024051.htm> [2. 5. 2023].

nadbytečné.²⁰⁴ Takovou tezi potvrzuje i hlasování o návrhu, kdy pro hlasovalo 66 poslanců, 46 bylo proti a 45 se zdrželo hlasování.²⁰⁵ Zajímavější je proto podívat se na výhrady, které poslanci vůči proslovu měli.

Existovaly dvě hlavní výtky používané často společně. První se týkala možnosti, či nemožnosti vystupovat s premiéřskou funkcí v televizi jako „běžný občan“. Druhá je pro tuto práci zajímavější, neboť se jedná o nesouhlasná vyjádření s hodnocením historických událostí. V naprosté většině se jedná o výtky k jednostrannosti popisu událostí a tedy absenci těžkostí, kterými si musel projít nejen slovenský, ale také český národ. Miloslav Výborný (KDS) tak nesouhlasil s Pithartovým popisem čechoslovakismu, podle kterého měl ubírat svébytnost pouze slovenskému národu a ne také tomu českému.²⁰⁶ V podobném duchu promluvil i Stanislav Volák (ODS) zdůrazňující českou ochotu v kontrastu s absencí slovenské vděčnosti: „*Uvědomme si, že po roce 1918 na Slovensko přišli desetitisíce Čechů, kteří fungovali jako lékaři, učitelé, jako správní úředníci. Tito lidé tam přišli skutečně, myslím si, upřímně a snad i s nějakým žářem v srdci pomáhat Slovensku. Tito lidé museli po 15. březnu 1939 Slovensko opustit.*“²⁰⁷

Promluvy českých poslanců, jako by naznačovaly, že není možné se o česko-slovenské minulosti bavit bez toho, aby v ní Češi nehráli hlavní úlohu. To explicitně zmínili poslanci Martin Bursík (OH) a Pavel Balcárek (HSD-SMS). První jmenovaný se podívoval, že „*ve svém sobotním televizním projevu pan premiér Pithart hovořil o tom, co jsme dlužni Slovensku, ale nezmínil, co je Slovensko dlužno nám.*“²⁰⁸ A druhý zmíněný ve stejném duchu navazoval apelem na Slováky, že by měli „*uznat, že se o ty a ty věci na Slovensku v průběhu naší historie určitým způsobem zasloužili Češi, český stát.*“²⁰⁹

Celá diskuze ohledně Pithartova televizního vystoupení ukazuje, silné přesvědčení velké části politických představitelů o historické nadřazenosti Čechů nad Slováky. Díky tomuto popisu tak můžeme nahlédnout sílu postavení českého národně-liberálního narativu v politických kruzích, ale také skutečnost, že jeho kritika snažící se o sebereflexi češství existovala.

III. 1. 2. Slovenský národně-evropský a katolicko-separatistický narativ a tradice 28. října mimo sváteční den

Během březnových interpelací v roce 1990 vyslovil na půdě SNR poslanec Jozef Prokeš (SNS) znepokojení nad současným postavením Slovenska. Kritizoval politiku čechoslovakismu, kterou je dle

²⁰⁴ Například Pavel Popovič (OF), Jiří Frkal (KSČM), Jaroslav Ortman (KSČM): tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/024schuz/s024047.htm> [2. 5. 2023].

²⁰⁵ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/024schuz/s024051.htm> [2. 5. 2023].

²⁰⁶ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/024schuz/s024047.htm> [2. 5. 2023].

²⁰⁷ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/024schuz/s024048.htm> [2. 5. 2023].

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

něj společný česko-slovenský stát od začátku řízen. V důsledku této politiky Slovensko ve světě není vidět a jakmile se nějaký Slovák ozve s kritikou stavu, je označován za „*separatistu a rozbíječe republiky*“. Prokeš označil tento stav za „*genocidu slovenského národa*“ a žádal jeho napravení prosazením názvu státu obsahujícího jak pomlčku, tak slovo federace, nebo získáním slovenského zastoupení v OSN.²¹⁰

Jozef Prokeš ve svém příspěvku zvednul problém, který se line celou existencí společného státu. Pravděpodobně i proto získal od řady přítomných výraznou podporu.²¹¹ Jak jsem uvedl v metodologicko-teoretické části, dominovaly na Slovensku dva narativy – národně-evropský a katolicko-separatistický. Oba měly svá specifika, ale zároveň se v některých tématech prolínaly. Typickým příkladem prolínání je právě Prokešem vyzdvižená viditelnost, či neviditelnost slovenského národa a státu ve světě. Zástupci obou narativů cítili stín, který na nich ulpívá ve společném česko-slovenském státě, v němž vždy budou „ti druzí“. Lišila se však míra této představy a právě na ní bych se rád pokusil poukázat na podobnosti a rozdílnosti obou slovenských narativů. V druhé části této podkapitoly se pokusím kontrast narativů ukázat na připomínání zásadní osobnosti slovenské historie Andreje Hlinky.

Nejprve ale zpět ke slovům Jozefa Prokeše o genocidě národa, na něž reagovaly u řečnického pultu dva zástupci vlády a dva poslanci. Předseda vlády Milan Čič (VPN) uvedl, že roztrpčení rozumí a vnímá určité problémy slovenského národa, ale nevolil by tak „*dramatický*“ slovník. Podobně shovívavě reagoval i ministr spravedlnosti Ladislav Košťa (VPN), který zdůraznil problematiku „neviditelnosti“ Slovenska ve světě, zároveň ale uvedl, že se to může v budoucnu v rámci federace snadno změnit.²¹²

Takováto argumentace lze na rozdíl od Prokeše označit za umírněné prosazování slovenského zviditelnění, a tedy za reprezentanta slovenského národně-evropského narativu. Do stejného narativu by bylo možné zařadit také poslance za VPN Jiřího Heringa a Jána Bicka, kteří se k Prokešovu proslovu vymezili radikálněji, ale zůstali stále zejména u kritiky slova *genocida* a šovinismu. Nemířili na zpochybnění hlavního sdělení – tedy neviditelnosti Slovenska.²¹³ Shovívavý přístup vládních zástupců a vymezující se přístup dvou poslanců ukazuje škálu, na níž se slovenský národně-evropský narativ mohl pohybovat.

Faktor „neviditelnosti“ Slováků ve světě byl v Národní radě velmi silný, což ukazují i další schůzky. SNR například silně nesouhlasila s českými návrhy na nový název společného státu. Argumentem pro přítomnost pomlčky v názvu bylo právě zviditelnění Slovenska. Jedním z poslanců,

²¹⁰ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1986-1990, Stenozáznam, 23. schůze, 16. 3. 1990, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=1525> [2. 5. 2023].

²¹¹ Nadšení po Prokešově vystoupení zmiňuje například jeden z dalších řečníků Ján Bicko.

²¹² *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1986-1990, Stenozáznam, 23. schůze, 16. 3. 1990, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=1525> [2. 5. 2023].

²¹³ Tamtéž.

kteří argument během projednávání 1. 3. 1990 zvedli byl Svetoslav Bombík (VPN), který zmínil i jeho praktické dopady. Uvedl, že organizace zahraničních Slováků jsou místními vládami přehlíženy a nedostává se jim jejich přízně. „*Túto priazeň a tiež finančný efekt z nej pochádzajúci, majú len organizácie s názvom československý, ktoré združujú najmä občanov s českým pôvodom*“²¹⁴ Na jiném jednání v únoru 1991 zase téma připomněl Anton Hrnko (SNS), když interpeloval federálního ministra zahraničních věcí Jiřího Dientsbiera (OH) a vyčítal mu, že se svému úřadu věnuje pouze z české pozice a nepřihlíží té slovenské.²¹⁵

Snaha zviditelnit Slovensko v zahraničí vedla až k jejímu úspěšnému završení osamostatněním se a tím i plným zviditelněním. Právě vznik samostatného státu má potenciál ukázat důležitý aspekt setkávání se dvou slovenských narativů – vyzdvihoanou několikasetletou historií slovenského národa spojenou se zásadními postavami sahajícími do raného středověku. Mimo jiné byla výrazně připomínána také postava kněze a meziválečného politika Andreje Hlinku. Ačkoliv je často ztotožňován pouze s usilováním o autonomii, nelze jej vnímat jednoznačně jako reprezentanta odkazu k němuž vzhlíží pouze katolicko-separatistický narativ. Jeho postavení je ve slovenském prostředí natolik specifické, že jsem se rozhodl věnovat mu samostatný následující oddíl a ukázat na něm rozporuplnost jeho odkazu a tím i odlišnosti obou slovenských narativů.

III. 1. 2. 1. Hlinka

Na konci léta roku 1990 o víkendu 25. a 26. 8. se do Ružomberku sjely desetitisíce lidí s cílem připomenout si význam, život a dílo Andreje Hlinky. V sobotu byl na programu seminář, jehož se zúčastnil historik a poslanec Anton Hrnko (SNS), historik Milan Ďurica²¹⁶ a František Kosorín z iniciativy Za samostatné Slovensko. Hlinka zde byl představen jako velký bojovník za slovenskou samostatnost, ale také za soužití s Čechy v rovnoprávném svazku navzdory českým politickým kruhům.²¹⁷ Během prvního dne oslav se také otevřela expozice muzea věnovaná Hlinkovi a na jeho rodném domě v Černové byla večer odhalena pamětní tabule. Druhý den v neděli se na Hlinkově náměstí v Ružomberku konala dopoledne slavnostní mše a krátce po poledni vyvrcholily dvojdenní oslavy pietním shromážděním.²¹⁸

²¹⁴ Tamtéž, 22. schůze, 1. 3. 1990, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=1513> [2. 5. 2023].

²¹⁵ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, SNR 1990-1992, Stenoprotokoly, 10. schůze, 12.-15. 2. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990snr/stenprot/010schuz/s010003.htm> [2. 5. 2023].

²¹⁶ Zastávající ľudáckou interpretaci slovenských národní dějin a tedy také slovenský válečný stát, blíže viz FINDOR, Andrej. *Začiatky národných dejín*. Bratislava: Kalligram, 2011, s. 202-206; nebo KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 300-305.

²¹⁷ *Práca*, č. 200, 27. 8. 1990, s. 1-2, *Oslavy A. Hlinku v Ružomberku*.

²¹⁸ *Pravda*, č. 191, 16. 8. 1990, s. 3, *Spomienka na A. Hlinku*.

Právě toto závěrečné shromáždění rozčeřilo veřejnou debatu. Navzdory tomu, že „organizátori zdôrazn[ili] celonárodný, nadstranický a nadkonfesionálny charakter podujatia,“²¹⁹ se nejednalo o pouhou připomínku historické osobnosti, nýbrž o akci s jasnými politickými prohlášeními, které se například týkaly podpory tzv. matečného návrhu jazykového zákona. Téma jazykového zákona zvedla Slovenská vláda ve snaze posílit státoprávní znaky Slovenska na jaře roku 1990. Zákon by podle vlády měl jasně definovat slovenský jazyk jako úřední jazyk na Slovensku, ale zároveň ponechávat možnost používat při styku s úřady češtinu a v oblastech s určitým procentuálním zastoupením menšin i jazyk dané menšiny. Na návrh ovšem reagovala Matica slovenská s požadavkem, aby se slovenština stala výhradním jazykem, což bylo přímo namířeno nikoli proti Čechům, ale zejména proti maďarské menšině. Matečného návrhu se ujala SNS a v červnu jej předložila jako alternativní k návrhu vládnímu.²²⁰

Na ružomerské podium oné srpnové neděle jej přinesl předseda SNS Víťazoslav Moric. Ten původně jako řečník vůbec vystupovat neměl, ale dav si jej skandováním vyžádal. Kromě akcentování jazykového zákona vznesl také požadavek na vyhlášení svrchovanosti Slovenska a sklídl za něj velké ovace.²²¹ Zcela opačného přijetí se dostalo Františku Mikloškovi (VPN) a Jánů Čarnogurskému (KDH). Oba byli během svého projevu shromážděním vypískáni.²²² Hlavní projev ale přednesl pamětník Andreje Hlinky monsignore Viktor Trstenský, který slovně útočil na Čechy, komunisty, nudisty a šířitele pornografie²²³ a do výčtu významných Slováků v historii započtl i Jozefa Tisa.²²⁴ Průběh celé akce napovídá, že hlavní slovo během ní měli zastánci slovenského katolicko-separatistického narativu. Jak na podiu v osobách jako Moric, Trstenský a předseda Maticy slovenské Jozef Markuš, tak v davu, který tyto osobnosti potleskem vítal a podporoval. Příklon účastníků shromáždění ke katolicko-separatistickému narativu ilustrují i některé transparenty s vyobrazením prezidenta Slovenského státu Jozefa Tisa.²²⁵

Přestože se od radikálních hlasů, které na akci zazněly, předsednictvo KDH distancovalo,²²⁶ noviny na tuto stranu napojené vyjadřovali nadšení. V reportáži *Slovenský denník* pomlčel o vypískání některých řečníků a o vystoupení poslance Morice a naopak označil vzpomínkové akce za jakýsi mezník: „Celonárodná spomienka na Andreja Hlinku sa stala novým medzníkom v pozdvihovaní národného

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 160; srovnej s GÁL, Fedor. *Problém česko-slovenských vztahů po listopadu 1989 cez prizmu politiky*. In: GÁL, Fedor (ed.). *Dnešní krize česko-slovenských vztahů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992, s. 27.

²²¹ *Práca*, č. 200, 27. 8. 1990, s. 1-2, *Oslavy A. Hlinku v Ružomberku*.

²²² *Pravda*, č. 200, 27. 8. 1990, s. 1-2, *Vietor prináša búrku*.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ *Deník ČST*, 26. 8. 1990, 00:05:47:00.

²²⁵ *Pravda*, č. 200, 27. 8. 1990, s. 1-2, *Vietor prináša búrku*.

²²⁶ *Slovenský denník*, č. 111, 25. 8. 1990, s. 1, *Dnes a zajtra v Ružomberku*.

*povedomia Slovákov na kresťanskom základe. [...] K pamätným ružomerským dňom 25.-26. augusta 1990 sa budeme neraz vracat' – ako k východisku v hľadaní tej správnej slovenskej cesty.*²²⁷

Vůči konkrétním bodům zmiňovaným demonstranty se vymezil kromě stranického vedení KDH i sám Ján Čarnogurský na zasedání SNR hned v pondělí 27. 8. Nechápal například volání po samostatnosti, neboť současná vláda dle něj činí pro slovenskou autonomii nejvíc v historii slovenských vlád. Žádosti demonstrantů po přijetí svrchovanosti SNR nad slovenským územím také nerozuměl a označil ji za bezpředmětnou, neboť v současnosti vytvářená republiková ústava představuje dle jeho mínění přesně totéž. Horování za nacionalismus a národní program také nebral jako věc, za níž by bylo potřeba demonstrovat, neboť vláda na národní zájmy myslí.²²⁸ Je tedy vidět, že Ján Čarnogurský se nedistancoval přímo od myšlenek demonstrantů. Naopak, snažil se demonstrovat přesvědčit, že většinu toho, co požadují, již vláda koná. Čarnogurský opakovaně argumentoval dezinformacemi a nevědomostmi demonstrovat, které vedly k tomu, že bojovali za něco, za co již není nutné bojovat.

Takováto interpretace ukazuje sílu postavení katolicko-separatistického narativu. Jestliže samotné shromáždění mohlo být vnímáno jako jakýsi exces, vystoupení Čarnogurského na půdě SNR ukazuje institucionalizovanost tohoto narativu. Skutečnost, že byl na podiu sám vypískán neukazuje, že by stál proti názorům přítomných, ale spíše poukazuje na rozbitost narativu. Jeho zástupci nebyli pouze Moric a Markuš, ale i Čarnogurský, byť v jiné míře a s akcentací na větší spolupráci Slováků s Čechy.

Setkání v Ružomberku tak lze označit za akci dominantně reprezentující katolicko-separatistický narativ. K Andreji Hlinkovi se však (byť v menší míře) skrze novinové texty vztahovali i reprezentanti národně-evropského narativu. Vyzdvihovali u něj ale pochopitelně jiné atributy. *Národní obroda* se v textech věnovala zejména Hlinkovu podílu na utváření Česko-Slovenska v rámci politických kruhů na Slovensku během první světové války.²²⁹ Líčila jej tedy především jako zastávce společného státu u jeho zrodu s tím, že Hlinkovu kritiku společného soužití zapříčinila až nízká možnost jeho participace na chodu státu během prvních let republiky.²³⁰ V současném reprezentování Hlinky ve veřejném prostoru katolicko-separatistickým narativem je pak Hlinka dle *Národní obrody* nevinně a tyto síly jej pouze zneužívají k prosazování politických cílů.²³¹

V podobném duchu, ale ostřeji se vůči používání Andreje Hlinky katolicko-separatistickým narativem vymezil deník *Pravda*. Portrét Hlinky, který v těchto novinách po Ružomerských oslavách vyšel, jej líčí jednak jako obyčejného veselého člověka, co rád hrál karty, vtipkoval a rybařil a jednak

²²⁷ *Slovenský denník*, č. 112, 27. 8. 1990, s. 1-2, *Syn ľudu medzi nami*.

²²⁸ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1990-1992, Stenozáznam, 3. schůze, 27.-29. 8. 1990, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=74792> [2. 5. 2023].

²²⁹ *Národní obroda*, č. 141, 26. 10. 1990, s. 8, *Andrej Hlinka při vzniku Česko-Slovenska*.

²³⁰ *Národní obroda*, č. 252, 26. 10. 1991, s. 3, *Sme dedičmi dobrého i zlého*.

²³¹ *Národní obroda*, č. 143, 29. 10. 1990, s. 2, *O oslavách bez slávy*.

jako velkého kněze a národního buditele, jenž je ovšem zpětně nálepkován za činy, na které již vliv neměl. Text *Pravdy* se snaží o jakési „navracení“ Andreje Hlinky všem Slováckům od těch, kteří jej v Ružomberku „zneužili“ k podporování separatistických snah a vychvalování prezidenta Slovenského státu Jozefa Tisa.²³² Že se nejedná o pouhou kritiku účastníků ružomerského shromáždění ale i svého druhu omluvu Hlinkovi a tím prokázání úcty ukazuje závěr tohoto textu: „*Veľmi by sme Ti želali večný pokoj. Až sa obnoví – a verme že áno – Tvoje mauzóleum v plnej kráse, príde sa Ti národ pokloniť. [...] Ale nech si kdekoľvek, nech budeš kdekoľvek, v Slovákoch ostaneš. Nevymazali Ťa. [...] Ty – človek, prelát, katolík, no predovšetkým srdcom aj dušou národovec. Takto chápeme Tvoj odkaz. Keby si mohol, dôstojný pane, veľmi Ťa prosíme, nedovoľ, aby zasa kdesi ktosi zneužil Tvoje meno na niečo iné, než si bojoval Ty, Andreas Hlinka!*“²³³

Jak je vidět, slovenský národně-evropský narativ se s Hlinkou taktéž ztotožňoval a taktéž mu přisuzoval silné atributy národního vůdce. Důraz ovšem nekladl na autonomistický a katolický rozměr jeho osoby (který naopak spíše kritizoval), nýbrž na jeho národní cítění a spojitost s Čechy v jednom společném státě.

III. 1. 3. Federální úroveň – setkání narativů

K setkání všech narativů docházelo při několika různých příležitostech a několika různými způsoby. Jelikož je tato část kapitoly koncipovaná jako základní náhled a neklade si za cíl zmapovat všechny body střetu, rozhodl jsem se omezit se na popis několika střetů ve Federálním shromáždění a nevěnovat se různým polemikám v novinách, které jsou naopak rozsáhleji řešeny v další části práce *III. 2. Význam oslav 28. října v proměnách času*. Ve Federálním shromáždění se během let 1990-1992 vyskytlo několik střetů, které využívali 28. říjen jako specifický argument. Pro tuto kapitolu jsem se rozhodl pro tři tematické kategorie – název státu, význam Beneše a Štefánika a státní vyznamenání.

III. 1. 3. 1. Název

Jednou z klíčových otázek probíraných na půdě parlamentu, která odrážela česko-slovenské vztahy a přitahovala ve velkém argumenty vztahující se k interpretaci historických milníků spojených se vznikem ČSR v roce 1918, byla změna názvu státu. Proces parlamentního vyjednávání označovaný jako „pomlčková válka“ byl již několikrát důkladně popsán. Příkladem může být obsáhla publikace Jana Rychlíka věnující se posledním letům česko-slovenského státu, kde jsou nastíněny základní faktory

²³² *Pravda*, č. 204, 31. 8. 1990 (příloha Nedelná Pravda 35), s. 5, *Človek menom Hlinka*.

²³³ Tamtéž.

vyjednávání o novém názvu,²³⁴ nebo rozbor slovensko-českých vztahů a jejich ovlivnění pomlčkou z pera tehdejšího poslance Milana Šútovce.²³⁵ Cílem této podkapitoly tak není zachytit průběh vyjednávání ve svém celku, nýbrž pokusit se zdůraznit argumenty používané na zasedáních, které vycházely z interpretace událostí okolo vzniku ČSR v roce 1918. Pro lepší orientaci ale může být přínosné uvést základní chronologii sporů a tím je zasadit do konkrétního časoprostoru.

Koncem ledna 1990 vystoupil na 22. schůzi Federálního shromáždění Václav Havel, který ve svém projevu mimo jiné uvedl svůj iniciativní návrh na změnu názvu státu vypuštěním slova socialistická na Československou republiku.²³⁶ Havel v danou chvíli předpokládal, že k rozhodnutí o přejmenování dojde bezprostředně po jeho vystoupení.²³⁷ K tomu ovšem nedošlo a k projednávání nového názvu se zasedlo až v březnu na 26. schůzi. Do té doby docházelo na politické scéně k hledání adekvátního návrhu, který by poukazoval na suverenitu Slovenska, ale zároveň nezahrnoval pojem „Česko“, který neakcentoval všechny formální územní celky České republiky. K jednání Federálního shromáždění 29. března se tak dostaly dva základní návrhy: Republika česko-slovenská a Československá federativní (federatívna) republika. První zmíněný byl schválen pouze slovenskou částí Sněmovny národů, takže celkově schválen nebyl. Druhý naopak schválila Sněmovna lidu a česká část Sněmovny národů, ale nikoli již slovenská část. Jednání bylo přerušeno a byla ustavena speciální komise, která po jednání představila alternativní variantu dvojjazyčného názvu. V českém jazyce by se používal název Československá federativní republika a ve slovenském Česko-slovenská federatívna republika. V takovémto znění byla nakonec změna názvu provizorně přijata.²³⁸ Na další schůzi 20. 4. 1990 se ovšem již projednával návrh další, který byl všemi komorami přijat. Název se proto ustálil na Česká a Slovenská federativní republika, respektive Česká a Slovenská federatívna republika.²³⁹

Výrazným prvkem v argumentacích za různé podoby názvu státu byla historická interpretace. Připomínalo se období druhé republiky užívající pomlčku, období zahraničního odboje během druhé světové války, kdy se bojovalo za „Československo“, a vyzdvihovalo se také federativní uspořádání z roku 1969. Jiné argumenty se dotýkaly státoprávního uspořádání a skutečnosti, že Česká republika je tvořena ze tří celků, které v sobě označení „Česko“ nezahrnuje. Dalšími argumenty bylo nenaplnění

²³⁴ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 128-143; srovnat lze také s ŽATKULIAK, Jozef, Peter WEISS. *Slovenská národná rada ve státoprávním vývoji v letech 1990-1992 a peripetie osamostatnění slovenské státnosti*. In: LONDÁK, Miroslav, Slavomír MICHÁLEK, Peter WEISS (ed.). *Slovensko-evropský příběh*. Academia: Praha, 2018, s. 75-78.

²³⁵ ŠÚTOVEC, Milan. *Semióza ako politikum, alebo „Pomlčková vojna“*. Bratislava: Kalligram, 1999; zejména s. 194-316.

²³⁶ HAVEL, Václav, Jan ZELENKA a Jan ŠULC. *Spisy. 6, Projevy z let 1990-1992; Letní přemítání*. Praha: Torst, 1999, s. 35-36.

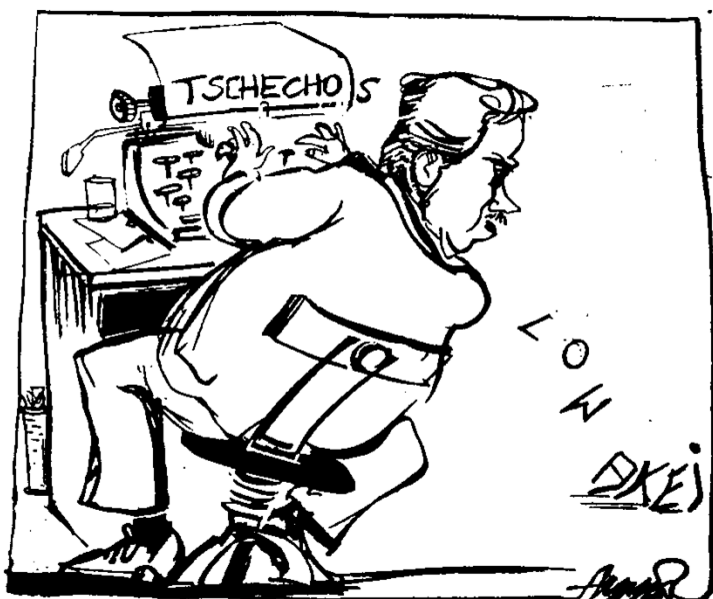
²³⁷ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 128.

²³⁸ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Stenoprotokoly, 26. schůze, 29. 3. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026030.htm> [2. 5. 2023].

²³⁹ Tamtéž, 27. schůze, 20. 4. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/027schuz/s027034.htm> [2. 5. 2023].

federalizace a v obecné rovině také čechoslovakismus, či čechocentrismus. Jednu z klíčových rolí ovšem hrálo interpretování událostí a smluv spojených se vznikem státu v roce 1918.

Snahou obou táborů bylo nalézt prvopočáteční označení společného státu. Skupina zastánců pomlčky využívala dokumenty zahraničního odboje z první světové války, přičemž základními listinami dle nich jasně dokazující jejich pravdu byla Clevelandská a Pittsburská dohoda, tedy dokumenty o spolupráci uzavřené mezi Slovenskou ligou a Českým národním sdružením, které artikulovaly touhu po slovenské autonomii. Oba texty byly podepsány také T. G. Masarykem, což se stalo silnou vahou při prosazování názvu o sedmdesát let později.

Karikatura tematizující slovenskou „neviditelnost“ ve světě skrze název státu. Slovenskou redakcí převzato z *Wiener Zeitung*.

Národná obroda, č. 232, 3. 10. 1991, s. 13.

Používání jednoslovného označení v názvu bez pomlčky bylo touto skupinou vnímáno, jako chyba meziválečné republiky, kterou je nutné nyní po desetiletích napravit. Tento postoj významně odprezentoval poslanec Igor Mičieta (Strana slobody): „*Pittsburská dohoda, uzavretá 30. mája 1918, sa písala ako česko-slovenská dohoda a bez výhrad sa písal názov budúceho štátu ako Česko-Slovensko. Prvý spoločný odbojový orgán sa volal Česko-slovenská národná rada. Prvé poštové známky a kolký Česko-slovensko so spojovníkom. Lenže v Ústave, ktorú prijalo Revolučné Národné zhromaždenie 29. augusta 1920 [jednalo se o ústavu z 29. února – pozn. autora], začína táto Ústava slovami ‚My, československý národ ...‘, sa stratil nielen slovenský národ, ale aj spojovník medzi Česko a Slovensko. Názov štátu sa zmenil na nám známu Československú republiku. Ministerstvo zahraničných vecí poslalo obežník všetkým štátom, s ktorými sme udržiavali diplomatické styky, a nariadilo im, aby odteraz používali a písali Československo bez spojovníka.*“²⁴⁰ Tento názor nekritizoval samotný vznik státu, nýbrž jeho pozdější politiku vůči slovenskému státoprávnímu postavení. Ve výsledku se odvolával na čistý a správný počátek republiky, který byl po necelých dvou letech její existence pošpiněn. Stejným

²⁴⁰ Tamtéž, 26. schůze, 29. 3. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026032.htm> [2. 5. 2023].

argumentům dávali za pravdu i další poslanci, například poslanci VPN Roman Zelenay, nebo Jozef Kučerák.²⁴¹

Hledání počátečního (správného) názvu státu, se držela v argumentaci i skupina odpůrců pomlčky. Ve většině případů se odkazovali obecně k první republice, která se zkrátka jmenovala „československá“. Výrazným hlasem v tomto směru byla poslankyně Blanka Hyková (ČSS), která kladla důraz na tradici názvu ve světě a také se snažila umenšovat význam Pittsburské dohody, která dle ní nebyla konečným dokumentem ani v ustanovení vztahu Čechů a Slováků, ani v ustanovení názvu.²⁴² Důraz na tradici pak explicitně projevil poslanec Michal Malý (OF): „*Naši otcové bojovali v druhé světové válce za Československo. Pan prezident Václav Havel vrátil v americkém kongresu zpět do Evropy i světa zase Československo.*“²⁴³

Tyto diskuze vyjevují základní argumentační rozdělení. Odpůrci pomlčky se soustředili na život meziválečné republiky, která byla zlatým věkem za nějž „*bojovali otcové*“. Využívali vyprávěcí linii českého národně-liberálního narativu. Příznivci pomlčky naopak v duchu slovenského národně-evropského narativu vnímali vznik republiky jako něco pozitivního, co bylo ale jejím následným životem poskvrněno českou dominancí. Je zajímavé, že ani jedna strana se neodkazovala k samotnému dni založení, který obecným uznáním připadal na 28. říjen. Obzvláště zajímavé je to v případě odpůrců pomlčky, kteří nepoužili provolání Národního výboru z 28. října 1918, kde se označení „československý“ používá.²⁴⁴

III. 1. 3. 2. Vyznamenání

Specifickou diskuzi vyvolal návrh prezidenta republiky o úpravě státních vyznamenání. Ten byl během léta 1990 předložen vybraným výborům Federálního shromáždění i oběma národními radami a postupně doznal výrazné úpravy zejména po technických stránkách – jak bude vyznamenání vypadat po estetické stránce a kde se bude nosit na oděvu, ale i komu přesně bude předáváno. Obecným smyslem návrhu bylo zrušení dosavadních státních vyznamenání, kterých bylo udělováno každým rokem velmi mnoho, čímž podle navrhovatelů ztráceli svou hodnotu. Tato zrušená vyznamenání pak měla být nahrazena třemi řády a třemi medailemi. Nejvyšším vyznamenáním měl být Řád Bílého lva, který se měl udílet zahraničním osobnostem významným pro česko-slovenský stát. Nejvyšším řádem pro občany federace měl být Řád Tomáše Garrigue Masaryka udělovaný lidem „*majícím zvláště vynikající zásluhy o rozvoj demokracie a lidských práv.*“ Třetí řád měl být Řád Milana Rastislava

²⁴¹ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026033.htm> [2. 5. 2023].

²⁴² Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026031.htm> [2. 5. 2023].

²⁴³ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026034.htm> [2. 5. 2023].

²⁴⁴ Provolání dostupné online: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/provolani-narodniho-vyboru-28-rijna-1918/> [25. 4. 2021].

Štefánika udílený za zásluhy o „*obranyschopnost a bezpečnost*“ státu. Zřízené medaile pak měly být medaile Za zásluhy, medaile Za hrdinství a medaile Za zranění.²⁴⁵ Finální návrh, o kterém se na plénu diskutovalo a následně hlasovalo, obsahoval na žádost několika výborů úpravu ve vztahu Štefánikova a Masarykova řádu, které nově uváděl jako stejně důležité a na oděvu tak měl první místo zabírat vždy ten, který byl předán té které osobě, jako první.²⁴⁶

Tento návrh vyvolal rozporuplné reakce, například už v tom, zda jsou vyznamenání potřeba. Řada poslanců totiž razila názor, že jsme natolik moderní společnost, že nějaká vyznamenání jsou již nepodstatná, nebo nejsou lidé, kteří by si je zasloužili.²⁴⁷ Dominantní přesvědčení ovšem bylo, že vyznamenání potřeba jsou, neboť jak uvedl zástupce předkladatele návrhu František Mikloško (VPN), jedná se o znak vyspělosti moderního státu.²⁴⁸ Další rozepře vznikla u zakázání, nebo nezakázání nosit nadále vyznamenání komunistického režimu, které by měly být tímto zákonem zrušeny.²⁴⁹ Nakonec převládl názor, že by se nošení zakazovat nemělo a pozměňující návrh byl před hlasováním stažen.

Největší diskuze, která je podstatná i pro tuto práci se ale strhla o podobě navrhovaných vyznamenání. V důvodové zprávě návrhu je mimo jiné uvedeno, že „*konstrukce nového systému státních vyznamenání musí citlivě vycházet z národních tradic a zkušeností z vývoje našeho státu; za základ považovat období vzniku samostatného Československa a úsilí o jeho další utváření a toto pojetí organicky začlenit do současného, z hlediska společenských hodnot příbuzného celoevropského systému.*“²⁵⁰ S takovýmto postavením meziválečné republiky, ale ne všichni přítomní poslanci souhlasili. Stejně tak ne všichni souhlasili s využitím dvou ikon tohoto období.

Hlavní kritika se strhla okolo vyznění celého návrhu, který byl podle některých poslanců centralistický a navazoval na čechoslovakistický přístup první republiky. Vladimír Mináč (KSS) se například zastavil již u prvního řádu: „*Český lev je iste pekný lev [...] ale je to český štátny znak visiaci na českej štátnej stuhe. Zdôrazňuje teda vyslovene českú štátnosť.*“ Poslanec tak poukázal na skutečnost, že Řád Bílého lva v sobě explicitně nese hlavně českou identitu a neměl by být proto federálním vyznamenáním. Podobné kritiky se z jeho strany dostává i osobě prezidenta Masaryka. Ten je v českém prostředí dle něj vykreslován převážně pozitivně, nicméně ne tak na Slovensku, kde má u

²⁴⁵ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Tisky, č. 114, https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0114_01.htm [2. 5. 2023].

²⁴⁶ Tamtéž, č. 144, https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0144_00.htm [2. 5. 2023].

²⁴⁷ Josef Macek, nebo Petr Burian: Tamtéž, FS 1990-1992, Stenoprotokoly, 6. schůze, 2. 10. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/006schuz/s006076.htm> a <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/006schuz/s006077.htm> [2. 5. 2023].

²⁴⁸ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/006schuz/s006074.htm> [2. 5. 2023].

²⁴⁹ Bohuslav Hubálek, Milan Pohanka nebo Jiří Pospíšil: Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/006schuz/s006076.htm> a <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/006schuz/s006077.htm> [2. 5. 2023].

²⁵⁰ Tamtéž, FS 1986-1990, Tisky, č. 114, https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0114_01.htm [2. 5. 2023].

řady občanů negativní konotace spojené hlavně s čechoslovákismem.²⁵¹ Se stejnou kritikou pojmenování řádu po Masarykovi přišla i poslankyně Olga Pavúková (SNS). Ta se vymezila také k druhému řádu M. R. Štefánika, který označila za dehonestující jeho osobu, neboť je neadekvátně minimalizována jeho zásluha pouze na vojenství, což bylo nepatřičné už po vzniku státu v roce 1918.²⁵²

Návrh na státní vyznamenání nebyl pro svůj čechocentrismus kritizován pouze ze slovenské perspektivy. Český poslanec František Michálek (ČSL) přišel s kritikou českého národně-liberálního narativu, když ve svém projevu argumentoval Pittsburskou dohodou, jejíž nedodržení mělo negativní následky na existenci společného státu. Navrhl proto také, zda by nestálo za rozmyšlenou předložit návrh, kde by řady nenesly jména historických osobností a nevyvolávaly by tak rozpory.²⁵³ Na tyto kritické argumenty přišla řada odpovědí od českých i slovenských poslanců. Ján Mlynárik (VPN) připomněl, že současný stát navazuje na stát vzniklý v roce 1918 a distancování se od osobností spojených s jeho vznikem je i distancování se od státu samotného, a proto nevidí důvod k hlasování proti řádům, které nesou jména ikon meziválečné republiky.²⁵⁴ Podobně argumentoval i zástupce Sociálního a kulturního výboru Sněmovny lidu Ivan Laluha (VPN), který zdůrazňoval nutnost určitých morálních kotev, jež by jasně určovaly, kde má společnost stát. Takovými kotvami by měly být i státní vyznamenání.²⁵⁵

V debatě se ovšem objevil silně znějící hlas českého národně-liberálního narativu obhajující návrh zákona. Jedním z řečníků byl Zdeněk Jičínský (OF), který uvedl, že „*nic nebrání tomu, aby Česká i Slovenská národní rada zřizovala vlastní řady a vlastní vyznamenání, kterým může dát takové názvy, jaké sama bude považovat za správné.*“ Tím však zcela přehlédl skutečnost, že federální řady mají vyšší prestiž, než řady státní, a že se tím de facto dopouští dalšího rozvazování federálních vazeb.²⁵⁶ Podobně neempaticky se zachoval ve svém vystoupení Miloš Zeman (OF), který se svěřil se svým rozladěním, že tak „*nedůležitá věc*“ se probírá tak dlouho, a že už by se měl zkrátka tento zákon odhlasovat. Svým voláním po pragmatismu a tedy snaze řešit jiné „*důležitější*“ zákony, marginalizoval celou debatu a tedy i slovenské hlasy volající po revizi návrhu.²⁵⁷ Kritické hlasy k předkládanému návrhu byly nakonec v menšině a diskuze byla ukončena hlasováním. Většinou přítomných byl projednávaný návrh schválen.

Diskuze o vyznamenáních ukazuje, že ne každý zastával jednoznačnou pozici konkrétního narativu. Zmíněný František Michálek například českou přezíravost typickou pro český národně-liberální narativ zkritizoval. Naopak Ján Mlynárik nebo Ivan Laluha zase v jistém ohledu jednali proti

²⁵¹ Tamtéž, FS 1990-1992, Stenoprotokoly, 6. schůze, 2. 10. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/sln/stenprot/006schuz/s006076.htm> [2. 5. 2023].

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž; v podobné rovině argumentoval i Rudolf Hrušínský a Michal Prokop.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž.

zájmům obou slovenských narativů – tedy být více vidět. Ačkoliv spíše než za kritiky by se dali označit za umírněný hlas slovenského národně-evropského narativu.

III. 1. 3. 3. Beneš a Štefánik

Rozpory mezi narativy vyvolalo také hodnocení dvou zásadních postav spojených se vznikem republiky v roce 1918 – Beneše a Štefánika. Na jaře roku 1990 vyslovil předseda Federálního shromáždění Alexander Dubček (VPN) ideu umístit do budovy parlamentu pamětní desku připomínající zásluhy Milana Rastislava Štefánika. Mělo se tak stát v den jeho smrti 4. 5. Ve zdůvodnění návrhu i v Dubčekově úvodním slově se argumentovalo Štefánikovou výraznou zásluhou pro vznik samostatného státu a tím, že to byl muž velmi blízký Masarykovi. Faktor prvního prezidenta byl v odůvodnění zásadní, bez něj jako by nebylo možné Štefánikovi zásluhy vylíčit. Tomu nasvědčuje i nápis, jenž měl na ceduli původně stát: „*M. R. Štefánik spolupracoval s T. G. Masarykem na vzniku společného státu Čechů a Slováků.*“²⁵⁸ Tato formulace byla nakonec po poradě ve výborech změněna na „*M. R. Štefánik zaslúžil sa o vznik spoločného štátu Čechov a Slovákov,*“²⁵⁹ ale akcent na významnost T. G. Masaryka v diskuzích zůstal.

Pozoruhodnější zvrát přinesl poslanec Martin Peroutka (OF). Ten v diskusi vystoupil na podporu připomenutí Štefánikových zásluh, zároveň ale žádal, aby na desce zaznělo také jméno Edvarda Beneše, který dle Peroutky s Masarykem a Štefánikem tvoří zakladatelskou trojici Československé republiky a neměl by být opomenut.²⁶⁰ Tento návrh může poukazovat na dva aspekty českého národně-liberálního narativu. V první řadě jej lze interpretovat již ve zmíněném duchu české nadřazenosti nad Slováky. Opět jako by nebylo možné si uctít památku Štefánika bez zdůraznění českého faktoru a to ani ve chvíli, když se jedná o akt spojený s výročím jeho smrti. Zároveň tento návrh vyjevuje specifickou českou nacionalistickou představu, která se skrývá za racionální zdůvodnění – když je připomínán Štefánik, je logické, aby byl připomenut i Beneš.

Větší výměna názorů na Edvarda Beneše se odehrála ve Federálním shromáždění o dva roky později v létě roku 1992, kdy se odehrávalo třetí kolo voleb nového prezidenta poté, co Havel nejprve nebyl znovuzvolen a posléze z úřadu předčasně odstoupil. Na plénu vyzdvihl Beneše jako téma Miloslav Ransdorf (KSČM), když citováním jeho slov vysvětloval současný vztah Čechů a Slováků a poukazoval na to, že před rozpadem státu varoval již ve 30. letech.²⁶¹ Co přesně za slova Ransdorf používal není tak důležité, jako skutečnost, čím slova to byla. Právě na to bezprostředně po Ransdorfově

²⁵⁸ Tamtéž, FS 1986-1990, Tisky, č. 368, https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0368_00.htm [2. 5. 2023].

²⁵⁹ Tamtéž, Stenoprotokoly, 27. schůze, 23. 4. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/sln/stenprot/027schuz/s027050.htm> [2. 5. 2023].

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tamtéž, FS 1992-1992, Stenoprotokoly, 2. schůze, 30. 7. 1992, <https://www.psp.cz/eknih/1992fs/sln/stenprot/002schuz/s002021.htm> [2. 5. 2023].

vystoupení s technickou poznámkou reagoval Marcel Mihalik (SNS), když se záměrně přeřekl: „*Ďakujem predrečníkovi za prednášku myšlienok národného socialistu, teda nacistu, dr. E. Beneša.*“

Následovala slova odsouzení ze strany řady českých poslanců. Jako první se ozval Ransdorf: „*Já si vyprošuji i od kolegů poslanců urážky bývalé hlavy státu, jednoho ze spoluzakladatelů státu, v němž stále ještě žijeme.*“ Pokračoval Pavel Dostál (ČSSD) s názorem, kterému následně přitakal také Miloš Zeman (ČSSD): „*V této sněmovně je urážen řádný prezident této republiky a vy, pane předsedající [Roman Zelenay z HZDS], mlčíte.*“ A posléze se k řečnickému pultíku vrátil opět Mihalik: „*Je mi velmi líto, že si niekto historickú pravdu vysvetľuje ako urážky.*“ Krátkou polemiku na toto téma uzavřel Ladislav Dvořák (ČSS): „*Je mi velice smutno, že zde sedím a že zde musím slyšet taková slova, jaká zde byla vyslovena na adresu druhého prezidenta naší republiky, pana Eduarda Beneše. Ano, to byl ten, který byl při zrodu Československé republiky, to byl člověk, který dovedl povzbudit slovenský národ ke vstupu do Československé republiky. Myslím, že není nutné tady prezidenta Beneše urážet.*“²⁶²

Výměna názorů na Benešovu osobu vyjevuje dva zajímavé poznatky. Poslanec Mihalik ukázal, že pro slovenský katolicko-separatistický narativ reprezentuje Beneš blíže nespécifikované zlo. Ostrá reakce od několika českých poslanců pak ukazuje nezpochybnitelnou pozici Beneše pro český národně-liberální narativ. Tím se objevuje zásadní neshoda mezi dominantním českým narativem a jedním z dominantních slovenských narativů v pohledu na okolnosti vzniku státu. Při pohledu do analyzovaných slovenských novin se pozice Beneše jako nežádoucí osobnosti potvrzuje, neboť zmínky o něm v období okolo jeho narození a úmrtí zcela chybí. Tato absence tak poukazuje na problematičnost Benešovy osoby i pro slovenský národně-evropský narativ.

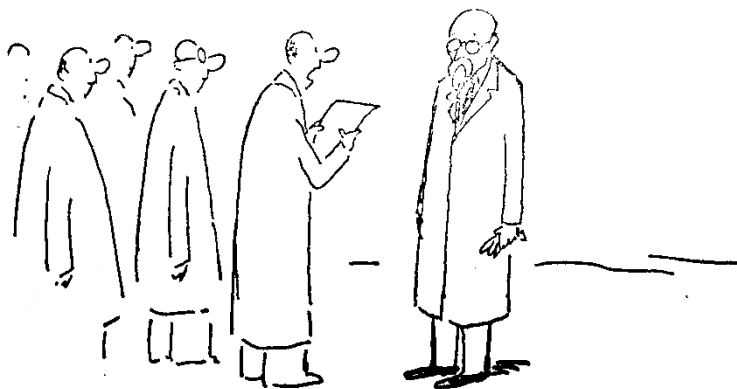
III. 2. Význam oslav 28. října v proměnách času

Mozaika diskuzí mimo sváteční den představená v předešlé části se může na první pohled zdát, jako neuspořádaný sled náhodných problémů. Dobře ovšem ilustruje vzájemné vztahy české a slovenské reprezentace, vztahy jednotlivých narativů a také vztahy obou reprezentací k období meziválečné republiky. Tyto jednotlivé diskuze jsou navíc částečně potřebné pro lepší porozumění připomínání samotného 28. října v průběhu sledovaného období. Právě o nastínění tohoto připomínání se pokusím v nadcházející části.

²⁶² Tamtéž.

III. 2. 1. Rok 1990

Diskurz vzpomínání na 28. říjen v roce 1990 dokázal Václav Havel příznačně zarámovat „pravdou“. Ve svém projevu v předvečer svátku zmínil, že „tento svátek si poprvé po dlouhých desíletích připomeneme v atmosféře svobody, kdy můžeme říct plnou pravdu o tom, co tento den znamenal pro naši novodobou historii.“²⁶³ Jak se ale v následující kapitole ukáže, různé skupiny vnímaly tento den různými pohledy a každá si „pravdu“ o něm formulovala trochu odlišně. Není žádný důvod se domnívat, že právě „pravda“ prezidenta Havla byla pravdivější než ostatní. Byla zkrátka jen zástupkyní jednoho z narativů, které se o výročí vyprávěly. V tomto případě českého národně-liberálního.

VÍTÁME VÁS ZPÁTKY DO ČESKÝCH DĚJIN, PANE PREZIDENTE.

„Vítáme Vás zpátky do českých [sic] dějin, pane prezidente.“
Lidové noviny, č. 13, 17. 2. 1990, s. 1.

Druhý aspekt, na nějž Havel v proslovu poukázal, byla svoboda. Možnost hledání pravdy se s ní přímo spojovala. Konec autoritářského režimu znamenal počátek svobody, a právě v ní bylo možné onu pravdu nikoli začít hledat, ale již hotovou odprezentovat. A přesně to se začalo dít – prostor v novinách plnily články vyprávějící o představitelích česko-slovenského státu ve dnech výročí jejich narození, či úmrtí. Vydávány byly četné knihy a během jara se od spodní části Václavského náměstí táhla řada informativních bannerů směřujících kolemjdoucí k domu u Hybernů, kde se konala výstava *Kde domov můj*, na níž mohl každý „získat objektivní znalost důležitých období našich dějin.“²⁶⁴

Přímo pro nadcházející 72. výročí vzniku Československé republiky vznikla také v říjnu celá řada připomínkových novinových článků. Jejich obsah a četnost se lišili na více rovinách, jednou z hlavních byla ovšem ta národnostní. Česká periodika se významně soustředila na připomínání legionářů jako reprezentantů boje za svobodu, ale zmiňováni byli i Sokolové jako reprezentanti češství: „*Sokol byl přeci v celé první polovině 20. století projevem naší české identity.*“²⁶⁵ Na rozdíl od slovenských tiskovin

²⁶³ Dokumentační centrum Knihovny Václava Havla, Texty Václava Havla, Projev, 27. 10. 1990 – Hradec Králové, <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/158101> [28. 2. 2023]; důraz na pravdu Havel kladl i během oslav následující rok viz tamtéž, 28. 10. 1991 – Praha, <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/157165> [1. 5. 2023].

²⁶⁴ CÍSAŘOVSKÝ, Josef, Vlastimil JEŽEK, Milan KREJČÍ, Klement LUKEŠ, Jindřich SANTAR, Miroslav VACHULE (ed.). *Kde domov můj?* Praha: Evropský kulturní klub, 1992, přebal.

²⁶⁵ *Lidové noviny* č. 200; 27. 10. 1990, s. 14, *Vyznání*.

se ty české zaměřovali na proměny připomínání svátku v čase a největší důraz byl kladen na poslední dva roky během komunistického režimu. Státnímu svátku, který byl spojován zejména se vznikem republiky a během komunistické diktatury také se znárodněním, či federalizací, tyto články přisuzovali další rozměr – antikomunistický odpor.²⁶⁶

Například *Svobodné slovo* vydalo přílohu, v níž se oslavám věnovalo. Znovuobnovení 28. října jako státního svátku v roce 1988 interpretovalo jako „úlitbu perestrojce“. Oslava tehdy byla organizovaná v předvečer svátku „s pomocí šiků Lidových milicí, pracovníků StB, aparátníků a lidí pro tento účel uvolněných z práce.“²⁶⁷ Nicméně lidé se „začali probouzet“ a v den svátku se na Václavském náměstí sešla „hrstka statečných“. Množství těchto „statečných“ příštího roku narostlo a stalo se předzvěstí listopadové revoluce.²⁶⁸

Slovenské noviny se zaměřovali spíše na samotné dny vzniku v roce 1918 a postavení slovenského národa. *Národná obroda* vydala text pokrývající celou dvoustranu. Byl rozdělen na dvě části – první s názvem *Martinská deklarácia* a druhý s názvem *Rok osemnásty*. Už z tohoto jednoduchého rozdělení je patrné, že Martinská deklarace je pro autory neoddelitelnou součástí událostí roku 1918. Dále píše, že je známé, „že Slovenská národná rada neudržala vo svojich rukách právomoci, ktoré jej udelili jej tvorcovia 30. októbra 1918. [...] bola postupne degradovaná na akýsi podradný orgán.“ Její kompetence postupně přebrali jiné orgány až nakonec se jím stalo ministerstvo pro správu Slovenska „na čele s Vavrom Šrobárom, stúpencom centralizmu a čechoslovakismu.“²⁶⁹

Výše uvedené příklady můžou sloužit jako nástin toho, jak 28. říjen v mediální sféře fungoval. V následující části se pokusím více přiblížit rozdíly i podobnosti mezi jednotlivými narativy. Oba slovenské narativy jsou si v určité části perspektivy podobné a rozhodl jsem se je proto pro přehlednost postavit vedle sebe v rámci jedné podkapitoly.

III. 2. 1. 1. Český národně-liberální narativ

III. 2. 1. 1. 1. První a druhý pilíř – jednota a paternalismus

Podobnou tezi, kterou Václav Havel vyslovil v projevu 27. 10. a kterou jsem otevřel tento oddíl, vyjádřil i v projevu přímo ve sváteční den, kdy mluvil o možnosti „řít plnou pravdu a přiznat tomuto dni jeho pravý význam.“²⁷⁰ Hovořil ovšem Havel o „plné pravdě“, když se zmínil pouze o roce 1918?

²⁶⁶ *Lidová demokracie* č. 252; 26. 10. 1990, s. 3, *Zakázali republiku*.

²⁶⁷ *Svobodné slovo* č. 252; 27. 10. 1990, Příloha Slovo na sobotu: s. 1, *Horké oslavy*.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ *Národná obroda* č. 143; 29. 10. 1990, s. 8, *Martinská deklarácia*.

²⁷⁰ *Dokumentární centrum Knihovny Václava Havla*, Texty Václava Havla, Projev, 28. 10. 1990 – 28. říjen, <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/157145> [28. 2. 2023].

Z jeho zmínek zcela vypadávají, jak výklady jiných národností spojené s tímto dnem na konci první světové války, tak i pozdější vrstvy nabalující se časem. Havel se nezmiňuje o dni znárodnění, ani o vzniku federace. Obě tyto události jsou buď spojeny s minulým režimem, nebo jsou přehlušeny rokem 1918 – každopádně se do linie obnovování demokratické společnosti z Havlova hlediska nehodí.

Havlův projev je v řadě aspektech velmi zajímavý a může dobře posloužit jako odrazový můstek pro pochopení českého národně-liberálního narativu, jak byl v roce 1990 ve vztahu k 28. říjnu vykládán. Historickou událost roku 1918 vylíčil Václav Havel stereotypním výkladem o národní minulosti. Je to vidět na vytvoření jasné dichotomie dobra a zla, kdy je Rakousko-Uhersko označeno za „mocnářství“²⁷¹ a život v něm je líčen, jako „útisk“²⁷², a nástupnický stát je brán za „demokratický“ a jsou mu propůjčovány „ideály svobody, politické plurality, [...] občanské rovnosti, sociální spravedlnosti, humanity [...] a plné státní nezávislosti.“²⁷³ Stejně tak se to ukazuje na opomenutí menšin ve státě existujících. V projevu totiž stát vzniká za podpory „všeho lidu“²⁷⁴, tedy nikoli s odporem německých, maďarských, případně polských menšin, nebo s nejasnou situací na Slovensku.

Naopak určitou revizi glorifikujícího pohledu přináší kritika prvorepublikové politiky čechoslovakismu. Ve svém projevu Havel důsledně dbá na formulaci, že se jednalo o stát Čechů a Slováků: „*Nejnevědomější Češi a Slováci, ať už působili doma či v zahraničí, se tehdy jednomyslně shodli na tom, že jedinou zárukou nezávislé státní existence a svobodného národního rozvoje je pro nás společný život v jednom státě. Tato obecně sdílená jistota dokonce vedla naše předky, jak Čechy, tak Slováky, k přesvědčení, že naše dva národy jsou jen dvěma větvemi národa jediného. V této věci, jak víme, se osudově mylili, nicméně sám fakt, že takto smýšleli, svědčí o tom, jak hluboká byla jejich jistota, že patříme k sobě.*“²⁷⁵ Tato delší citace ukazuje jak jasné distancování se od čechoslovakismu, tak určitý paradox v podobě jeho stálé přítomnosti. Myšlenka jednoho československého národa je prezentována jako přesvědčení všech, nebo jako jejich „hluboká jistota“. Nedochozí ale k rozvedení, kdo byl hlavním nositelem této myšlenky, tedy, že to byli primárně Češi, popřípadě v Čechách studující Slováci. Bokem zůstává i pragmatický faktor takové myšlenky jako důležité karty na mírových jednáních, nebo nástroji dominance nad menšinami. Jinými slovy dochází k formálnímu se zřeknutí české dominance, v praxi ale přítomna zůstává.

Havel i přes uvedenou kritiku vnímá potřebu na meziválečnou republiku navazovat, nicméně navazovat v aktualizované podobě – ta spočívá v přivedení skutečné federace k životu. Aby taková snaha o aktualizaci byla úspěšná, je nutné, aby v sobě občané probudili „zdravý rozum, nadhled,

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Tamtéž, 27. 10. 1990 – Hradec Králové, <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/158101> [28. 2. 2023].

²⁷³ Tamtéž, 28. 10. 1990 – 28. říjen, <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/157145> [28. 2. 2023].

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Tamtéž.

věcnost, odvahu k pravdě a porozumění pro druhého.“ Takové vlastnosti se ale v praktické rovině u Čechů a Slováků liší. K Čechům Havel promlouvá poměrně krátce a vyzývá je k pokusu o „vcítění se do duše slovenského národa“ a o zbavení se „pozůstatků prezíravosti a bezděčné nadřazenosti.“²⁷⁶

Ke slovenským občanům Havel promlouvá obsáhleji. Vyzývá je, aby nepodléhali „nacionální demagogii“ a pojmy jako opuštěný, zapomenutý a utiskovaný národ označuje pro tento národ za urážlivé. Dále je nabádá k respektování „zdravého rozumu svých představitelů, které si svobodně zvolili.“ Ty stejné politiky pak vyzývá, aby se vyvarovali „zbrklému podléhání zfanatizované ulice.“ Tento rozdíl v promluvě ke Slovákům a v promluvě k Čechům opět ukazuje určitou míru nepochopení a přetrvávajícího paternalismu z české strany. Havel neukazuje snahu pochopit touhy Slováků, namísto toho dochází k jejich odsouzení – označuje je za urážející je samotné, nebo dokonce za demagogické. Slovenským občanům také na rozdíl od českých radí, jak funguje zastupitelská demokracie, a dokonce se obrací na samotné politiky s určitými poučeními.²⁷⁷

Pasáž o slovenském zfanatizovaném hlasu ulice byla v samotném přednesu projevu vypuštěna. Nahrazena byla apelem na všechny Čechy a Slováky, aby zamezovali jakékoliv rasové nesnášenlivosti vůči menšinám a také apelem na slovenskou, českou i federativní vládu, aby při rozdělování kompetencí ve státě zachovaly chladnou hlavu.²⁷⁸ Důvod změny textu není zřejmý, nicméně je jisté, že došlo k výraznému posunu z vyostřené verze na smířlivou. „Původní“ verze textu, respektive ta písemně publikovaná, tak v tomto případě poukazuje spíše na přemýšlení Václava Havla o stavu společnosti než to, co společnosti nakonec skutečně vzkázal.

Dominanci českého narativu v popisu událostí roku 1918 ukazuje i absence zmínky o Martinské deklaraci, dokumentu pro slovenskou společnost podobně důležitého, jako provolání Československého státu 28. října. Její důležitost Havel vyzdvihuje svou přítomností na výroční akci v Martině v den jejího podepsání a proneseným projevem, k této příležitosti.²⁷⁹ Jeho dosah byl ovšem mnohem menší než celostátní vysílání v den svátku.

Pro *Lidovou demokracii* uvedl Václav Havel, že „28. říjen je nejvýznamnější událostí v historii našeho státu.“²⁸⁰ Jak je ale z analyzovaného projevu patrné, významnost události spočívá právě a jenom v tomto konkrétním dni roku 1918. Takovéto konstatování je tak na pozadí analyzovaného projevu ukázkou vnímání minulosti perspektivou českého národně-liberálního narativu, který stojí na

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ *Ansprache Václav Havels am 28. Oktober 1990, dem ersten demokratisch freien Staatsfeiertag nach der Samtenen Revolution*, dostupné online, čas 00:10:58, <https://www.mediathek.at/katalogsuche/suche/detail/?pool=BWEB&uid=20DE4119-33B-000D8-00001FFD-20DD7B2D&cHash=bcd780a1586309df59e1c037ea3b9163>, čas 00:10:58 [8. 5. 2023].

²⁷⁹ *Dokumentační centrum Knihovny Václava Havla*, Texty Václava Havla, Projev, 30. 10. 1990 – Martin, <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/158102> [28. 2. 2023].

²⁸⁰ *Lidová demokracie* č. 252; 26. 10. 1990, s. 1 a 4, V. Havel k 28. říjnu.

třech pilířích. Prvním je usilování o jednotný stát, který má být ale zajištěn druhým pilířem – českou dominancí (nastíněnou již v části III. 1. 1. *Český národně-liberální narativ a tradice 28. října mimo sváteční den*) a nikoli potenciálními ústupky obou stran.

Určitou míru přezíravosti, či nepochopení, kterou Havlův projev nastínil lze pozorovat i v textech k výročí na stránkách periodických tisků. Například komentátor *Lidových novin* Jiří Hanák se pustil do kritiky Mečiarova návrhu, aby ústavní soud sídlil v Brně a jeho předsedou byl Slovák. Posty by se dle Hanákova názoru měly rozdělovat na základě právnícké erudovanosti, a ne podle národnosti. Hanák vyjádřil také skepsi k možnosti referenda, neboť u Čechů víme, jak by dopadlo, ale u Slováků to tak jednoznačné být nemusí: „*My přeci nesmíme učinit nic, ani náznak činu, který by mohl popostrčit Slovensko k odtržení,*“ protože „*chtě nechtě, libo nelibo, budoucnost může mít pouze společný stát Čechů a Slováků,*“²⁸¹ napsal Hanák v reakci na slovenské nepokoje v den svátku o nichž bude řeč níže. V komentáři se opět mísí dva ze tří základních pilířů českého národně-liberálního narativu roku 1990 – nutnost společného státu, jako jediné představitelné budoucnosti a zároveň dominance nad Slovenskem.

Dalším příkladem je komentář Martina Maňáka k oslavám 175. výročí narození Ľudovíta Štúra uskutečněných v jeho rodišti 27. 10. 1990. Bližší pohled na tuto vyostřenou akci nastíním níže. Maňák situaci na Slovensku hodnotil v kontextu radikálnosti stále ještě optimisticky, neboť po akcích „*kterých se zúčastní ‚rozzuření Slovinců‘, skutečně rozumný člověk se od těchto hulvátů odvrátí. Protože opravdový upřímný Slovák se za tyto umělé Slovincy musí stydět!*“²⁸² Jeho optimismus tedy pramení z rozdělení Slováků na ty „*pravé*“, kteří s ním sdílejí profederální pohled, a ty nepravé „*rozzuřené hulváty*“.

Česká média většinou vyzdvihovala profederální podporovatele na Slovensku a hlas nespokojených rámovala jako nesprávný, marginální, nebo emocionální. Například *Svobodné slovo* otisklo článek s explicitně dělicími kategoriemi Slovinců: „*Někteří Slovinci jsou jiní než Slovinci, ze kterých nás pobolívá hlava. Dokonce naši bolest sdílejí.*“²⁸³ Herec Milan Lasica je v článku popsán jako Slovák, který je vlastně *náš* a minulost hodnotí stejně jako *my*. Tedy vznik Slovenského státu v roce 1939 je dle něj postaven na hrobě společné republiky a vznik federace na hrobě Pražského jara.

V jiném článku psalo taktéž *Svobodné slovo* o Štúrově připomínkové akci, s poukázáním na to, že hlavní slovenské deníky se vůči způsobu shromáždění vymezily stejně jako SNS a Matica slovenská, která ale zároveň stále nabádá k projevům protestu. Tuto skutečnost tak článek glosoval, že „*přes silný hlas rozumu tedy emoce ještě některým vládnou, přestože mohou být zneužity. Překonat dědictví*

²⁸¹ *Lidové noviny* č. 255; 31. 10. 1990, s. 1, *Slovensko v Čechách*.

²⁸² *Lidové noviny* č. 255; 31. 10. 1990, s. 8, *Štúr se v hrobě obrací*.

²⁸³ *Svobodné slovo* č. 250; 25. 10. 1990, s. 1 a 4, *Někteří Slovinci*.

*totality nebude lehké.*²⁸⁴ Odkaz na totalitu zde není náhodný, ani ojedinělý. *Lidové noviny* přinesly zprávu o tom, že v Banské Bystrici se na vzpomínkové akci přihlásilo až 600 lidí k manifestu proti nacionalistickým hlasům „*ktorí pod heslom národného záujmu Slovenska chcú doviest našu krajinu do novej totality.*“²⁸⁵ Právě vymezování se vůči „totalitě“ a užívání jí jako hrozby, vytvářelo třetí pilíř českého národně-liberálního narativu roku 1990.

III. 2. 1. 1. 2. První a třetí pilíř – jednota a antikomunismus

Během večera 28. 10. se ve Španělském sále Pražského hradu odehrál filharmonický koncert, před kterým kromě výše rozebraného prezidentského projevu, zazněl také proslov kardinála Tomáška, který díky svému vysokému věku „*ví nejen z knih, co se před více než sedmdesáti lety událo. Prožili jsme ohromnou radost z osvobození našich národů, podobně jako už téměř před rokem. První léta naší republiky nebyla lehká. Dnes jsme v obdobné situaci nového začátku.*“²⁸⁶ Přirovnání meziválečné republiky k té současné a její vznik v roce 1918 k pádu komunistické diktatury v roce 1989 nebylo ojedinělé. Právě odkazování se k minulému režimu se stalo jednou z hlavních náplní českého národně-liberálního narativu, a tedy i jeho zmíněným třetím pilířem během slavení v roce 1990.

Ukazuje to například interpretace oslav na pražské Národní třídě *Občanským deníkem*: „*Nikdo nic neorganizoval. [...] Sváteční náladu nekazily ofiціальity. [...] Prostranstvím se rozléhala hudba. Vždyť se poprvé v poválečných dějinách slavil státní svátek; bez strachu, bez příslušníků pohotovostního pluku. Nikdo nic neorganizoval...*“²⁸⁷ Nikoli pouze odkaz na absenci strachu a ozbrojených pluků, ale i důraz na spontánnost a samoorganizovanost, vytvářel kontrast s minulým režimem a jeho strojenými státními oslavami, či přehnanými administrativními formalitami.²⁸⁸

Deník podobně informoval také o shromážděních v jiných částech republiky. Zcela se při tom vyhnul manifestacím, které by nezapadly do jeho výkladu o jednotné budoucnosti státu. Bratislavské oslavy se tak konaly pouze u památníku česko-slovenské státnosti, na Děvině a v zahradách Grasalkovičova paláce, které všechny artikulovali potřebu vzájemnosti. Několikadenní demonstrace spojená s protestní hladovkou na podporu matečnického návrhu jazykového zákona před SNR zmíněna nebyla. Petr Kučera (OF) tak mohl na jednom z mítinků „*okamžitě vycítit skvělou atmosféru,*“ a rozprávět se o potřebě společného státu.²⁸⁹ I Banskobystrické a Košické oslavy byly charakterizovány

²⁸⁴ *Svobodné slovo* č. 253; 29. 10. 1990, s. 1 a 4, *Překonejme dědictví*.

²⁸⁵ *Lidové noviny* č. 201; 29. 10. 1990, s. 8, *Občania Slovenska!*

²⁸⁶ *Lidová demokracie* č. 253; 29. 10. 1990, s. 1, *Svátek výzvou k jednotě*.

²⁸⁷ *Občanský deník* č. 152; 29. 10. 1990, s. 1 a 7, *Po letech temna zase svobodně* (podobně tamtéž: *Po skončení akcí v Olomouci „se [lidé] poprvé po padesáti letech rozcházeli domů svobodně.“*).

²⁸⁸ KRAPFL, James. *Revoluce s lidskou tváří...*, s. 115-118.

²⁸⁹ *Občanský deník* č. 152; 29. 10. 1990, s. 1 a 7, *Po letech temna zase svobodně*.

jako profederální s tím, že někteří občané Košic dokonce „*zdůraznili, že SNR ani Matice slovenská nemluví, jménem celého slovenského národa.*“²⁹⁰

Tento popis oslav konstruuje obraz česko-slovenské veřejné diskuze jako většinově profederální na celém území republiky. Jakékoliv projevy nesouhlasu se současným státním uspořádáním jsou marginalizovány natolik, že ani nejsou zmíněny. Výzvy k jednotě ve velkém zaplnili i stránky dalších periodik. *Lidové noviny* otiskli článek s názvem „*Chceme jednotný stát*“, který popisoval akci Konfederace politických vězňů na Staroměstském náměstí v předvečer svátku. Předseda Konfederace Rudolf Pernický se v jedné větě přihlásil k odkazu T. G. Masaryka a v druhé vznesl požadavek na zveřejnění jmen agentů StB a KGB a jejich odstranění z politického života.²⁹¹ Právě tato akce přinesla to nejexplicitnější propojení oslav vzniku republiky s minulým režimem.

III. 2. 1. 2. Slovenský katolicko-separatistický a Slovenský národně-evropský narativ

Oba dominantně slovenské narativy mají v popisování oslav 28. října řadu společných bodů, pochopitelně se ale také v řadě aspektech liší. Zásadním společným prvkem je referování o událostech, které český národně-liberální narativ částečně, nebo zcela vynechává. Jsou to události spojené výhradně se slovenskou historií a také události aktuálního politického dění spojené s akcentováním touhy po slovenské autonomii, odporu k federaci, či podpory matiční verze jazykového zákona (k jazykovému zákonu viz *III. 1. 2. 1. Hlinka*).

Právě jednání o jazykovém zákoně v SNR 25. 10. 1990 upoutalo velkou pozornost veřejnosti a před budovou Národní rady se sešla demonstrace za podporu matičního návrhu, během níž dorazili i podporovatelé vládního návrhu a došlo ke konfrontaci. Přijat byl nakonec vládní návrh, což vedlo k radikalizaci jeho odpůrců před SNR. Došlo ke zdemolování vstupní brány a přemalování názvu parlamentu na Slovenská národná zrada. K většímu konfliktu nedošlo, ale část demonstrantů v ten samý den zahájila protestní hladovku.²⁹² Ta pokračovala i během státního svátku a jeho vyznění tak, stejně jako nepřijetí matičního návrhu zákona, značně ovlivnila.

III. 2. 1. 2. 1. Události v Uhrovci

Uhrovec je drobná vesnice na západním Slovensku zhruba 30 kilometrů jihovýchodně od Trenčína. Právě zde se v roce 1815 narodil velmi významný slovenský obrozenec Ľudovít Štúr. Shodou okolností to bylo 28. října. Během oslav 72. výročí vzniku republiky se tak slavily i 175. narozeniny

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ *Lidové noviny* č. 201; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Chceme jednotný stát*.

²⁹² Tamtéž 164-165.

tohoto jazykovědce a politika. Oslavy organizovala Matice slovenská a přítomný na tribuně byl proto její předseda a horlivý obhájce matičního návrhu jazykového zákona Jozef Markuš,²⁹³ který přítomné burcoval slovy: „*Nie sme tu preto, aby sme pokojne a ticho umlčali hlas národa.*“²⁹⁴ Mimo něj vystoupil s proslovem i Vítazoslav Moric (SNS) nebo Alexander Dubček (VPN). Atmosféra ale pro posledního jmenovaného nebyla příznivá. Už v úvodu se při poslechu státní hymny ukázalo, že přítomní občané jsou proti-federálně naladěni – českou část hymny odmítli poslouchat a raději ji vypískali. Podobné odezvy se dostalo i předsedovi Federálního shromáždění (také uhroveckému rodákovi) Alexandru Dubčekovi, který se dozvěděl, „*že by sa mal radšej vrátiť do Prahy a hovoriť po česky.*“²⁹⁵

Na rozdíl od českých deníků se ty slovenské věnovaly Štúrovým připomímkám podobně intenzivně, jako těm zasvěceným vzniku republiky. Napříč názorovým spektrem se způsobu chování v Uhrovci dostalo odsouzení. Podle Národní obrody se dostal do této situace Štúr nevinně – politická bitva se vedla o slovenštinu, tedy jazykový zákon.²⁹⁶ Deník *Verejnosť* poznamenal, že oslavy se měly stát „*celonárodnou spomienkou na významnú osobnosť nášho kultúrneho a historického dedičstva. V skutočnosti sa však Štúr stal len akousi ozdobou, heslom pokračujúcich demonštrácií a nacionalistických vášní.*“²⁹⁷ Od mítinku se distancovala dokonce i SNS, která vyzvala svého předsedu Morice k rezignaci.²⁹⁸ I samotná Matice slovenská uvedla, že „*sa dištančuje od extrémnych prejavov,*“ které se s ní nyní spojují.²⁹⁹

Na odsouzení formy demonstrace se shodovali všichni, ale zcela jiným způsobem. Profederálně laděné deníky *Národná obroda* a *Verejnosť* označovali demonstranty za „*hejslováky*“³⁰⁰ nebo hovořili o narušování demokracie: „*Miesto sviatočnej srdečnosti a vľúdnosti panuje na Slovensku napätie a strach. Možno si poviete, vážení čitatelia, že máme demokraciu a v rámci nej je prípustné, aby sa politicky prejavili aj extrémne sily. Nuž áno, ale potom majte na zreteli, že aj Adolf Hitler sa dostal k moci spôsobom vlastným parlamentnej demokracii.*“³⁰¹ Odsuzována byla tedy jak nereseriózní forma, tak obsah jenž znamenal separatistické tendence, snahu vydobýt si schválení Matičního zákona a ohrožení demokratičnosti.

Tuto interpretaci by bylo možné označit za slovenský národně-evropský narativ, který se vymezuje vůči agresivnímu nacionalismu slovenského katolicko-separatistického narativu. *Slovenský denník* může ukázat zajímavý kontrast, neboť jej lze v tomto případě považovat za reprezentanta

²⁹³ Tamtéž s. 161.

²⁹⁴ *Národná obroda* č. 125; 8. 10. 1990, s. 2, *O oslavách bez slávy.*

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ *Verejnosť* č. 143; 29. 10. 1990, s. 1-2, 175. *výročie narodenia Ľudovíta Štúra.*

²⁹⁸ *Svobodné slovo* č. 254; 30. 10. 1990, s. 1 a 4, *Překonejme dědictví.*

²⁹⁹ *Práca* č. 256; 31. 10. 1990, s. 1-2, *Aktuálne slová o vzájomnosti.*

³⁰⁰ *Národná obroda* č. 125; 8. 10. 1990, s. 2, *O oslavách bez slávy.*

³⁰¹ *Verejnosť* č. 143; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Slovo čitateľom.*

slovenského katolicko-separatistického narativu. Formu protestu v Uhrovci také výrazně odsoudil, jeho závěrem ale nebyl strach o demokracii, nebo apel na její podporu. Shromáždění dle *Slovenského denníka* ukázalo kontrast mezi Ľudovítem Štúrom jako prototypem národního vůdce a organizátory akce, kteří takovými vůdci být nemohou: „*Len silné a čisté osobnosti majú nárok viesť národ, lebo len tak dokážeme odolávať víchrom čias, ktoré ohrožujú našu krajinu.*“³⁰² Kritika tedy nemířila na obsah sdělení demonstrujících, tedy zneužití Štúrova odkazu, nýbrž na zvolenou formu spojenou s absencí silného vůdce. Štúr, Štefánik a Hlinka jsou líčeni jako „největší synové národa“, ale jakoby „*vypili všetku živú vodu, ktorá jediná môže vzkriesiť či vrátiť do života umierajúci národ. [...] Potrebujeme vodcu jeho [Štúrova] formátu. Desí ma predstava vlaku odstaveného ďalších sto rokov na slepej koľaji. Asi by sme to neprežili. Kyslé dažde budúcnosti by dokončili dielo skazy. Kde si Štúr?*“³⁰³

III. 2. 1. 2. 2. Hlinka, Rázus a Černová

Jistou mírou sympatií, které měl slovenský katolicko-separatistický narativ pro demonstrující v Uhrovci, je vidět i na obsahu, kterým naplňoval připomínání setkání Andreje Hlinky s Martinem Rázusem 16. října 1932. Tehdy se tito dva přední slovenští politici a bojovníci za slovenskou autonomii sešli ve snaze spojit SNS a HSĽS ve společně vystupující autonomistický blok. Ten měl nakonec pouze tříleté trvání, ale pro řadu politiků devadesátých let měl také velký význam.³⁰⁴ O tom svědčí „*slavnostní akademie*“ uspořádaná KDĽ, Stranou slobody a VPN k 58. výročí tohoto setkání. Výsledkem bylo vyhlášení, „*v ktorom žiadajú urýchlene vypracovať a schváliť Ústavu Slovenskej republiky, uzákonit slovenčinu ako jediný národný jazyk a vytvorit všetky predpoklady pre to, aby český a slovenský národ mohli v Európe vystupovať ako svojbytné a rovnoprávne národy.*“³⁰⁵ Uvedené požadavky nebyly od těch prezentovaných v Uhrovci příliš vzdálené.

Slovenský katolicko-separatistický narativ také jako jediný z uvedených přikládal větší význam Černovské tragédii. V roce 1907 měl být vysvěcen kostel v Černové, jehož stavbu inicioval Andrej Hlinka, černovský rodák a farář z nedalekého Ružomberka. Ze své pozice byl ovšem suspendován a vysvěcení, které bylo stanoveno na 27. 10. nemohl provést (kvůli svému přednáškovému turné po Čechách a Moravě nemohl být ani přítomen). Pro místní to byla rána. Nespokojenost byla natolik velká, že nakonec vyústila v potyčku s uherskými četníky, kteří začali střílet. Událost si vyžádala 15 mrtvých.

³⁰² *Slovenský denník* č. 166; 29. 10. 1990, s. 1, *Hľadanie čistého dedičstva*.

³⁰³ *Slovenský denník* č. 165; 27. 10. 1990, s.3, *Potrebujeme Štúra?*

³⁰⁴ Ke spolupráci SNS a HSĽS vyšel i tématický článek, který nad neúspěchem spojení vyjadřoval lítost: *Slovenský denník* č. 154; 15. 10. 1990, s. 3, *Slovenský autonomistický blok*.

³⁰⁵ *Slovenský denník* č. 155; 16.10. 1990, s. 1-2, *Poučme sa z histórie* (celé vyhlášení v *Slovenský denník* č. 156; 17. 10. 1990 s. 1, *Vyhlásenie*).

Hlinkovo přednáškové turné dostalo po tragédii zcela nový náboj – souběh těchto událostí znamenal zásadní zviditelnění Slovenska u české, ale i evropské veřejnosti.³⁰⁶

V roce 1990 od této tragédie, kterou slovenský katolicko-separatistický narativ líčil jako příznak genocidy slovenského národa,³⁰⁷ uplynulo 83 let. V den výročí se proto konala skromná a mediálně pomálu reprezentovaná vzpomínková akce. *Slovenský denník* z ní přinesl částečný přepis proslovu podpředsedy SNR Jána Klepáče (KDH). V něm zdůraznil, že tragédie zavazovala a zavazuje generace Slováků „*k zodpovednosti za svoju vieru, národ, budúcnosť.*“³⁰⁸ Právě spojení víry a národa je přímou ukázkou slovenského katolicko-separatistického narativu. Zajímavé je ovšem i pokračování projevu, v němž staví Slováky do role pasivního objektu dějin, který přetrvává do současných dní: „*Tak ako v roku 1918 i 1938 je osud spoločnej republiky najmä v českých rukách. Ak česká strana ako strana silnejšia pochopí ambície tohoto národa, jeho túžbu spravovať si vlastné po svojom, [...] potom môže stáť tento štát na dobrých základoch. Ak to nepochopí a podľahne vlastnej samolubosti, potom pripraví ideálne podmienky k rozchodu, a vtedy sme pripravení ísť svojou vlastnou cestou.*“ Slováci jsou v této interpretaci zcela neproblematičtí (stačí, aby Češi pochopili slovenské ambice) a také zcela pasivní – je na Čechách, jak se rozhodnou. Zda budou vstřícní a empatičtí, nebo nechápaví a samolibí.

III. 2. 1. 2. 3. „Silnie i druhý hlas“ – Oslavy vzájemnosti

Připomínkových akcí vyjadřujících podporu federativnímu uspořádání nebylo na Slovensku málo. Nadpis jednoho novinového článku Národní obrody o těchto akcích „*Silnie i druhý hlas,*“³⁰⁹ napovídá, že mohly být popisovány jako reakční. Titulní postavení u řady deníků skutečně zaujímaly zejména aktivity v Uhrovci. Důvodem však byla spíše radikalita, a tedy mediální přitažlivost než početní převaha. Tu si držela právě shromáždění profederální.

Deník *Práca* referoval o bratislavských a banskobystrických sešlostech, kde zaznívala jasná podpora česko-slovenské vzájemnosti a to „*bez hesiel a skandovania, ktoré vyjadrovali nenávisť.*“³¹⁰ Řečníci na oslavách „*zdôraznili potrebu zabrániť všetkým tým, ktorí chcú zo súčasnej napätej situácie na Slovensku ťažiť.*“³¹¹ Podobně psal i deník *Pravda*: „*známi umelci, vedci, intelektuáli, účastníci demokratických hnutí – ľudia ktorí nechcú byť mlčanlivou väčšinou prišli bez hesiel a nenávisťných skandovaní.*“³¹²

³⁰⁶ STEHLÍK, Michal. *Češi a Slováci 1882-1914: Nezřetelnost společné cesty*. Togga, Praha 2009, s. 78, 83-86.

³⁰⁷ *Slovenský denník* č. 167; 30. 10. 1990, s. 3, *Před 83 rokmi pochovali černovské obete*.

³⁰⁸ *Slovenský denník* č. 166; 29. 10. 1990, s. 2, *Pamiatka martýrov zaväzuje*.

³⁰⁹ *Národná obroda* č. 143; 29. 10. 1990, s. 2, *Silnie i druhý hlas*.

³¹⁰ *Práca* č. 254; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Sviatok federácie*.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² *Pravda* č. 254; 29. 10. 1990, s. 2, *Na princípe porozumenia*.

Popis událostí přetisknutý v těchto novinách přizvukoval slovenskému národně-evropskému narativu, který dost zřetelně na jedné z oslav u památníku česko-slovenské státnosti reprezentované sochou Iva formuloval slovenský ministr spravedlnosti Ladislav Košťa (VPN): Iva podle něj nelze otočit čelem k davu, je otočený zády „*lebo sa díva do Európy.*“³¹³ Košťa jinak používal podobný slovník, jako uvedené články, varoval před „*rozvratným procesem hazardérů z SNS*“ a případné možnosti návratu do „*propasti totality*“.³¹⁴

Speciální reportáž z Bratislavských sešlostí, kde se konalo VPN a OF organizované setkání „*vzájemnosti*“, poskytl deník *Verejnost*. V článku se radostně konstatovalo, že přišel dostatek lidí raději sem, než aby „*absurdně*“ klečel před SNR. Vymezení se vůči protestujícím „*hľadovkářům*“ před parlamentem se opakovalo vícekrát, hlavní důraz článku ale zůstal u akcentace vzájemnosti a občanské uvědomělosti: „*Bolo to vynikajúce stretnutie. Aj preto, že sa na ňom podielali predovšetkým tí, ktorí si vysoko ctia toleranciu a demokraciu.*“³¹⁵

Důraz na demokratické hodnoty, česko-slovenskou vzájemnost a poklidnost akcí může velmi blízce připomínat způsob slavení českého národně-liberálního narativu. Výrazným rozdílem byla ale Martinská deklaráce – dokument, který v českém prostředí zapadnul, byl na Slovensku výrazně vyzdvihován. Deník *Pravda* jej označil za „*najdôležitejší akt národnej a demokratickej revolúcie na Slovensku.*“³¹⁶ A rektor Univerzity Komenského v Bratislavě Miroslav Kusý při předávání čestného doktorátu Václavu Havlovi uvedl, že 30. říjen je událost dějinného zlomu, kdy se slovenský národ oficiálně přihlásil ke společnému státu.³¹⁷

III. 2. 1. 3. Slavkovská deklaráce – syntéza narativů

V dopoledních hodinách 28. 10. 1990 se v barokním zámku ve Slavkově u Brna konala schůze předních politiků České i Slovenské republiky. Přítomen byl prezident Václav Havel, předseda federální vlády Marián Čalfa (VPN) s místopředsedou Pavlem Rychetským (OF), předseda české vlády Petr Pithart (OF), předseda slovenské vlády Vladimír Mečiar (VPN) a předsedové nejsilnějších politických stran obou republik: Ján Čarnogurský (KDH), Fedor Gál (VPN) a Václav Klaus (OF).

Mluvčí prezidenta Michael Žantovský charakterizoval schůzi jako přátelskou a konstruktivní. Její smysl viděl v nalezení „*společného stanoviska k významu výročia [...] a k budúcnosti čs. federácie.*“³¹⁸ Nejednalo se podle něj o konkrétních bodech společného soužití, šlo spíše o „*zásadní*

³¹³ *Národní obroda* č. 143; 29. 10. 1990, s. 2 *Silnie i druhý hlas.*

³¹⁴ *Práca* č. 254; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Sviatok federácie.*

³¹⁵ *Verejnost* č. 143; 29. 10. 1990, s. 3, *Prvý bratislavský...*

³¹⁶ *Pravda* č. 256; 31. 10. 1990, s. 1, *Spoločné osudy.*

³¹⁷ *Národní obroda* č. 146; 1. 11. 1990, s. 1-2, *Z trojdňového pobytu prezidenta ČSFR na Slovensku.*

³¹⁸ *Pravda* č. 254 č. 254; 29. 10. 1990, s. 1, *Pozornosť štátoprávnemu usporiadaniu.*

*potvrzení vůle k sounáležitosti a svébytnosti obou našich národů.*³¹⁹ Text deklarace, jež byla na schůzi sepsána, byl skutečně spíše generického charakteru a sloužil jako ujištění společného kurzu. Při jeho rozebírání je ale důležité mít na paměti, že na jeho tvorbě se podílelo velmi široké spektrum politiků s různými perspektivami. Ujištění o „společné“ cestě tedy neznamenalou malou a zanedbatelnou věc. Jelikož se deklarace, jak zmiňuje i prezidentův mluvčí, věnuje i vyjádření ke svátku vzniku státu a jelikož jsou jeho autoři názorově rozrůzněni, umožňuje nám text nahlédnout verzi příběhu o 28. říjnu, která se mohla stát přijatelnou pro většinu obyvatelstva.

Deklarace konstatuje, že meziválečná republika měla určité národnostní nedostatky, přesto se však stala „společným, demokratickým a prosperujícím domovem Čechů a Slováků.“³²⁰ Zatímco akcent na demokratický a prosperující domov je symbolem zejména českého národně-liberálního narativu, případně slovenského národně-evropského narativu, vyzdvižení Čechů a Slováků jako těch, kteří republiku výhradně tvořili, konvenuje i slovenskému katolicko-separatistickému narativu.

Důraz kladl text deklarace také na rozdílnou výchozí pozici Čechů a Slováků, čímž byl opět saturován zejména český národně-liberální a slovenský národně-evropský narativ. Pro Slováky znamenal vstup do nového státu konec poroby a záchranu před zánikem, pro Čechy „*vyvrcholení úsilí o českou státnost.*“³²¹ Slovenský katolicko-separatistický narativ zde chyběl, nebo přinejmenším jeho část, která zdůrazňovala, že jedinou změnou roku 1918 bylo objevení se slova „Slovensko“ v názvu státu.³²²

V duchu českého národně-liberálního narativu bylo také zmíněno vymezení se vůči komunistickému režimu, který nepřinesl ani demokracii „*ani naplnění oprávněných národních požadavků.*“³²³ Upozornění na nenaplnění národnostních požadavků přináší do antikomunistického postoje prvek, který má potenciál kooptovat slovenské narativy (zejména národně-evropský) a pokusit se na základě odmítnutí minulého režimu tvořit jednotu. Komunismus totiž najednou nebyl špatný pouze kvůli své nesvobodě, ale i kvůli potlačení národní emancipace. Například federalizace v roce 1968 je líčena jako krok správným směrem, který byl však „*zmařen obnovou centralistické totalitní*

³¹⁹ *Lidové noviny* č. 201; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Jízdní řád pro federaci*.

³²⁰ *Lidové noviny* č. 201; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Deklarace ke vzniku republiky*; text deklarace je dostupný také knižně viz HLAVOVÁ, Viera, Jozef ŽATKULIAK. *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod: Výber dokumentov a prejavov november 1989 – december 1992*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2019, s. 132-134.

³²¹ *Lidové noviny* č. 201; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Deklarace ke vzniku republiky*.

³²² V lednu 1990 psal jeden z iniciátorů akce *61 kroků za slovenskou samostatnosť* Marián Tkáč prezidentu Havlovi: „*V roce 1918, po celých 1010 letech, dostalo sa naše meno (rozuměj Slovensko) dokonca do názvu štátu, ale viac skoro nič.*“ CHOVANEC, Jaroslav, Martin TKÁČ. *Šesťdesiatjeden rokov k slovenskej identite: Dokumenty a história prvej iniciatívy za slovenskú zvrchovanosť z roku 1990*. Matica slovenská, Martin 2015, s. 10.

³²³ *Lidové noviny* č. 201; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Deklarace ke vzniku republiky*.

*moci.*³²⁴ Ve stejném duchu je líčen i rok 1989, který na jedné straně znamenal otevření dveří ke svobodě a demokracii a na druhé také k dotvoření federace.

Jak je patrné, vyznění deklarace lze vnímat jako syntézu českého národně-liberálního a slovenského národně-evropského narativu. Nabízelo by se označit deklaraci za nějaký potenciální souhrnný česko-slovenský narativ, ale takové vnímání by nebylo správné. Deklarace měla roli prohlášení informující o existenci kompromisu mezi českou a slovenskou stranou. Pokusil jsem se ukázat, že jednotlivé její části jsou částmi dílčích narativů. Nevytvářejí prostor ústupků a inkuzivity obou přítomných narativů, existují spíše v juxtapozici, v níž se navzájem mohou částečně prolínat, ale nedokážou splynout.

Naznačil jsem také, že hlavní pozici hrál v deklaraci český narativ a slovenský národně-evropský, ale nikoli již slovenský katolicko-separatistický. Zde se znovu dostávám do nelehké situace. Ján Čarnogurský, kterého lze v některých prohlášeních vnímat jako reprezentanta katolicko-separatistického narativu, je pod deklarací také podepsán. Z toho je možné vyvodit dva závěry. Buď Čarnogurského nelze vnímat výhradně jako reprezentanta tohoto narativu, nebo se mu ve Slavkově nepodařilo teze tohoto narativu prosadit. Domnívám se, že platí obojí, ale myslím, že je nyní potřebné zdůraznit druhý závěr – slovenský katolicko-separatistický narativ byl ve Slavkově marginální.

Účastníci schůze, kteří se po jednání vyjádřili do médií, se shodovali v distancování se od proti-federálních hlasů ze Slovenska. Vladimír Mečiar (VPN) například uvedl, že s deklarací bude spokojena většina slovenských obyvatel, neboť většina si přeje zachování federace. Nespokojení tak budou pravděpodobně jen ti, kteří si zachování společného státu nepřejí. „Každý by však mal vziať do úvahy, že v Európe chcú, aby sme boli spolu. O samostatné štáty nie je záujem.“³²⁵ Právě toto vymezení se vůči proti-federálně naladěným Slovákům „*usilujících o zneužití vlasteneckého cítění,*“ přispělo podle *Svobodného slova* k přátelskému naladění přítomných. Jinými slovy ke kompromisu mohlo dojít i díky vymezení se vůči slovenskému katolicko-separatistickému narativu.

III. 2. 2. Rok 1991

„*To vajíčko mi spadlo do vrecka, a ja som sa ho jednoducho zbavil,*“³²⁶ obhajoval se na listopadové schůzi SNR Miroslav Dziak-Košický (ODÚ-VPN), když jej poslanecký kolega Jozef Prokeš (SNS) konfrontoval s otázkou „*čo mienil urobiť [...] s vajíčkom, ktoré si vybral z vrecka na kabáte, keby sa naňho nebola dívala televízna kamera?*“³²⁷ Střet poslanců musel ukončit až předsedající František

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ *Pravda* č. 254; 29. 10. 1990, s. 1, *Pozornosť štátoprávnemu usporiadaniu*, nebo *Slovenský denník* č. 166; 29. 10. 1990, s. 1, *Slová spolupatričnosti*.

³²⁶ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, SNR 1990-1992, Stenoprotokoly, 18. schůze, 4.-15. 11. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990snr/stenprot/018schuz/s018037.htm> [10. 3. 2023]

³²⁷ Tamtéž.

Mikloško (KDH) s odkazem na záznam, z něhož je patrné, „že letí vajíčko a zrazu sa stratilo. Všetci hľadáme, kde je, a zhodou okolností pánovi Košickému padlo do vrecka.“³²⁸

Až anekdotický spor o jednom vajíčku mohl na půdě nejvyššího zákonodárného orgánu Slovenské republiky proběhnout pouze kvůli událostem, které se staly v Bratislavě při výročí vzniku Česko-Slovenska 28. 10. 1991. Během podzimu tohoto roku bylo jedním z hlavních veřejných témat řešení krize česko-slovenských vztahů. Na úrovni všech tří vlád byla diskutována možná budoucnost společného soužití v jednom státě. Situace se zvláště vyostřila v září, kdy se v SNR projednával návrh iniciativy Svrchované Slovensko na přijetí Ústavy a tím i vyhlášení autonomie. Návrh, který by znamenal praktické ukončení existence Česko-Slovenska, přijat nakonec nebyl a vztahy se částečně uklidnily, ale řešení stále nepřicházelo. Slovenské politické strany navíc začaly namísto federativních pozic akcentovat i autonomistické návrhy. Strany se k autonomismu přechylovaly buď jako celky, což byl případ HZDS a Strany zelených, nebo se v pohledu na společný stát začaly rozpadat na dvě části jako například KDH.³²⁹

V září 1991 vyvolala vedle projednávané Ústavy SR veřejnou diskuzi také připravovaná bilaterální smlouva s Německou spolkovou republikou. Jednání s sebou přinášelo odkaz válečné a poválečné zkušenosti obou států. Ministrovi zahraničních věcí Jiřímu Dienstbierovi (OH) se „podařilo prosadit do smlouvy formulaci o uznání stávajících hranic a nepřetržitém trvání Československa od roku 1918 až do současnosti.“³³⁰ Toto konstatování ovšem na slovenské straně vyvolalo dva problémy. Prvním bylo nekonzultování smlouvy se slovenskou vládou. Druhým a zřejmě zásadnějším problémem, který vyčítal Ján Čarnogurský a František Mikloško (oba KDH) ve společném dopise ministrovi, byla zmínka o kontinuitě státu od roku 1918: „V marci 1939 vznikla Slovenská republika. K jej vyhláseniu došlo v súlade s vtedy platnou ústavou ČSR. Politický režim Slovenskej republiky si zasluhuje odsúdenie. [...] Historicky však nemožno poprieť samotný fakt jej existencie, ani skutočnosť, že ju diplomaticky uznali viaceré štáty a že ju pokladali za svoj štát miliony Slovákov.“³³¹ Takové konstatování ovšem zásadně nabourávalo český národně-liberální narativ a zvýrazňovalo tak otazník nad možností spolužití.

Do této konstelace přicházelo 73. výročí vzniku státu a jeho vnímání bylo výše uvedenými situacemi ovlivněno. Během svátku se konaly vzpomínkové, nebo manifestační sešlosti nejrůznějších občanských, ale i politických spolků a stran. V řadě měst byly odhaleny pomníky upomínající vznik Česko-Slovenska,³³² jinde se mohla veřejnost potkat s politiky, nebo zajít na sváteční kulturní

³²⁸ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990snr/stenprot/018schuz/s018038.htm> [10. 3. 2023]

³²⁹ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 230-233.

³³⁰ Tamtéž, s. 227.

³³¹ ČARNOGURSKÝ, Ján. *Videné od Dunaja*. Bratislava: Kalligram, 1997, s. 388; ke kontinuitě státu viz dále ŠÚTOVEC, Milan. *Semióza ako politikum, alebo, „Pomlčková vojna“*. Bratislava: Kalligram, 1999, s. 66-71.

³³² Hodonín, Rosice u Brna, Plzeň, Boskovice, *Národní obroda* č. 253; 29. 10. 1991, s. 1-2, *Prezident Václav Havel opět v naší realite*; Ústí nad Labem, *Svobodné slovo* č. 252, 29. 10. 1991, s. 3, *Střípky z manifestací*.

program.³³³ Kromě pietních akcí, včetně poprvé udílených státních vyznamenání na Pražském hradě, se konaly také demonstrace s jasnými politickými požadavky. V Ostravě se uskutečnila demonstrace akcentující nutnost zachování jednotného státu, zejména jako nástroj pro vstup do „demokratické Evropy“.³³⁴ V Brně se odehrála několikaset členná manifestace za moravskou samosprávu pořádaná HSD-SMS.³³⁵ Netradiční vyjádření touhy po zachování jednotného státu vytvořila skupina 25 lidí svým čtyřdenním pochodem z Kladna na Sněžku, kde vztyčila státní vlajku.³³⁶ Největší akce se ale odehrály v hlavních městech obou republik. Nejvýraznějšího ohlasu se dostalo mítinku uspořádaném na bratislavském náměstí SNP, jež také zavedl důvod k řešení v úvodu zmíněného sporu ohledně vajíčka v bundě poslance Košického.

III. 2. 2. 1. Praha

Na Václavském náměstí v Praze se ve sváteční den uskutečnili hned tři demonstrace. První, kterou organizovaly OH, ČSS a Zemědělská strana se sešla ve 14 hodin. Zúčastnilo se jí přibližně 600 až 1000 lidí a promluvil na ní i ministr Jiří Dienstbier (OH). Vyjádřil stanovisko, že se právě rozhoduje o tom, zda vstoupíme do demokratické Evropy, nebo rozdělením státu přispějeme k chaosu v Evropě. Zmínil také, že „*Bylo lehčí svrhnout komunistický režim než zbavovat se bolševických návyků v každém z nás. Teprve vítězství nad těmito návyky vlastního myšlení nás odvede k demokracii.*“³³⁷ Tímto prohlášením dále udržoval antikomunistický pilíř českého národně-liberálního narativu. Ve stejném duchu na něj navázal předseda Konzervativní strany – Svobodný Blok Jiří Kotas, který „*vyzval ke ,konci socialistické kocoviny a počátku dynamické obnovy.*“³³⁸

Od 16 hodin se na stejném místě konalo druhé shromáždění uspořádané iniciativou Výzva občanů, které přilákalo také pouze několik stovek občanů.³³⁹ Tato petiční iniciativa vznikla jako reakce Havlova poradce Pavla Tigrida na slovenskou iniciativu Za společný štát. Tu se původně rozhodl Tigrid podpořit, ale nakonec založil právě Výzvu občanům, která se limitovala převážně na Čechy.³⁴⁰ (Ke dni 28. 10. 1991 ji podepsalo zhruba 890 tisíc lidí).³⁴¹ Z tribuny byla přečtena Tigridova slova o tom, že „*slovenská strana, vláda, poslanci, politikové musí skoncovat s požadavky, které opravdu nemají daleko*

³³³ České Budějovice, Český Krumlov, Písek, Jindřichův Hradec, *Svobodné slovo* č. 252, 29. 10. 1991, s. 3, *Střípky z manifestací*; Olomouc, Český Těšín, Revúca, Žilina, *Práca* č. 253, 29. 10. 1991, s. 1-2, *Mítiny, piety, koncerty*; Topolčany, Revúca, *Pravda* č. 24, 29. 10. 1991, s. 2, *Sviatok Čechov a Slovákov*.

³³⁴ *Pravda* č. 24, 29. 10. 1991, s. 2, *Sviatok Čechov a Slovákov*.

³³⁵ *Deník ČST*, 28. 10. 1991. 00:23:17:00.

³³⁶ *Práca* č. 253, 29. 10. 1991, s. 1-2, *Mítiny, piety, koncerty*.

³³⁷ *Český deník*, č. 13, 29. 10. 1991, s. 2, *Manifestace proti rozdělení*.

³³⁸ *Rudé právo*, č. 252, 29. 10. 1991, s. 2, *Výzvy k ráznosti i toleranci*.

³³⁹ *Deník ČST*, 28. 10. 1991. 00:21:00:00.

³⁴⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 216

³⁴¹ *Český deník*, č. 13, 29. 10. 1991, s. 2, *Manifestace proti rozdělení*.

k vydírání.“³⁴² A pražský primátor Milan Kondr (ODS) se znovu vrátil k antikomunistické otázce a varoval, aby nevyhrál diletantismus a nepřekazil uzákonění lustrací.³⁴³

Toto druhé shromáždění bylo přerušeno průvodem skinheadů a podporovatelů Miroslava Sládka (SPR-RSČ) a jejich voláním: „*Cikáni raus, Čechy Čechům a Nic než národ.*“³⁴⁴ O přítomnosti českých extremistů informovalo z analyzovaných periodik pouze *Rudé Právo*, a s krátkou zmínkou pod fotografií také *Lidové noviny* o tom, že se v den svátku sešla skupina skinheadů snažících se ukázat, že jim nejde o řešení problému s romskou menšinou fyzickou likvidací. Po neúspěšném dožadování se přijetí na Hradě, zamířila skupina na Hlavní nádraží, odkud byli předběžně odvedeni policií všichni Romové.³⁴⁵

Třetí demonstrace se konala k večeru a organizoval ji Klub angažovaných nestraníků, Klub politických vězňů a Antikomunistická aliance. Manifestace byla podobně početná jako předcházející, ale na rozdíl od nich se nevěnovala česko-slovenským vztahům. Hlavním tématem byla nutnost co nejdříve realizovat lustrační zákon³⁴⁶ a „*debolševizovat společnost*“.³⁴⁷

III. 2. 2. 2. „*Hejslovácka praženica*“ – shromáždění v Bratislavě

Slovy „*Přidte aj vy prejaviť svoju vôľu žiť naďalej v spoločnom štáte!*“ lákaly pozvánky ODÚ-VPN a několika dalších organizací³⁴⁸ na pondělní bratislavský mítink k oslavám vzniku Česko-Slovenska.³⁴⁹ Tři dny před plánovanou akcí se na stejném místě sešla skupina odpůrců společného státu vedená Stanislavem Pánisem (SNJ) a stejně jako předcházející rok se i nyní část rozhodla započít protestní hladovku.³⁵⁰ Právě i díky tomu byla skupina zastánců samostatného Slovenska přítomná na profederálním mítinku a ještě před zahájením tak mohlo začít docházet ke slovním potyčkám.³⁵¹

Tou dobou byl v Bratislavě po své zahraniční cestě do USA přítomen také prezident Václav Havel, který měl slavnostní program včetně otevření prezidentské kanceláře na Bratislavském hradě, nebo návštěvy Národní opery doplnit krátkým zastavením se na manifestaci. Podle pozdějšího Havlova vyjádření se rozhodl zúčastnit akce až v průběhu svého bratislavského pobytu, během něhož navíc postupně zjišťoval, že atmosféra na náměstí není neklidnější. Dopředu se proto podle svých slov rozhodl, že vystoupí pouze s krátkou prosbou o dvě minuty ticha za oběti obou národů.³⁵² Namísto

³⁴² *Rudé právo*, č. 252, 29. 10. 1991, s. 2, *Výzvy k ráznosti i toleranci*.

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ *Lidové noviny* č. 252, 29. 10. 1991, s. 2.

³⁴⁶ *Deník ČST*, 28. 10. 1991. 00:21:00:00.

³⁴⁷ *Rudé právo*, č. 252, 29. 10. 1991, s. 2, *Výzvy k ráznosti i toleranci*.

³⁴⁸ Demokratická strana, Maďarská nezávislá iniciativa, hnutí Human, iniciativa Za společný štát.

³⁴⁹ *Verejnosť*, č. 252, 26. 10. 1991, s. 5.

³⁵⁰ *Verejnosť*, č. 253, 29. 10. 1991, s. 1-2, *Spoločne sme oslávili výročie spoločného štátu*.

³⁵¹ *Slovenský denník*, č. 253, 29. 10. 1991, s. 1 a 4, *Vajcia, krik a nenávisť*.

³⁵² HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991: 2*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014, s. 287-288.

ticha pokračoval pískot, skandování a házení vajec. Po ukončení dvou minut ticha Havel se svou delegací tribunu opustil a krátce po tom organizátoři mítinku rozpustili.³⁵³

Událost vyvolala pochopitelně silnou odezvu jak u politických představitelů, tak na stránkách denního tisku. Z naprosté většiny se jednalo o jednoznačné odsuzování, lišil se však důvod odsouzení a pojmenovávání aktérů. Dobře je to vidět na bezprostředních reakcích ještě daný den z úst Františka Mikloška (KDH) a Václava Havla. Mikloško pocítil „*potrebu vyjadriť dištanc od takéhoto nekultúrneho, agresívneho správania niektorých spoluobčanov, ktorý v tejto chvíli nereprezentujú nikoho okrem seba a okrem svojej agresivity.*“³⁵⁴ Mikloško tak situaci jednoznačně odsoudil a zároveň odebral protestujícím možnost být hlasatelem nějaké konkrétní skupiny s konkrétním politickým programem. Jednalo se podle něj o lidi reprezentující pouze je samotné.

Verejnosť, č. 256, 1. 11. 1991, s. 1.

Václav Havel samozřejmě situaci odsoudil také, ale protestující dav nevnímal jako nějaký marginální exces: „*Zdá se, že je to proces krystalizace slovenské společnosti, která hledá svou tvář a svou budoucnost. Zda půjde cestou demokracie, nebo cestou nesnášenlivosti a fanatismu.*“³⁵⁵ Zatímco Mikloško nevnímal protestující jako zástupce Slováků, pro Havla je to jeden ze základních proudů hledání slovenské identity. Právě v tomto tkví základní rozdíl českého a slovenského pohledu na událost. Následujícím cílem ale bude pokusit se rekonstruovat hodnocení jednotlivých narativů a zjistit, k jakým vnitřním posunům došlo. Pokud se pomine skupina zastupující nezávislost Slovenska přímo na náměstí, jež byla označena za vrhače vajec, ale která nedostala v médiích prostor reflexe, vymezili se vůči událostem všichni političtí aktéři. Lišil se ovšem důvod odsudků a pojmenovávání aktérů a to i v rámci jednotlivých narativů.

³⁵³ Deník ČST, 28. 10. 1991, 00:12:35:00.

³⁵⁴ Tamtéž, 00:17:14:00.

³⁵⁵ Tamtéž, 00:16:30:00; srovnej s Havlovou zpětnou reflexí z 3. 11. 1991, v níž se drží osudovosti daného okamžiku pro budoucnost slovenské demokracie, ale zároveň upozorňuje na podobné tendence v podobě stoupců Miroslava Sládka a skinheadů i v českém prostoru: HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991: 2*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014, s. 287-293.

III. 2. 2. 1. Odsouzení formy, nebo obsahu?

Jasně odsuzující stanovisko zaznělo od zástupců slovenského národně-evropského narativu. Nejhlásitější politickou stranou v něm byli samotní organizátoři z ODÚ-VPN. Problém přinesli na nadcházející schůzi Federálního shromáždění 30. 10., kde Ján Mlynárik (bez další navazující diskuze) přednesl stanovisko poslaneckého klubu požadující důkladné vyšetření události, za něž mohou „*extrémistické a nacionální síly*“.³⁵⁶ Projednávání v SNR otevřel zástupce ODÚ-VPN Vladimír Ondruš a to tím, že za viníka označil policejní sbor, který nebyl schopen reagovat na požadavky svolavatelů na zahrazení cesty radikálním jedincům. Hlavní vinu ovšem nesou samotní „*extrémní nacionalisté*“, proti kterým by mělo být vzneseno i jasné odsuzující vyjádření SNR. To bylo negováno zejména z řad SNS s argumentem, že označení viníků v prohlášení by přímo ovlivňovalo policejní vyšetřování a nakonec k přijetí vyjádření nedošlo.³⁵⁷ Argumentaci strany doplnil ještě v televizním vysílání poslanec Peter Tatár, který hájil akci s tím, že většina si přišla uctít památku vzniku státu, „*Menšina, akási hústka, agresivitou, násilím a takými naozaj násilnými spôsobmi donútila prerušit celý mítink, celú oslavu*“.³⁵⁸

V rámci slovenského národně-evropského narativu se ale neodsuzovali pouze „*extremisté a nacionalisté*“, ale také organizátoři za špatnou přípravu. Takovou výtku vznesli i členové ze stran organizátorů Alexander Dubček (ODÚ-VPN)³⁵⁹ a László Nagy (MNI)³⁶⁰, ale i dalších stran – například Vladimír Mečiar (HZDS).³⁶¹ Zpochybňována byla dále celková legitimita koncepce setkání. Ministr vnitra SR Ladislav Pittner (KDH) prohlásil, že 28. říjen by neměl být dnem politických mítinků a poslanec Peter Szabó (Strana Zelených) se podivil, jak je možné, že si část politické scény svátek přivlastní a svoláním celostátně vysílané akce podporuje společenský konflikt,³⁶² s čímž souhlasil také Ivan Ľupták (HZDS).³⁶³ Komentátor deníku *Práca* Peter Kubínyi poskytl v této souvislosti také kontext, že ODÚ-VPN je strana s podporou 4 % a společně s ostatními organizátory mohou reprezentovat maximálně 15 % slovenských hlasů.³⁶⁴ Jinou dimenzi přinesl Peter Weiss (SDL). Neptal se na legitimitu mítinku, či

³⁵⁶ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1990-1992, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 18. schůze, 30. 10. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/018schuz/s018013.htm> [19.10.2022].

³⁵⁷ Tamtéž, <https://www.psp.cz/eknih/1990snr/stenprot/018schuz/s018036.htm> [19.10.2022].

³⁵⁸ *Deník ČST*, 29. 10. 1991, 00:05:30:00.

³⁵⁹ *Pravda*, č. 24, 29. 10. 1991, s. 1-2, *Skončila sa skôr ako začala*.

³⁶⁰ *Deník ČST*, 29.10.1991. 00:03:50:00.

³⁶¹ *Práca*, č. 255, 31. 10. 1991, s. 2, *Prezidentovo ,oblúbené' námestie*.

³⁶² *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1990-1992, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 18. schůze, 30. 10. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990snr/stenprot/018schuz/s018038.htm> [19.10.2022].

³⁶³ *Práca*, č. 254, 30. 10. 1991, s. 3, *Zámer rozdeliť národ*.

³⁶⁴ *Práca*, č. 254, 30. 10. 1991, s. 2, *Lietajúci poslovia sliepok*.

odpovědnost organizátorů nebo policie, ale poukázal na to, že příčinou je neschopnost vlády řešit státoprávní otázky, a že se jedná o příznak hlubší celospolečenské krize.³⁶⁵

Z předešlých dvou odstavců je patrná vnitřní nesourodost narativu – za události mítinku může podle některých malá skupina radikálů, podle jiných špatná příprava organizátorů, případně nedostatečné zabezpečení ze stran policie. Někdo se ptal po legitimitě privatizace veřejného prostoru během státního svátku, jiný po důvodech nespokojených občanů, kteří nakonec začali házet vajíčka. Všechny ale spojuje odmítnutí nejen formy, ale i obsahu sdělení protestujících – tedy jednoznačná snaha o slovenskou nezávislost tady a teď. I náplní slovenského národně-evropského narativu je snaha o národní emancipaci a může být v některých situacích rozeznatelná i snaha o státní samostatnost, nikdy ale explicitně artikulovaná.

Jinak tomu je u slovenského katolicko-separatistického narativu, jehož představitelé (zejména členové SNS) se vůči chování házejících jedinců taktéž vymezili, ale pozornost stáčeli na dva jiné aspekty. Prvním bylo poukazování na nepřipravenost pořadatelů, kteří nezvládli organizaci akce, v čemž se shodovali i s jinými politiky. Druhý mířil pouze na hlavního pořadatele – stranu ODÚ-VPN – kterou označili za přímého viníka, neboť to údajně byli právě oni, kdo sezval provokatéry, aby házeli vajíčka. To mělo potvrzovat i ono vejce u poslance Košického zdůrazňované Jozefem Prokešem. Že šlo o zinscenovanou provokaci s cílem znovu zdiskreditovat Slováky ve světě zdůrazňoval také poslanec SNS Marián Andel,³⁶⁶ nebo oficiální stranické vyjádření.³⁶⁷ Marián Anděl souhlasil, že je čin třeba odsoudit, ale pokládal při tom řečnickou otázku: proč tam prezident Havel jezdil, když dopředu věděl, jaká je tam atmosféra?³⁶⁸ O zinscenovanosti nepochyboval ani předseda Strany národního zjednotenia Slovákov (SNZS) J. Veselovský.³⁶⁹ Slovenský katolicko-separatistický narativ, ale na rozdíl od slovenského národně-evropského neodsuzoval obsah, tedy cíl demonstrantů. Jasně to vyjádřili zástupcové Slovenskej ľudovej strany, když zmínili, že slovenská samostatnost je samozřejmá věc, neboť federace je zastaralý koncept.³⁷⁰

V novinových článcích se někteří komentátoři také přikláněli k zinscenovanosti. Například deník *Pravda* napsal: „Slovensko sa opäť vykresľuje ako nacionalistické, separatistické, nedemokratické. Úsilie o národnú emancipáciu sa stotožňuje s násilím, netoleranciou, slovenským štátom. [...] Opäť bolo treba ukázať, že Slováci sú nedospelý národ, s ktorým sa v jednom štáte žiť nedá.“³⁷¹ Slovenský denník otisknul zase komentář Jozefa Šrámka žijícího v USA, jenž upozornil na

³⁶⁵ *Deník ČST*, 29. 10. 1991. 00:03:50:00.

³⁶⁶ *Pravda*, č. 25, 30. 10. 1991, s. 1-2, *Vajíčka hádzal mladistvý*.

³⁶⁷ *Události, komentáře*, 29. 10. 1991, 00:10:11:00.

³⁶⁸ *Pravda*, č. 25, 30. 10. 1991, s. 1-2, *Vajíčka hádzal mladistvý*.

³⁶⁹ *Práca*, č. 254, 30. 10. 1991, s. 2, *Ozveny vajíčkové mítinku*.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ *Pravda*, č. 25 30. 10. 1991, s. 1, *Mohlo to dopadnúť inak?*

„tutorstvo“, kterým Češi ke Slovákům přistupují a díky převaze v zahraničí, přebírá tento český náhled na domácí problematiku i západní tisk. „Je tragédiou, že naši českí partneri nie sú schopní vystúpiť von zo zajatia čechoslovakizmus, v ktorom uviazli pred 70 rokmi a ktorý je dnes, v roku 1991, anachronizmom [...]. [Je v zájmu všech] aby Slováci zostali neúprosne tvrdí a prinútili Čechov k partnerstvu v medzinárodnom zmysle. Azda toto je jediná cesta ako dosiahnuť to, aby sa Česi poctivo vyrovnali so Slovákmi a prestali ich po svete ohovárať.“³⁷²

Rozkročena mezi oběma slovenskými narativy zůstala opět KDH. Nejostřeji se proti chování vrhačů vajec ozýval František Mikloško, když je nazýval vandaly, kteří všechno ničí a které „nepotrebujeme pri riešení našich problémov.“³⁷³ Ale už Ján Čarnogurský se jasněho pojmenování vyvaroval a odsuzoval také spíše formu, která škodí celému Slovensku.³⁷⁴ Tiskový mluvčí strany pak explicitně hájil obsah a v jistém ohledu i formu protestu, když jej označil za „autentické a živelné výbuchy nespokojenosti“ se státoprávním uspořádáním.³⁷⁵

III. 2. 2. 2. Pohled z Prahy

V českém národně-liberálním narativu existovala jednoznačná shoda na odsouzení chování části manifestujících, ale také přibližně rovnocenný rozpor ve váze, kterou toto chování způsobuje na vzájemné vztahy. Na jedné straně byl již zmíněný Havlův výrok, že se jedná o hledání budoucí slovenské cesty – tedy nezanedbatelný hlas velké části Slováků.³⁷⁶ Na druhé straně ujištění předsedkyně ČNR Dagmar Burešové (nestraník),³⁷⁷ Jana Kasala (ČSL)³⁷⁸ a dalších, že křičící *menšina* jednání o státoprávním uspořádání neovlivní, popřípadě, že není nutné situaci dramatizovat.³⁷⁹

Zatímco jednotliví politici a jednotlivé političky se vyjadřovali spíše smířlivě, prohlášení stran byla ráznější. ODS označila události za plod nezodpovědné politiky slovenských politiků, ČSL mluvila o nebezpečných ambicích těch, kteří to vyprovokovali (tedy separatistů) a ODA se vyjádřila, že tato akce ukázala na dobře organizovaný extremismus, který nemají na Slovensku vůli demaskovat.³⁸⁰ Právě tato vyjádření navázala na několikrát zmíněný podstatný aspekt českého národně-liberálního narativu – českou nadřazenost, v tomto případě vyjádřenou mentorstvím a varováním před slovenskými autonomistickými tendencemi. Explicitně to vyjádřilo stanovisko ČSS, které reprodukovalo představu

³⁷² Slovenský denník, č. 254, 30. 10. 1991, s. 2, Klúč k uspokojeniu Slovenska.

³⁷³ Pravda, č. 24, 29. 10. 1991, s. 1, Skončila sa skôr ako začala

³⁷⁴ Lidové noviny, č. 252, 29. 10. 1991, s. 1-2, Vajička versus potlesk.

³⁷⁵ Rudé Právo, č. 253, 30. 10. 1991, s. 1-2, Škodí to Slovensku i spoločnému štátu.

³⁷⁶ Deník ČST, 28. 10. 1991, 00:16:30:00.

³⁷⁷ Slovenský denník, č. 253, 29. 10. 1991, s. 1 a 4, Vajcia, krik a nenávisť.

³⁷⁸ Český deník, č. 15, 31. 10. 1991, s. 1, Vnitřní věc.

³⁷⁹ Svobodné slovo, č. 254, 31. 10. 1991, s. 1, Vajičko přežil.

³⁸⁰ Události, komentáře, 29. 10. 1991, 00:10:11:00.

některý Čechů, že problém mají pouze Slováci: „*Vystupování slovenských nacionalistů a klerofašistů nás utvrdilo v přesvědčení, že otázka referenda je nezbytná [...]. Vzhledem k tomu, že v Českých zemích není existence společného státu zpochybňována navrhuje, aby se referendum konalo pouze na Slovensku.*“³⁸¹

Ještě vyostřenější slovník volila většina článků v periodikách. *Lidové noviny* psaly o „*nacionalistickém běsnění*“³⁸² a vydaly článek „*Vajíčka versus potlesk: dvojí přivítání prezidenta v Bratislavě, neotřesený Václav Havel, profederální manifestace v Praze, Brně a dalších městech.*“³⁸³ Tím vytvořili jasný souboj mezi Havlovými podporovateli a tedy také federalisty na jedné straně a Havlovými odpůrci, separatisty, na straně druhé. Již podnadpis ale jasně hovoří, kdo je silnější, neboť s Havlem odpor „*neotřásí*“ a „*federalisté se sešli i v dalších velkých městech.*“³⁸⁴

Svobodné slovo použilo v souvislosti s demonstranty pojem luza s tím, že „*je možné také říkat chátra, sebranka, chamrad', holota, či sběř. K včerejším událostem na bratislavském náměstí můžete použít kterýkoliv z těchto výrazů.*“³⁸⁵ Čarnogurský a Mikloško byli dáni do souvislosti se Slovenským státem druhé světové války a jeho prezidentem Tisem a veřejnost byla varována před formováním „*duševně ubohé slovenské špíny.*“³⁸⁶

Právě takovéto jednoznačné odsudky nekulturnosti slovenských extremistů a v některých případech jejich zveličování a pokládání za reprezentanty podstatné části slovenské veřejnosti je zajímavé porovnat s reakcemi na pražskou demonstraci, která se konala ve stejnou dobu, ale nedostala téměř žádné mediální pokrytí, a tedy ani žádné odsudky ze strany politiků. Řeč je o již zmíněném otevřeně rasistickém pražském pochodu skinheadů přes Staroměstské a Václavské náměstí. Ačkoliv k žádnému fyzickému konfliktu nedošlo, je zajímavé, že tato událost zůstala takřka mimo pozornost. Obzvláště v porovnání s komentáři hovořícími o nacionalistech a extremistech na Slovensku. Tento dvojí přístup k české a slovenské politice tak potvrzuje výzkum Stanislava Holubce, který poukazuje na zesílení antislovenských hlasů právě v roce 1991. Ve své analýze ukázal rámování slovenského prostředí jako rurálního nebo obecně exotického, čímž byl podtržen orientalistický pohled Čechů vykreslující Slováky jako východní primitivy.³⁸⁷

³⁸¹ *Svobodné slovo*, č. 253, 30. 10. 1991, s. 1, *Stanovisko výkonného výboru ČSS.*

³⁸² *Lidové noviny*, č. 252; 29. 10. 1991, s. 1, *Dvě minuty.*

³⁸³ *Lidové noviny*, č. 252, 29. 10. 1991, s. 1-2, *Vajíčka versus potlesk.*

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ *Svobodné slovo*, č. 252, 29. 10. 1991, s. 1, *Luza a demokracie.*

³⁸⁶ Tamtéž; Vůči tomuto slovníku se vymezil Slovenský denník: *Slovenský denník*, č. 254, 30. 10. 1991, s. 1-2, *Slovenské dimenzie Václava Havla.*

³⁸⁷ HOLUBEC, Stanislav. *Ještě nejsme za vodou...*, s. 154-163.

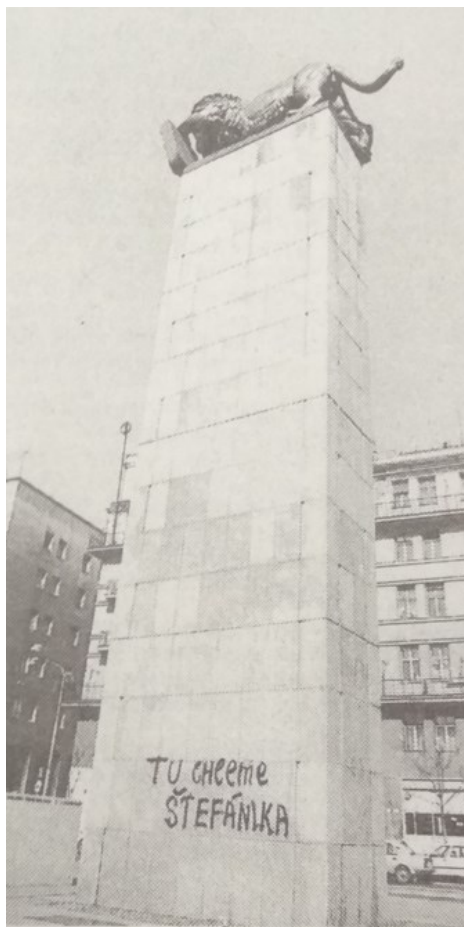
III. 2. 2. 3. Co si z rámování občanských připomínkových akcí odnést?

Jak jsem uvedl, v odsouzení bratislavské akce panovala napříč narativy shoda (chování odsuzovala i SNS, ale za aktéry nepovažovala separatisty, nýbrž provokatéry). V českém prostředí byl silný narativ o vzrůstajícím extremismu a nacionalismu, který byl akcentován zejména na stránkách *Svobodného slova*, ale i politickou stranou ČSS a ODA. Toto vnímání vytvářelo přímou spojitost mezi podporovateli samostatného Slovenska a radikálním vystupováním, které je kontrastní s vnímáním skinheadů obecně jako radikálů, nikoli výhradně jako „českých radikálů“. Hledání viny u Slováků pokračovalo i v ODS a ČSL, které viděli příčinu v nezodpovědnosti slovenských politiků.

V českém prostředí byla silná ještě jedna rovina – federativní. Bratislavské události byly představovány v médiích jako separatistické a o to větší důraz byl kladen na vykreslování federace jako něčeho ve společnosti stále silnějšího. V *Lidových novinách* se mimo výše uvedený titulek, že se Havel vajíčky nenechal rozhodit, objevil také článek „*Praha federativní*“, který uváděl, že se na Václavském náměstí „*i přes mrazivé počasí*“ odehrály dvě profederální demonstrace.³⁸⁸

Také ve slovenském prostředí se hovořilo o extremistech a nacionalistech, zejména z úst představitelů ODÚ-VPN a z článků *Národní obrody* a *Verejnosti*. Nemluvílo se o nich ale jako o Slovácích – skupina byla marginalizována, jako „*malá hrstka*“, a pozice reprezentanta slovenského národa ji byla odjímána. Deník *Verejnosť* v jednom z čísel otisknul i několik dopisů, které byly redakci zaslány – velká část tematizovala irelevantnost protestujících jejich špatným životním stylem. Například Jozef Gažo psal, že to jsou „*alkoholici, narkomani, kriminálnici, anarchisti, učni a aj Rómovia,*“ zkrátka lidé na okraji, kteří jsou tím pádem vlastně marginální.

Druhá argumentace, která na Slovensku zaznívala, byla autonomistická ve smyslu touhy ukázat, že je slovenskému národu opět činěno příkoří. Tentokrát kvůli zinscenovaným nepokojům. Tuto

Památník česko-slovenské státnosti na Vajanského nábřeží v Bratislavě – rok 1991
Práca, č. 252, 26. 10. 1991, s. 9.

³⁸⁸ *Lidové noviny*, č. 252, 29. 10. 1991, s. 2, *Praha federativní*.

pozici hájili zcela otevřeně politici SNS a někteří komentátoři *Pravdy a Slovenského denníka*. Méně explicitně, ale v podobném duchu se vyjadřovali také straničtí příslušníci KDĽ.

III. 2. 3. Rok 1992

„Kočka a pesek seděli spolu ve svém restituovaném domečku a povídali si. ‚Poslouchej, kočičko,‘ řekl pesek, ‚dneska je 28. října a my nemáme žádný prapor. To je ostuda, na každém domě prapor a u nás nic.‘ Kočka vykoukla z okna. ‚Ale já v celé ulici žádný prapor nevidím. Pesku, už si to všechno pleteš. To bylo před válkou. Kdybychom si dneska dali do oken prapory, tak by si všichni mysleli, že jsme se zbláznili.“³⁸⁹

Tento text otiskly *Lidové noviny* na podzim roku 1992. Poslední oslavy 28. října ve společném státě se zcela lišili od oslav, které koncem 20. let popsal Josef Čapek ve svém původním *Povídání o pejskovi a kočičce*. Tehdy byl česko-slovenský projekt vytvořený v tento den na svém vrcholu a oslavoval první desetiletí. O úskalích, která přijdou ve třicátých letech ještě nikdo nepřemýšlel a o tom, že by se za dalších deset let mohlo schylovat k úplnému rozpadu už vůbec ne. Na podzim roku 1992 byl oproti tomu konec česko-slovenského státu zcela zřejmý a „apokryfní“ text pohádky o pejskovi a kočičce v *Lidových novinách* na to jednoznačně odkazoval.

Konec společného státu se začal formovat v povolebních vyjednáváních dvou vítězných stran HZDS a ODS. V sérii setkání se scházeli lídři obou uskupení – Mečiar a Klaus – a již 19. června bylo oběma stranám prakticky jasné, že dojde k rozdělení.³⁹⁰ Symbolickým mezníkem se stalo přijetí vyhlášení svrchovanosti Slovenské republiky v SNR a následná rezignace Václava Havla na prezidentský úřad.³⁹¹ Skutečnost, která byla vrcholným politickým účastníkům již zřejmá, se širší společnosti potvrdila na konci srpna, kdy po dalším společném jednání vystoupili Mečiar a Klaus s konkrétním datem 31. 12. jako dnem konce společného státu. To nepřímou potvrdilo také zářijové vydání slovenské ústavy, která s existencí ČSFR již nepočítala.³⁹²

Státní svátek proto za těchto okolností fungoval několika různými způsoby. Existovala skupina pietně vzpomínající na končící společný stát, která se zároveň vymezovala proti způsobu, jakým je dělení uskutečňováno. V některých případech dokonce došlo na úrovni slov a slibů ke snaze o zvrácení dělení. Jiná skupina naopak s očekáváním vyhlížela budoucnost samostatných států, nebo se oslav neúčastnila a volný den využívala k demonstraci za partikulární politický problém. Třetí skupina pak hledala smysl v existenci společného státu a zamýšlela se nad připomínáním, či nepřipomínáním

³⁸⁹ *Lidové noviny*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 12, *Jak pesek s kočičkou slavili 28. říjen*.

³⁹⁰ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 311-316.

³⁹¹ STEIN, Eric. *Česko-Slovensko: Konflikt-roztržka-rozpad*. Praha: Academia, 2000, s. 167.

³⁹² RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 325-326.

tohoto dne v budoucích letech. V následující podkapitole se snažím ukázat jak tyto tři nastíněné způsoby připomínání uchopovali jednotlivé narativy a jak se tedy vypořádávaly s končícím státem.

III. 2. 3. 1. „Bránit do posledního dechu!“

Vyprávění o pejskovi a kočičce v úvodu této podkapitoly pokračovalo jejich sváteční procházkou do centra Prahy:

„Ať žije pan prezident Havel!“ zavolal pejsek.

„Kterej debil tady řve takový blbosti?“ zaječel na pejska takový tlustý pán v umaštěném klobouku.

„Ať žije republika!“ zavolal pejsek, ale už mnohem tišeji.

„Buď Havel, nebo republika,“ řekl tlustoch. „Tady jseš na demonstraci republikánů, čokle.“

„Není barevnej?“ zeptal se mladík s úplně vyholenou hlavou.

„Je...“ řekl ten pán. „Nakopni ho, hajzla...“

Mladík pejska nakopl až přeletěl celou ulici. Tuze při tom naříkal.

„Nechte ho,“ zavolala kočička.

„Tak ty se ho budeš zastávat?“ zavolal tlustý pán. A nakopl ji, až odletěla za pejskem. Naříkala jen o trochu míň.³⁹³

Atmosféra na Václavském náměstí, kam ve vyprávění pejsek s kočičkou dorazili, byla skutečně vypjatá. Už před polednem se u sochy svatého Václava v horní části Václavského náměstí za mírného deště začali scházet podporovatelé republikánské a komunistické strany. Zhruba v poledne se k proslovu dostal Miroslav Sládek (SPR-RSČ) a zaútočil v něm na Josefa Luxe (ČSL), Jana Kalvodu (ODA), Václava Klause (ODS) a Václava Havla.³⁹⁴ Slovní výpady vůči politickým oponentům ale nebyly jedinou zprávou, jež Sládek okolí sděloval. Mimo to také predikoval, že v příštích volbách získá přes 20 % hlasů a zachrání společný stát.³⁹⁵ Za zachování státu se velmi aktivně vyjádřil již jeho předřečník a stranický kolega Josef Krejsa: *„Společný stát budeme bránit do posledního dechu a všemi prostředky!“³⁹⁶* Byla to

³⁹³ *Lidové noviny*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 12, *Jak pejsek s kočičkou slavili 28. říjen*.

³⁹⁴ *Národní obroda*, č. 255, 29. 10. 1992, s. 2, *Sládkovský 28. október; Lidová demokracie*, č. 254; 29. 10. 1992, s. 3, *Kabaret u svatého Václava*.

³⁹⁵ *Pravda*, č. 255, 29. 10. 1992, s. 2, *Republikánske oslavy 74. výročia vzniku Česko-Slovenska*; Miroslav Sládek se ostatně do role ochránce společného státu stavěl dlouhodobě, například na půdě ČNR v roce 1992, kdy se vymezil vůči vládnoucím stranám jednajícím o rozdělení státu: *„Koneckonců je velmi smutné, že právě ti, kteří se nejvíce odvolávají na T. G. Masaryka, jeho celoživotní dílo po sedmi desítkách let ničí.“ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1992-1992, Společné schůze SL a SN, Stenoprotokoly, 3. schůze, 11. 9. 1992, <https://www.psp.cz/eknih/1992fs/sln/stenprot/003schuz/s003004.htm> [2. 5. 2023].

³⁹⁶ *Rudé právo*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 1-2, 28. říjen jinak – s vejci a spíláním.

právě otázka odporu vůči dělení ČSFR, která na jeden mítink dovedla jak sympatizanty republikánů, tak komunistů.

Kromě nich dorazila do horní části náměstí také skupina sympatizantů Václava Klause a Václava Havla, kteří nesouhlasili se Sládkovou politikou a zároveň vyjadřovali podporu dělení státu.³⁹⁷ Svou nespokojenost dávali najevo jak opětováním pokřiků, tak házením vajec a dělbuchů.³⁹⁸ Shromáždění se nakonec po odchodu Miroslava Sládka pozvolně rozpustilo kolem čtvrté odpolední hodiny.

V podobně vyhoceném duchu se konaly i demonstrace Levého bloku a iniciativy Za společný stát v předvečer svátku taktéž na Václavském náměstí. Z tribuny se ozývaly požadavky po demisi „vlastizrádců“ a také přirovnání aktuální situace k Mnichovské dohodě – tedy jednání „o nás bez nás“.³⁹⁹ Přítomna byla opět skupina příznivců rozdělení, kteří skandovali antikomunistická hesla a hesla vyjadřující podporu Václavu Klausovi. Levý blok svolal demonstraci i na samotný svátek do Brna. Situace byla stejně vyostřená a na tribunu létala vejce a hlávky zelí.⁴⁰⁰

Klidnější průběh měla obdobná demonstrace přibližně 400 až 500 lidí u pomníku československé státnosti před Slovenským národním muzeem v Bratislavě, kterou svolala Iniciativa československého porozumění. Přítomní vyjádřili jasný, ale pokojný nesouhlas s dělením státu a dožadovali se vyspání referenda.⁴⁰¹ Stejný požadavek vyjádřili také již zmínění demonstranti z Levého bloku. Referendum by ovšem nic neřešilo, neboť problém formulace otázky byl v závěru roku 1992 snad ještě obtížnější než do té doby.⁴⁰²

Hlavními zastánci zvratu dělení byly jak na náměstích v dnech okolo svátku, tak v mediálním prostoru opoziční strany. Jednalo se o již zmíněné SPR-RSČ, KSČM, Levý blok, ale také KDH, nebo ČSSD.⁴⁰³ Nabízí se tedy otázka, co bylo jejich motivací – zda skutečný zájem za zachování společného státu, nebo využití situace ke kritice vlády a zisku politických bodů. Z mojí perspektivy toto tázání není důležité. Představitelé jednotlivých stran zkrátka vytvořili mediální zastoupení názoru za zachování státu a stali se tak reprezentanty tohoto názoru. Mnohem zajímavější je se ptát, kdo se o záchranu společného státu nesnažil. Pohled na množství demonstrantů na všech manifestacích za společný stát ukazuje, že vsadit svou politickou kariéru, nebo své pohodlí za vyjádření touhy po společném státě, bylo schopno opravdu velmi málo lidí. Tato skutečnost tak potvrzuje závěry Jana Rychlíka, že k zániku

³⁹⁷ Tamtéž.

³⁹⁸ *Český deník*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 2, *Sládek utíkal; Národní obroda*, č. 255, 29. 10. 1992, s. 2, *Sládkovský 28. október*.

³⁹⁹ *Práca*, č. 255, 29. 10. 1992, s. 1-2, *Na oslavách aj facky*.

⁴⁰⁰ *Rudé právo*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 1-2, 28. říjen jinak – s vejci a spíláním.

⁴⁰¹ *Lidová demokracie*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 1, *Poslední svátek federace; Slovenský denník*, č. 255, 29. 10. 1992, s. 2, *Z agentúr*.

⁴⁰² RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 201-202 a 327-328.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 360.

federace nedošlo proti vůli většiny obyvatelstva, nýbrž za jeho symbolického stvrzení v červnových volbách roku 1992.⁴⁰⁴

III. 2. 3. 2. Česká a slovenská státnost

V sobotu 24. 10. 1992 se konalo na pražském Vyšehradě shromáždění asi 7000 lidí k obnově Českého státu svolané ODS.⁴⁰⁵ Hlavní proslov zazněl od předsedy občanských demokratů Václava Klause – jeho hlavní teze jsou výstižnou ukázkou českého národně-liberálního narativu. Podle Klause byl vznik česko-slovenského státu v roce 1918 „*logickým vyústěním české liberálně-demokratické tradice.*“⁴⁰⁶ V meziválečné době se jednalo o ostrůvek svobody a demokracie uprostřed totalitních režimů a Češi by se k němu měli právem hlásit a dělat tak jen další logický krok na stejné cestě, kterou kráčeli zakladatelé státu před 74 lety.⁴⁰⁷

Václav Klaus tedy z existence Česko-Slovenska zcela vyškrtnul Slovensko, neboť se dle jeho slov nyní pokračovalo v cestě kupředu k české samostatnosti. Z proslovu je patrná snaha o obhajobu dělení státu a jeho přerámování z „rozpadu“ na „*novou možnost, novou příležitost, větší svobodu pro všechny.*“⁴⁰⁸ Na manifestaci byl přítomen i Václav Havel, který nazval dělení bolestnou situací, která se ale může stát výzvou.⁴⁰⁹

Ve stejnou dobu jako v předešlé části zmíněná demonstrace Miroslava Sládka za zachování společného státu se konala v dolní části Václavského náměstí na Můstku demonstrace České iniciativy. Její představitelé se jasně vymezovali vůči Sládkovi v horní části náměstí a varovali před jemu podobnými „*levicovými demagogy*“, kteří chtějí zachovat společný stát.⁴¹⁰ Vyznění této demonstrace bylo obdobné jako té na Vyšehradě za přítomnosti Václava Klause – jednalo se o jasnou podporu samostatného českého státu s heslem „*Od Tomáše Masaryka, Edvarda Beneše a Československé republiky k Václavu Havlovi, Václavu Klausovi a samostatnému českému státu.*“⁴¹¹ I zde se budovala nekritická kontinuita mezi Česko-Slovenskem a budoucím českým státem – z historie byla opět slovenská část státu vymazána.

Vztahování se k 28. říjnu a existenci Česko-Slovenska plnilo okolo svátku ve velkém stránky českých novin. Mnoho z nich pokládalo českou státnost za hotovou věc, neboť právě ona tvořila státnost česko-slovenskou. Například *Český deník* vydal následující text, ve kterém jasně definoval kdo

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 8 a 308-309.

⁴⁰⁵ *Svobodné slovo*, č. 252, 26. 10. 1992, s. 1, *Potichu k 28. říjnu*.

⁴⁰⁶ *Deník ČST*, 24. 10. 1992, 00:06:36:00.

⁴⁰⁷ Tamtéž, 00:07:30:00.

⁴⁰⁸ Tamtéž, 00:07:05:00.

⁴⁰⁹ *Svobodné slovo*, č. 252, 26. 10. 1992, s. 1, *Potichu k 28. říjnu*.

⁴¹⁰ *Český deník*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 2, *Česká iniciativa*.

⁴¹¹ *Svobodné slovo*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 1, *Pod našimi okny*.

od koho odchází – tedy, že dělení státu není vzájemná věc dvou rovnocenných partnerů, ale odpadnutí slovenské části od českého celku: „*Není vůbec nezbytné znovu definovat ideu české státnosti. Nejsme to my, kdo je nespokojen s dosavadním státem a kdo jej opouští. V této chvíli nám nejde o okázalé ‚státotvorné‘ projevy které by naplnili Český stát obsahem. Kontinuita české státnosti trvala v Československu a bude pokračovat i po prvním lednu 1993.*“⁴¹²

Stejnou rétoriku použili v *Lidových novinách*, když psali o Československé republice: „*Patřily k ní Rusíni a nechali jsme si je ukrást Moskvou. Patřily k ní Němci a vystěhovali jsme si je. Patřili k ní Židé a vyvraždili nám je. Patřili k ní Slováci a neshodli jsme se s nimi. Patřili jsme k ní my Češi a zůstali jsme sami.*“⁴¹³ Přesně v duchu českého národně-liberálního narativu zde existovala představa dominantních Čechů, kteří jsou podstatou společného státu, od které jsou pouze jeho drobné části oddělovány – podstata státu se nemění.

Ve slovenské části federace k viditelnému budování slovenské státnosti na náměstích nedocházelo. 28. 10. k tomu nebyl důvod, neboť tento den nehrál ve slovenské paměti takovou roli jako jiná data – výročí SNP, nebo vznik SNR v 19. století. Míru významu tohoto dne, respektive nutnost se s ním při vzniku samostatného státu nějak vypořádat se ale odrazila v demonstraci na náměstí SNP a posléze před maďarským velvyslanectvím. Důvodem byl spor o stavbu soustavy vodních děl Gabčíkovo-Nagymaros.⁴¹⁴ V roce 1977 byla podepsána československo-maďarská smlouva o vybudování přehrad na Dunaji, ale na sklonku komunistického režimu se právě možnost budování tohoto díla stala jednou z kritik maďarské opozice směrem ke komunistické vládě. Právě proto nebylo pro novou maďarskou politickou scénu možné se k výstavbě znovu vrátit a na jaře roku 1992 smlouvu jednostranně vypovědělo. Mezitím ale na slovenské straně stavební úpravy započaly a celý spor zkomplikovaly.⁴¹⁵

Mohlo by se zdát, že taková demonstrace se svátkem nemá nic společného a je to skutečně tak. To ale neznamená, že to nevyovídá o reflexi svátku slovenskou společností. Zatímco v českém prostředí se konaly emotivní mítinky s lítajícími vejci burcující za zachování státu, nebo manifestační shromáždění snažící se ukázat existenci české identity a vyjádřit podporu dělení, na Slovensku to bylo jinak. Uskutečnilo se několik pietních akcí vyjadřujících nespokojenost s dělením, ale jinak byl volný sváteční den využit právě na demonstraci za současný partikulární problém zcela nesouvisejícím s odkazem svátku.

⁴¹² *Český deník*, č. 253, 27. 10. 1992, s. 5, *Kontinuita české státnosti*.

⁴¹³ *Lidové noviny*, č. 253, 27. 10. 1992, s. 1, *Úbytě*.

⁴¹⁴ *Slovenský denník*, č. 255, 29. 10. 1992, s. 2, *Keď sa odklonia vody Dunaja*.

⁴¹⁵ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 342-345.

III. 2. 3. 2. 1. Svatý Václav

Výše byl uveden vztah části reprezentantů českého národně-liberálního narativu ke svátečnímu dni jako k aktu, který stojí na počátku české státnosti a tu spoluutváří. V rámci probíhajícího dělení státu se ale na české straně hledal i jiný styčný bod než 28. říjen, k němuž by se mohla česká společnost přimknout. Během státního svátku 28. října v roce 1992 se takovýmto symbolickým bodem stal pro část populace svatý Václav. Důležitou postavou byl při jeho zviditelňování historik českého středověku z Akademie věd Dušan Třeštík. *Lidová demokracie* otiskla na titulní stránce před říjnovým výročím jeho krátký komentář k ideji Českého státu. Ten podle něj nevychází z 28. října, tedy meziválečné republiky, k níž bychom se tak neměli vztahovat, nýbrž z 28. září tedy od svatého Václava. Právě za jeho panování podle Třeštíka vznikl Český stát, za který lid bojoval během Palachova týdne v roce 1989 a v listopadu stejného roku.⁴¹⁶ Ve výkladu Dušana Třeštíka tak zůstává přítomný antikomunismus, ale dochází k přerámování výchozího bodu odkud pochází a s ním i celá česká identita.

V *Lidových novinách* vyšel jeho druhý článek, tentokrát obsáhlejší, v němž se věnoval nastínění situace na českém území v 10. století. V článku byl nicméně také explicitně porovnáván Masarykův stát, který vydržel tři čtvrtě století se státem svatého Václava, který vydržel tři čtvrtě tisíciletí. Z toho Třeštík vyvodil neúspěšnost Masarykova a naopak úspěšnost Václavova státu, jímž by se při vytváření třetího pokusu měla česká společnost spíše inspirovat.⁴¹⁷

Nacházení toho pravého počátku české státnosti u svatého Václava podporoval i historik českého novověku Josef Hanzal. Období středověku vnímal jako období, kdy byl Český stát kulturně vyspělý a bohatý, což překazila Bílá hora a k nápravě došlo až v roce 1918, kdy „dobrovolně vložil své další osudy do společného státu se Slováky.“⁴¹⁸ Tento stereotypní výklad národních dějin sice nezpochybňoval významnost 28. října i do budoucích let, ale stejně jako Třeštík zdůrazňoval starobylost české státnosti

Sílu svatého Václava jako symbolu češství podtrhovala i jeho socha na Václavském náměstí. U ní se během svátku sice konalo shromáždění Miroslava Sládka horující za zachování společného státu, okolí pomníku bylo ale zároveň obsypáno květinami. Významnost světce takto zdůraznila řada obyvatel včetně bývalého prezidenta Václava Havla. Ten k soše dorazil hodinu po skončení demonstrace a výročí svátku si uctil právě položením květin k nohám českého patrona.⁴¹⁹

⁴¹⁶ *Lidová demokracie* č. 253, 27. 10. 1992, s. 1, *Idea českého státu*.

⁴¹⁷ *Lidové noviny*, č. 253, 27. 10. 1992, s. 5, *U kolébky bratrovražda*.

⁴¹⁸ *Lidové noviny*, č. 253, 27. 10. 1992, s. 4, *Česká státnost*.

⁴¹⁹ *Deník ČST*, 28. 10. 1992. 00:14:41:00; *Lidová demokracie*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 1, *Poslední svátek federace*.

III. 2. 3. 3. Bude v budoucnu připomínán?

Třetí v úvodu podkapitoly nastíněná skupina vztahující se v roce 1992 k 28. říjnu byla ta, která se ptala na otázku zda a případně jak má být státní svátek připomínán v rozdělených státech. V českém prostoru byl dominující pohled českého národně-liberálního narativu nastíněný výše, který vycházel ze spojitosti české státnosti s česko-slovenskou a Česko-Slovensko vnímal jako Českou republiku rozrostlou o pár území na východ. Z tohoto narativu vycházela představa o významnosti 28. října i do dalších let – o jeho případném dalším připomínání ovšem panovala spíše skepse.

V duchu právě tohoto narativu vyjádřilo *Svobodné slovo* myšlenku, že se jedná pravděpodobně o poslední 28. říjen, který se bude oslavovat, ale že je zároveň nutné, aby se do nových států jeho myšlenka jednoznačně obtiskla.⁴²⁰ Z některých pozic ovšem zaznívala rozhodnost v jeho připomínání a to tak silná, že se dopouštěla i paternalizujících rad budoucímu slovenskému státu: „[ČSR] představuje též významný mezník ve slovenských dějinách a 28. říjen by měl být i na Slovensku pozitivně připomínán.“⁴²¹

Jestliže v českém prostoru lze hovořit o spíše skeptickém, ale stále velmi nejasném pohledu co bude v budoucnu se svátkem, na Slovensku bylo jasno: 28. říjen si připomínáme naposledy. *Národná obroda* vydala článek shrnující existenci svátku během 74 let a zakončila jej dost jednoznačně: „*Myslím si že ani jeden z nástupnických štátov nemá na ňu [státní ideu] nárok a s ňou ani na jej významnú náležitosť – štátny sviatok. [...] Bude prirodzené ak s Česko-Slovenskom z kalendárov zmizne aj červeno vytlačený 28. október. Idey, ktorú reprezentoval, už preca oficiálne niet, lebo politici nenašli spôsob akým zabezpečiť jej nevyhnutnú opravu a prežitie.*“

III. 2. 4. Rok 1993

Do středy 20. 10. 1993 občané na Slovensku nevěděli, zda příští týden ve čtvrtek půjdou do práce či zasednou do školních lavic. Důvodem byla revize svátkového kalendáře nově vzniklé Slovenské republiky a nejasnost, zda si 28. říjen udrží status volného dne. Právě 20. 10. ale SNR odsouhlasila zákon, který situaci vyjasňoval. Jak bylo uvedeno v kapitole II. 3. 1. *Parlament samostatné Slovenské republiky*, rozhodli se poslanci zrušit 28. říjen jako státní svátek a tím z něj udělali i běžný pracovní den. Výjimku měl tvořit letošní rok, kdy mu byl status volného dne výjimečně ponechán.⁴²²

V České republice se o upuštění od 28. října v médiích příliš nediskutovalo – dominantní přesvědčení bylo, že ponechání svátku je správné a lišil se tak jen důvod, proč je potřeba si jej

⁴²⁰ *Svobodné slovo*, č. 253, 27. 10. 1992, s. 1, V duchu odkazu.

⁴²¹ *Lidové noviny*, č. 253, 27. 10. 1992, s. 4, Česká státnost.

⁴²² *Pravda*, č. 246, 21. 10. 1993, s. 1-2, *Ročne trinásť voľných dní*.

připomínat. Pozitivně přijímalo ponechání svátku také okolo 86 % české veřejnosti.⁴²³ I v českém prostoru ale pár dní před svátkem panovala nejistota. Nikoli proto, že by nebylo jasné, zda se bude slavit, ale proto, že se nevědělo, jak a kde bude slavit prezident republiky Václav Havel. Důvodem byla skutečnost, že již v červnu si tradiční místo u svatého Václava v Praze zamluvil na celý den předseda republikánů Miroslav Sládek.⁴²⁴

Václav Havel proto nevěděl, zda bude průchod k soše volný a zda by svou přítomností nerozdmýchával v davu svár, o což se výslovně snažil právě Sládek. Pár dní před svátkem se například nechal slyšet, že letošní 28. říjen bude pro stávající režim stejně osudový, jako byl pro ten minulý 17. listopad. Dopředu Sládek také upozornil, že pokud dorazí i prezident, bude se jeho ochranka snažit vyvolat konflikt.⁴²⁵ Vypjatá situace vedla Havla k rozhodnutí, že se na Václavské náměstí vypraví oficiálně už 27. 10. večer a poté ještě jednou neoficiálně brzy ráno 28. 10. než začne republikánská manifestace. Ohledně přesného průběhu si navíc Havel svolal na Hrad v předvečer svátku speciální schůzku s vládními stranami, aby jim sdělil podrobnosti svého slavnostního itineráře.⁴²⁶

Výše uvedené nastiňuje základní rozdíl české a slovenské debaty před prvními separátními oslavami vzniku bývalého společného státu. Zatímco na Slovensku se diskutovalo, zda se bude výročí stále připomínat, v České republice se řešili partikulární pragmatické problémy spojené se slavením. Samozřejmě se nejedná o rozdíl jediný. To jak se lišila diskuze o blížícím se svátku, nebo jeho samotná oslava v českém a slovenském prostředí, se pokusím přiblížit v této části.

III. 2. 4. 1. Vymazání minulosti? – 28. říjen v samostatné Slovenské republice

Reprezentativní výzkum zájmu za zachování 28. října státním svátkem na Slovensku (na rozdíl od České republiky) není. Na základě prostudovaných deníků lze však konstatovat, že touha po udržení dne ve svátkovém kalendáři byla velká. Je zde ale potřeba rozlišit mezi památným dnem, dnem pracovního volna, nebo svátkem. Většina analyzovaných článků se vyjadřovala k nutnosti si den připomínat kvůli jeho historické hodnotě, tedy nikoli jej nutně udržet jako volný pracovní den, nebo dokonce státní svátek.

Například v *Práci* vyšla úvaha, že 28. říjen je symbol (tedy, že nezáleží na skutečnosti zda právě v tento den vznikla republika, nebo to bylo až o dva dny později) a zřeknutím se jej, se Slováci zřikají také své participace na vzniku Československé republiky.⁴²⁷ Tuto tezi rozvinul *Slovenský denník*, když

⁴²³ *Rudé právo*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 3, *Většina pro státní svátek 28. října*.

⁴²⁴ *Národní obroda*, č. 245, 20. 10. 1993, s. 3, *Čo s 28. októbrom?*

⁴²⁵ *Rudé právo*, č. 246, 22. 10. 1993, s. 2, *Sládek: 28. říjen bude osudový*.

⁴²⁶ *Rudé právo*, č. 244, 20. 10. 1993, s. 1-2, *V. Havel půjde ke sv. Václavovi dvakrát*.

⁴²⁷ *Práca*, č. 251, 27. 10. 1993, s. 3, *Malá úvaha nad 28. októbrom*.

poukázal, že se tím vzdávají kromě svátku také odkazu M. R. Štefánika.⁴²⁸ Také *Národná obroda* se vyjádřila k vyřazení 28. října ze svátečního kalendáře negativně. Její redaktoři se podivili nad tím, že poslanci zřejmě zapomněli, že tento svátek neznamenal pouze den znárodnění, nebo připomínání VŘSR, ale zejména vznik republiky v roce 1918, bez níž by dnes neexistovala ani současná Slovenská republika.⁴²⁹ Mírně poupravenou tezi, ale taktéž kritizující rozhodnutí o vyřazení, vyjádřil historik Ľubomír Lipták. Uvedl, že 28. říjen neznamená pouze vznik Československé republiky, ale také záchranu před pomad'arštěním.⁴³⁰

Toto veskrze negativní přijetí na stránkách analyzovaných novin k rozhodnutí slovenského parlamentu ale samozřejmě nelze přenášet na společnost, v níž sice existovali občané, kteří se mobilizovali například formou petic a vyzývali poslance „*aby nedovolili bagatelizovať zásluhy T. G. Masaryka a M. R. Štefánika na oslobodení našich národov a zabránili tak opätovnej deformácii československých dejín.*“⁴³¹ Jiní se v den svátku sešli tradičně pod sochou česko-slovenské státnosti, kde si připomněli zánik federace zpěvem česko-slovenské hymny.⁴³² Byli, ale i občané, kteří celkem jednoznačně svátek odmítali například proto, že jej vnímali jako nelogický, když stát na jehož počest byl slaven již neexistuje.⁴³³ Skutečnost, že zůstalo pouze u psaných nesouhlasů a nedošlo například k většímu připomínání ze stran občanů, či politiků ovšem ukazuje, jak nízký měl tento den na Slovensku mobilizační prvek.

Silnější postavení měl pochopitelně 30. říjen jako den podpisu Martinské deklarace, který na rozdíl od 28. října zůstal ve svátečním kalendáři Slovenské republiky jako památný den.⁴³⁴ Výraznější akce veřejnosti se ale nekonaly. V Martině se pouze v příslušný den na konferenci setkali filozofové, historici, ekonomové, ekologové a kulturní vědci. V závěrečném memorandu se shodli, že Československá republika byla důležitou demokracií v meziválečném období a že je nutné zachovat mezi národy i nadále přátelství.⁴³⁵

III. 2. 4. 2. Připomínání svátku v samostatné České republice

V českém prostředí byl 28. říjen výbušné téma, neboť nabízel možnost diskuze nad tím, kdo má a kdo nemá právo si uctít památku a jakým způsobem. Hlavní dějiště oslav si rezervoval Miroslav Sládek, který kolem poledne začal s proslovem, jenž trval skoro tři hodiny. Během něho prolašoval,

⁴²⁸ *Slovenský denník*, č. 252, 29. 10. 1993, s. 3, *Vyhlásenie k „vymazaniu“ 28. októbra.*

⁴²⁹ *Národná obroda*, č. 247, 22. 10. 1993, s. 1, *Minulosť zostáva.*

⁴³⁰ *Slovenský denník*, č. 252, 29. 10. 1993, s. 2, *Záchrana Slovákov a To bola udalosť!*

⁴³¹ *Slovenský denník*, č. 244, 19. 10. 1993, s. 1, *Nedeformujme dejiny.*

⁴³² *Práca*, č. 252, 29. 10. 1993, s. 1, V Prahe si pripomenuli 28. október.

⁴³³ *Národná obroda*, č. 247, 22. 10. 1993, s. 22, *Ako by ste hlasovali o 28. októbri?*

⁴³⁴ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1992-1994, *Parlamentná tlač*, č. 697, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=75910> [2. 5. 2023].

⁴³⁵ *Práca*, č. 254, 1. 11. 1993, s. 2, *Ideály Česko-Slovenska.*

že je jedinou skutečnou opozicí „*kryptokomunistické vládě*“, že uzákoní trest smrti a podnikatelům sebere majetek. Zmínil také, že pouze jeho strana má právo slavit 28. říjen, neboť to byla právě ona, která do poslední chvíle bojovala za jeho zachování a až se dostane k vládě zajistí jeho znovusjednocení. O svých oponentech, kteří na něj začali házet vejce, brambory a shnilá jablka řekl, že jsou „*vládou placení provokatéři, děti bývalých členů ÚV KSČ, homosexuálové, prostitutky, fetišáci a nemocní AIDS.*“⁴³⁶ Na závěr setkání zazněla česko-slovenská hymna, spor přítomných ovšem neukončila – z místa bylo nakonec policií odvedeno deset osob, které napadly příznivce Miroslava Sládka.⁴³⁷

Radikalita celého setkání vedla k volání po novelizaci zákona o demonstracích, protože za současného nastavení si může Sládek, nebo jiná soukromá osoba, zablokovat veřejný prostor i na několik let dopředu a tím „*bránit důstojné oslavě ostatním*“.⁴³⁸ Takovému scénáři se nicméně ad hoc pokusil zabránit primátor Prahy Jan Koukal (ODS), který vytvořil na prostor zábor pro nadcházejících dvacet let.⁴³⁹

Sládkovská demonstrace ovšem nebyla středobodem diskuze o 28. říjnu v České republice roku 1993, ačkoliv to tak z dosavadního výkladu může vypadat. Její smysl pro tuto práci je dvojitý. V první řadě ukazuje kdo a jakým způsobem se veřejně stavěl na obhajobu zaniklého česko-slovenského státu. Tato demonstrace byla skutečně jednou z mála veřejných akcí, která zvedala téma Česko-Slovenska například i zpěvem jeho někdejší státní hymny.⁴⁴⁰ Druhým smyslem nastínění této demonstrace je ukázka kontextu, v jakém se diskutoval význam 28. října pro samostatnou Českou republiku. Právě radikální hlas Miroslava Sládka mohl umocňovat tendenci českého národně-liberálního narativu vymezit se vůči Česko-Slovensku a 28. říjen vnímat jako českou záležitost. Dále se pokusím ukázat, jakými argumenty se 28. říjen rekontextualizoval pro samostatnou Českou republiku.

Předseda Liberální strany národně sociální (LSNS), která byla nástupkyní ČSS, Pavel Hirš napsal den před svátkem do *Svobodného slova* článek „*28. říjen a český stát*“. V něm obhajoval proč má být tento den i nadále, po rozpadu Česko-Slovenska, slaven. V roce 1918 totiž podle něj nevznikla pouze Československá republika, ale byla „*obnovena tisíciletá česká státnost*“ trvajícím od konce prvního tisíciletí a přerušena až Rakousko-Uherským vyrovnáním v roce 1867.⁴⁴¹ Právě rok 1918 znamenal její obnovení, které se nacistická a komunistická diktatura podle Hirše snažila zvrátit. Dnes je ale „*třeba se vrátit k původním kořenům. To znamená ke zrodu novodobé české státnosti v podobě společného československého státu a k osobnostem, které stály u jeho vzniku – T. G. Masarykovi, Edvardu Benešovi,*

⁴³⁶ *Lidové noviny*, č. 251, 29. 10. 1993, s. 1, *M. Sládek prchal ze své demonstrace a Rudé právo*, č. 247, 23. 10. 1993, s. 2, *Sládkovi nejde o sv. Václava*.

⁴³⁷ *Rudé právo*, s. 251, 29. 10. 1993, s. 1-2, *Na Václavském se vystřídali Havle, Klaus i Sládek*.

⁴³⁸ *Český deník*, č. 252, 30. 10. 1993, s. 3, *Cirkus Sládek*.

⁴³⁹ *Pravda*, č. 242, 16. 10. 1993, s. 12, *Čím překvapí V. Havel?*

⁴⁴⁰ Otázka, zda to bylo jeho skutečné přesvědčení, nebo jen pragmatický kalkul k získání politických bodů, je nezodpověditelná a pro tuto práci také nepodstatná.

⁴⁴¹ *Svobodné slovo*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 1, *28. říjen a český stát*.

*M. R. Štefánikovi. Ti jsou zakladateli současné české státnosti, nikoli sv. Václav, jak se nám snaží někteří namluvit.*⁴⁴²

Pavel Hirš ve svém textu skloubil jak tradici, tak nový obsah. Po vzoru tradice dosavadního připomínání zachoval akcent na rok 1918 jako vznik česko-slovenského státu, na němž se podílel mimo jiných i Štefánik. Zároveň oba dva aspekty – stát i Štefánik – byli Hiršem postaveni na vedlejší kolej vedle nového obsahu „české státnosti“. Den 28. října tak není hlavní si připomínat vznik Československé republiky, ale obnovu české státnosti. Tuto změnu důrazů, respektive zdůraznění českého státu na úkor česko-slovenského, je možné pozorovat i v jiných případech.

Josef Lux (KDU-ČSL) se například v otázce od *Lidové demokracie* rozhovořil o 75 leté existenci „našeho státu“ – tedy státu českého.⁴⁴³ V úvodníku *Lidových novin* se zase před svátkem psalo, že „28. říjen 1918 byl s rozpaky uznán tím, čím nepochybně je. Totiž počátkem moderního českého státu.“⁴⁴⁴ Ve stejném čísle týchž novin byli Češi označeni za nesporné dědice Československé republiky.⁴⁴⁵ Toto rámování 28. října jako svátku Čechů se volně prolínalo se sebechválou, jak je na tom Česká republika nejlépe z postkomunistických zemí, což ji „předurčuje“ k návratu mezi „vyspělé státy Evropy“.⁴⁴⁶ Takového výkladu se držel i předseda vlády Václav Klaus: „[Česká republika] je mezi postkomunistickými státy zcela jednoznačně řazena na první místo jak co do úspěchu transformace politické, tak i ekonomické.“⁴⁴⁷

Tato posledně zmíněná sebechvála se také přímo i nepřímo odkazovala k silnému argumentačnímu prvku českého národně-liberálního narativu – antikomunismu. Ten zazníval i 28. října, čímž byla umocňována váha svátku. *Český deník* například přinesl článek popisující výjimečnost letošního svátku v tom, že bude připomenut po desítkách let oslav v „totalitních státech [...] a krátkých chvílích nádechu jako po druhé světové válce či v atmosféře poznamenané nejistým osudem společného státu [...] ve svobodné, demokratické a stabilní zemi.“⁴⁴⁸ Václav Klaus přímo připomněl, že 28. října je potřeba připomínat i „negativní stránky“ v podobě dne znárodnění, tedy „významný den komunistického experimentu, který zapříčinil tisíce lidských tragédií, a který ve svých důsledcích vedl k devastaci naší země a k jejímu úpadku.“⁴⁴⁹

⁴⁴² Tamtéž.

⁴⁴³ *Lidová demokracie*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 4-5, *Příliš mnoho osudů 28. října*.

⁴⁴⁴ *Lidové noviny*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 1, 28. říjen.

⁴⁴⁵ *Lidové noviny*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 1, *Jsmo nesporní dědicové Československé republiky*.

⁴⁴⁶ *Svobodné slovo*, č. 251, 29. 10. 1993, s. 1, *Odkaz 28. října*.

⁴⁴⁷ *Český deník*, č. 251, 29. 10. 1993, s. 1-2, *Česká republika slavila 28. říjen*.

⁴⁴⁸ *Český deník*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 3, *28. říjen v novém státě*.

⁴⁴⁹ *Rudé právo*, s. 251, 29. 10. 1993, s. 3, *Klaus: 28. říjen má i negativní smysl*.

III. 2. 4. 2. 1. Slovensko jako „ruční brzda“ – využití antislovákismu pro podporu české státnosti

Specifickým typem argumentů, které se v kontextu výročí objevovaly i po rozpadu společného státu, bylo vymezení se vůči Slovákům. Je možné jej pozorovat v mírné podobě již ve výše uvedené rekontextualizaci 28. října jako ryze českého svátku, ale v několika případech se objevila zjevnější vyjádření. Například v nedělní příloze *Lidových novin* otiskla redakce článek o vzniku Československé republiky v roce 1918. V úvodu tento článek konstatoval, že Česká republika si svátek ponechala, kdežto na Slovensku jej ze seznamu vyškrtli a to přesto, že „právě Slovensko na onom dnu ‚vydělalo‘ neslýchaně.“ Z pohledu *Lidových novin* totiž Slováci tento den zachránili: „Nikdy v historii svůj stát nevytvořili, v říjnu 1918 byly už daleko na svažité cestě k zániku vůbec. Podané ruky se v prvních chvílích chopili bez vytáček a bez výhrad.“⁴⁵⁰

V citaci zmíněná „podaná ruka“ je pochopitelně ruka Čechů, kteří jako by podle textu Slovensko ke vzniku státu vůbec nepotřebovali a možná ani nechtěli. Text jako by říkal, že tehdy byli Slováci ještě rozumní, neboť nikdo neprotestoval: „Ani Hlinka ani Juriga neřekli slovo proti.“ V textu se také rozebírá existence československého národa, který byl sice konstrukcí, ale takovou, která „učinila z Horních Uher Slovensko“ – bez ní by „nebylo pro Slovensko záchrany“. Závěr článku poněkolkáté zdůrazňuje dobromyslnost Čechů a jistou míru neschopnosti Slováků, kteří se prostě jen svezli s nimi: „Obnovením vlastní státnosti Češi umožnili Slovákům stát se a zůstat součástí moderních evropských dějin. Připišme si to k dobru, i když Slovenská republika se už k 28. říjnu hlásit nechce.“⁴⁵¹

V podobném duchu se psalo i v dalších člancích. Rozdělení federace bylo vnímáno jako amputace⁴⁵² – tedy odříznutí části (Slovensko) od celku (Česká republika). Tím byla dále posilňována představa o tom, že Česko-Slovensko byla ve skutečnosti celou dobu Česká republika rozšířená o Slovensko, které bylo navíc „dotační zátěží“⁴⁵³. *Český deník* v kontextu svátku proto psal, že do budoucna již „nemůžeme své případné neúspěchy omlouvat ‚slovenskou ruční brzdou‘.“⁴⁵⁴ Všechna uvedená označení Slovenska, nebo Slováků umožňovala českému národně-liberálnímu narativu vytvářet představu o české výjimečnosti. Po celou dobu slavení jen málo lidí dokázalo veřejně vystoupit s rozporujícím pohledem. Jeden z takových předvedl Jan Kyčera (HSD-SMS), když upozornil, že 28. říjen není svátkem české státnosti, nýbrž státnosti česko-slovenské.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ *Lidové noviny*, č. 252, 30. 10. 1993, Nedělní příloha, s. XI: 28. říjen 1918.

⁴⁵¹ Tamtéž.

⁴⁵² *Lidové noviny*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 1, 28. říjen.

⁴⁵³ *Český deník*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 3, 28. říjen v novém státě.

⁴⁵⁴ Tamtéž.

⁴⁵⁵ *Lidová demokracie*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 4-5, Příliš mnoho osudů 28. října.

IV. ZÁVĚR

V úvodu práce jsem si definoval tři základní cíle, kterých se snažím dosáhnout. První z nich se týkal zastoupení 28. října v politických kruzích. Parlamentní diskuze o svátkovém kalendáři ukázala, že hrál tento svátek rozporuplnou roli. Na jedné straně byl pokládán za něco nehybného a zcela jasného, na straně druhé mu nebyl věnován ani základní prostor v důvodové zprávě návrhu novely svátkového zákona, kde by významnost dne mohla být vysvětlena.⁴⁵⁶ Doslovně vzato se tak 28. říjen i po roce 1989 připomínal jako vznik Československé republiky v návaznosti na „VŘSR“ se speciálním akcentem na den znárodnění. Pochopitelně jej takto asi málokdo vnímal. I pokud bychom ale absenci zdůvodnění opomenuli, byl význam dne mnohem složitější než zmíněná „nehybná jednoznačnost“. Něco jiného znamenal pro českou společnost, v níž byl neustále upevňován, něco jiného pro společnost slovenskou. České politické strany se k 28. říjnu aktivně hlásily a používali jej jak pro legitimizaci existence současného státu (a to i po jeho rozpadu), tak jako legitimizaci své vlastní stranické existence. V kontrastu s tím u slovenských politických stran svůj legitimizační potenciál svátek ztrácel, respektive se transformoval. Spíše než oslavy samotného dne existovala na Slovensku tendence k vymezování se vůči svátku zdůrazňováním jiných významných dnů (podpisy Martinské deklarace, nebo Pittsburské dohody), což nakonec vedlo i k jeho úplnému zrušení po vzniku samostatného Slovenska.

Druhým a třetím cílem práce byla snaha zjistit hodnoty do svátku projektované, respektive na jeho příkladu ukázat vztahování se k minulosti společností na začátku 90. let. Oba tyto cíle úzce souvisí se způsobem vyprávění celého příběhu práce skrze tři narativy. Vytvořením narativů jsem se snažil vsadit do roztříštěné situace řád. Neustálým zdůrazňováním názorů přesahujících tyto narativy jsem se zároveň snažil držet vědomí o jejich konstruovanosti a tím i zpřítomňovat jejich limity. Pro nalezení odpovědí na uvedené dva cíle je přínosné se ještě jednou do všech narativů ponořit a naposledy sledovat několik okruhů, které jejich konstruování přináší.

IV. 1. Kdo zastával jaký narativ a jakou úlohu v něm sehrával?

Prvním okruhem jsou role představitelů jednotlivých narativů. V průběhu předkládané práce jsem zdůraznil několik jejich nejednoznačností. Poměrně jasné postavení zaujímalo na Slovensku liberální křídlo bývalé VPN transformované v roce 1991 do ODÚ-VPN. Právě tato strana stála významně za zachováním společného státu s Čechy, což je patrné jak z manifestace v den svátku v roce 1991, tak následných odsuzujících reakcí na vrhače vajec. Podobná situace viditelná na stejném příkladu

⁴⁵⁶ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Tisky, Tisk 375, https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0375_00.htm [20. 3. 2021].

panovala i u maďarských stran, které se na akci spolupodíleli. Poměrně jednoznačné postavení zastávala také SDL, což je nejvíce patrné u snahy uzákonit den vypuknutí SNP za státní svátek na Slovensku a tím se symbolicky, ale ostře vymezit vůči ľudácké tradici. U dalších výrazných politických stran byla již situace komplikovanější.

Ještě na konci roku 1990 vystoupil tehdy člen VPN Vladimír Mečiar s jasným konstatováním, že o samostatné státy není v Evropě zájem.⁴⁵⁷ Po necelých dvou letech se již jako předseda HZDS aktivně podílel na dělení společného státu. Již Jan Rychlík popsal postupný názorový posun HZDS z federalistických pozic na autonomistické.⁴⁵⁸ Jejich jasné zakotvení v národně-evropském narativu se začalo otřásat, až došlo ke specifickému postavení na pozici „státotvorné strany“ v roce 1992 a 1993. HZDS se stylizovala do jednoznačného obhájce národní samostatnosti Slovenska, ale zároveň se distancovala od státu z druhé světové války.⁴⁵⁹ Přesto některé z atributů typické pro katolicko-separatistický narativ přejímala. Ivan Gašparovič například během přijetí Deklarace slovenské svrchovanosti v červenci 1992 vyzdvihl několikasetletou tradici slovenského národa spojenou se zásadními jmény, kde byl přítomen jak Martin Rázus, tak Andrej Hlinka, ale chyběl v nich Milan R. Štefánik. Kromě historického exkurzu sahajícího do raného středověku, umocnil Gašparovič návaznost na katolicko-separatistický narativ ještě sakrálním propojením moderního státu se zodpovědností vůči „všemohoucímu“.⁴⁶⁰

Podobný rozpor, jaký začal v HZDS nastávat s blížícím se koncem federace, existoval v KDH po celou dobu zkoumaného období. Na jedné straně existovalo silné zakotvení strany v národně-katolickém prostředí, které přispívalo k občasnému odkazování se na válečný slovenský stát. Silným momentem v tomto duchu je velká averze k přijetí zahájení SNP do svátečního kalendáře Slovenské republiky, což aktivně reprezentoval například Anton Neuwirth.⁴⁶¹ Příkladem ale může být také vystoupení předsedy strany Jána Čarnogurského na připomínkové manifestaci na Andreje Hlinku v roce 1990 svolávající zároveň slávu Jozefu Tisovi. Případně následné hájení požadavků přítomných demonstrantů, které bylo patrné i po vajíčkovém incidentu v Bratislavě v roce 1991, po němž Čarnogurský odsuzoval formu protestu, ale nikoli jeho obsah. Na druhé straně ale v KDH existovala jakási brzda viditelná například při jasném distancování se od ružomerských připomínek Andreje Hlinky v roce 1990⁴⁶² (distancování bylo samozřejmě v rozporu s Čarnogurského přítomností). Zcela jasně se ale brzda objevila v roce 1992, kdy v KDH začaly existovat hlasy nesouznějící s rozdělováním

⁴⁵⁷ *Lidové noviny* č. 201; 29. 10. 1990, s. 1-2, *Deklarace ke vzniku republiky*.

⁴⁵⁸ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 230-233.

⁴⁵⁹ ĐURAŠKOVIĆ, Stevo. *From "Husakism" to "Mečiarism"...*, s. 540, 543 a 545.

⁴⁶⁰ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1992-1994, Stenozáznam, 3. schůze, 17. 7. 1992, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71565> [2. 5. 2023].

⁴⁶¹ Tamtéž, 6. schůze, 29.-30. 9. a 1. 10. 1992, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71568> [2. 5. 2023].

⁴⁶² *Slovenský denník*, č. 111, 25. 8. 1990, s. 1, *Dnes a zajtra v Ružomberku*.

republiky.⁴⁶³ Je ovšem otázkou nakolik se jednalo o autentickou snahu zachovat federaci, nebo jen nespokojenou reakci na skutečnost, že u vzniku samostatného Slovenska stojí HZDS a nikoli právě KDĽ.

Třetí politickou stranou se specifickým postavením na Slovensku byla SNS. Její separatistické cíle existovaly po celou dobu a byly poměrně jasně zřetelné. Přesto není možné ji jako celek jednoznačně zařadit do katolicko-separatistického narativu, ačkoliv jeho zástupci byli ve straně hlasití. Jozef Prokeš a Marián Andel například hlasitě odsuzovali urážení odpůrců Václava Havla na Bratislavském náměstí SNP při výročí 28. října 1991 s tím, že vejce na prezidenta federace házeli provokatéři z řad ODÚ-VPN. První jmenovaný o rok dříve svůj slovenský nacionalismus prezentoval v SNR slovy o genocidě slovenského národa ze strany Čechů. Odpor k Čechům byl zřetelný ve více případech – například u promluvy Marcela Mihalika ve Federálním shromáždění o Benešovi coby nacistovi.⁴⁶⁴ Jedním ze silných politických programů katolicko-separatistického narativu byl matiční návrh jazykového zákona namířený proti maďarské menšině na slovenském území. Právě SNS se stala nejsilnější stranou v jeho podporování na politické úrovni. Na náměstí jej za SNS opakovaně přinesl tehdejší předseda strany a jeden z nejradikálnějších jejích hlasů, Vítazoslav Moric. Poprvé se jednalo o ružomberské slavnosti připomínající Andreje Hlinku, podruhé o uhrovecké slavnosti k památce Ľudovíta Štúra. Právě po jeho druhém vystoupení na náměstí se vůči němu ozvala část strany s výzvou k odstoupení.⁴⁶⁵ U tohoto příkladu je vidět vnitřní stranické pnutí. Mezi zástupce požadující odstoupení se řadil také Anton Hrnko, který nezapadal do katolicko-separatistického narativu ve více rovinách. Tou zásadní vedle snahy o odvolání předsedy strany, byl boj o přijetí dne začátku SNP za státní svátek na Slovensku. V této snaze ale nereprezentoval celou stranu. Například Peter Brňák byl hlasitým odpůrcem připomínání SNP.⁴⁶⁶

V českém prostředí byla situace o něco jednoznačnější. Všechny relevantní politické síly inklinovali k dominantnímu českému národně-liberálnímu narativu. Lišil se pouze dílčí přístup jednotlivých stran a pár vymezujících se výjimek, které v součtu hrály velmi malou úlohu. Výrazným vnitřním rozdílem národně-liberálního narativu se stal význam svatého Václava v souvislosti nejasné situace ohledně slavení 28. října po vzniku samostatné republiky. Tento spor nicméně figuroval zejména v mediálních sporech o význam toho kterého dne, než v parlamentních diskuzích o dominantnosti jednoho ze dnů ve svátkovém kalendáři. Nejvýraznější spor uvnitř narativu se nakonec vedl v otázce míry radikality. Hlavní postavení měli zástupci ČSL, ČSS, ČSSD, KDS, ODA, ODS, nebo OH (případně většina OF) se svým latentním českým nacionalismem schovávajícím se za pragmatismus.

⁴⁶³ RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Československa 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 360.

⁴⁶⁴ *Společná česko-slovenská parlamentní knihovna*, FS 1992-1992, Stenoprotokoly, 2. schůze, 30. 7. 1992, <https://www.psp.cz/eknih/1992fs/slsn/stenprot/002schuz/s002021.htm> [2. 5. 2023].

⁴⁶⁵ *Svobodné slovo* č. 254; 30. 10. 1990, s. 1 a 4, *Překonejme dědictví*.

⁴⁶⁶ *Spoločná česko-slovenská parlamentná knižnica*, SNR 1992-1994, Stenozáznam, 6. schůze, 29.-30. 9. a 1. 10. 1992, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71568> [2. 5. 2023].

Příkladem může být snaha Martina Peroutky (OF) prosadit pamětní tabuli Edvarda Beneše ve Federálním shromáždění v souvislosti s výročí smrti M. R. Štefánika,⁴⁶⁷ nebo podrážděné reakce Zdeňka Jičínského a Miloše Zemana na nelibost slovenských poslanců na návrh státního vyznamenání pojmenovaného Řád Bílého lva.⁴⁶⁸ Početně slabší postavení zaujímal radikální hlas vymezující se zejména na rasistických základech vůči romskému etniku. Reprezentovali jej mediálně poměrně málo viditelné skupiny skinheadů a naopak ve sdělovacích prostředcích silně reprezentovaní republikáni (SPR-RSČ) pod vedením Miroslava Sládka.

V úvodní metodologicko-teoretické části jsem se z původních narativů Tomáše Sniegoně rozhodl vyřadit čtvrtý československý komunistický narativ. Důvodem rozhodnutí bylo praktické zmizení tohoto narativu ve zkoumaném období u zkoumané problematiky. Potvrzuje to i postavení KSČM, jejíž reprezentanti se buď přiklonili k českému národně-liberálnímu narativu jako například Miroslav Šlouf při snaze o okamžité uzákonění svátku Jana Husa v roce 1990,⁴⁶⁹ nebo se stali neviditelnými. Specifickou stranou zůstávala HSD-SMS, jejíž iniciativa o moravskoslezskou samosprávu v této práci nebyla výrazně akcentována. Část strany přes svou hlavní snahu zůstávala na pozicích národně-liberálního narativu. Například Pavel Balcárek, který kritizoval přílišnou vstřícnost ke Slovákům z úst premiéra Pitharta v roce 1991.⁴⁷⁰ Jiná část (například Jan Kyčera) nicméně zdůrazňovala kritiku českého národně-liberálního narativu a tím se stávala onou malou skupinkou hrající ve veřejném prostoru poměrně marginální úlohu.⁴⁷¹ Kromě části HSD-SMS se do pozice nabourávající dominantní český narativ postavil svým projevem v roce 1991 k občanům tehdejší premiér Petr Pithart.⁴⁷²

IV. 2. Jak byli narativy silné?

Druhým okruhem vhodným ke sledování při snaze dojít k vytyčeným cílům předkládané práce je otázka síly jednotlivých narativů. V českém prostoru je tato síla zcela zřetelná – český národně-liberální narativ byl zcela jasným hegemonem. Stál při tom na několika pilířích, které byli většinou společnosti akceptované a lišil se spíše způsob nakládání s nimi, jak jsem ukázal na postavení SPR-RSČ v předešlé podkapitole. Zásadním pilířem bylo zcela jednoznačně kladné přijímání meziválečné republiky jako zlatého věku a Tomáše Garrigua Masaryka jako jeho hlavní personifikace. Dalším pilířem

⁴⁶⁷ *Společná česko-slovenská parlamentní knihovna*, FS 1986-1990, Stenoprotokoly, 27. schůze, 23. 4. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/027schuz/s027050.htm> [2. 5. 2023].

⁴⁶⁸ Tamtéž, FS 1990-1992, Stenoprotokoly, 6. schůze, 2. 10. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/006schuz/s006076.htm> [2. 5. 2023].

⁴⁶⁹ Tamtéž, ČNR 1986-1990, Stenoprotokoly, 27. schůze, 18. 5. 1990, <https://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/027schuz/s027014.htm> [20. 3. 2021].

⁴⁷⁰ Tamtéž, ČNR 1990-1992, Stenoprotokoly, 24. schůze, 14. 11. 1991, <https://www.psp.cz/eknih/1990cncr/stenprot/024schuz/s024048.htm> [2. 5. 2023].

⁴⁷¹ *Lidová demokracie*, č. 250, 27. 10. 1993, s. 4-5, *Příliš mnoho osudů 28. října*.

⁴⁷² *Osobní poselství Petra Pitharta slovenským občanům*, 9. 11. 1991.

byl autostereotyp o nadřazenosti nad okolními národy včetně národa slovenského. Právě dominance nad Slováky hrála svou zvláštní úlohu a s tím, jak se stát rozděloval se i tento princip proměňoval. Posledním stěžejním pilířem byl antikomunismus a ostrá snaha vymezit se proti bývalému komunistickému režimu. Všechny tyto pilíře se propisovaly i do připomínání 28. října, byť v jednotlivých letech různým způsobem, což se pokusím ukázat v posledním ze tří okruhů závěru – tedy v následující podkapitole.

Na Slovensku existovaly dva dominantní narativy, které se vzájemně vymezovaly, ale jak jsem v práci několikrát ukázal, v různých bodech se také překrývaly. Je zajímavé sledovat, jaký z uvedených narativů ale nabíral v různých souvislostech větší význam a tím i silnější postavení. Na federální úrovni hrál z kraje sledovaného období prim slovenský národně-evropský narativ snažící se o získání viditelného postavení Slovenska v rámci federace, ale uvažující neustále na půdorysu společného státu. Tento narativ reprezentovali hlavní představitelé Slovenska na federální úrovni, nebo ve vládních stranách. Jednalo se například o Alexandra Dubčeka, Mariána Čalfu, Františka Mikloška a v roce 1990 právě také Vladimíra Mečiara.

Uvnitř slovenské politiky, tedy z řad poslanců SNR, ale také z mimoparlamentní Matice slovenské, získával stále silnější hlas slovenský katolicko-separatistický narativ. Zřetelný byl po celou dobu sledovaného období a v závěru federace se dostal pomocí názorově posunutého HZDS ke slovu i na federální úrovni, byť ne v explicitně-radikální formě obhajující válečný Slovenský stát. Právě příklon ke katolicko-separatistickému narativu může dát odpověď na otázku proč nebyl svátek 28. října po vzniku samostatné Slovenské republiky zachován, nebo brzy obnoven. Kdyby se na vzniku samostatné republiky výrazněji podílel národně-evropský narativ, bylo by pravděpodobné, že by 28. říjen zůstal v kalendářích byť ne nutně jako svátek, nebo nepracovní den. Motivace pro přijetí svátku, ale ve slovenské politice neexistovala. Ani mediálně prezentovaná výrazná část společnosti se nicméně proti politicky nastolenému narativu nepostavila. Z toho nelze vyvozovat, že by si většina společnosti přála vyřazení 28. října ze svátkového kalendáře. Je ale možné zhodnotit 28. říjen jako málo významný pro paměť slovenské společnosti.

IV. 3. Dynamika jednotlivých narativů

Ve slovenském prostoru lze poměrně dobře pozorovat v předešlé podkapitole nastíněný posun od slovenského národně-evropského k slovenskému katolicko-separatistickému narativu. Vnitřní poměry jednotlivých narativů nejsou natolik výrazné, jako zmíněný přesun od jednoho narativu k druhému. Ten je vidět u nezastoupení katolicko-separatistického narativu ve Slavkovské deklaraci z podzimu roku 1990, ale naopak silné pozici tohoto narativu při budování samostatného státu od druhé poloviny roku 1992 a následně v roce 1993.

Výraznou dynamiku lze naproti tomu pozorovat u českého národně-liberálního narativu. Při vzpomínkách na výročí vzniku republiky v roce 1990 existovala v českém prostředí velmi silná potřeba vymezit se od komunistické diktatury. Ta se projevovala jak stavěním prvorepublikových a masarykovských ideálů do opozice s komunistickým světonázorem, tak velkým důrazem na „pravdivou“ možnost připomínat vznik republiky. Podobně silným prvkem byl paternalismus vůči slovenské společnosti. Ten se nesl zejména v duchu snahy o udržení společného státu a snažil se hledat mezi Slováky „ty naše“, kteří „nám“ rozumí a usilují také o zachování jednotného státu. Tento duch paternalismu se stal vyhrcořenější v roce 1991 po bratislavských vajíčkových událostech. Velmi zajímavý je zde kontrast v mediálním prezentování bratislavských událostí jako extremistických a takřka opomenutých pražských rasistických pochodů skinheadů.

V roce 1992 nastala v českém národně-liberálním narativu jistá změna. Antikomunismus mírně zeslábnul, respektive nebyl tak explicitní, ale zejména paternalismus se posunul z jakési inkluzivní pozice snažící se o zachování jednotného státu do pozice zcela exkluzivní, patřící pouze Čechům. Vznik Československé republiky v roce 1918 již nebyl líčen primárně jako vznik společného státu, ale jako obnovení české státnosti.⁴⁷³ Latentní vnímání Česko-Slovenska, jako českého státu se najednou proměnilo v explicitní, neskrývané a neproblematizované. Obhájci jednoty se staly zejména obskurní uskupení jako Sládkova SPR-RSČ. Nadřazenost nad Slováky přetrvávala, ale transformovala se, neboť již nebylo potřeba vyvíjet snahu o jejich udržení ve společném státě. Právě zde se začala rodit představa vnímající rozdělení státu pozitivně a pro úspěšný nástup do samostatné České republiky se tak vytvořila příznivá půda.⁴⁷⁴ V prvním roce samostatné České republiky se takové vnímání ujalo napříč hlavními představiteli státu. 28. říjen byl líčen jako zejména česká zásluha a aby nedošlo k mýlkám, že se oslavuje něco, co již neexistuje, propojoval se tento den nikoli s česko-slovenským státem, nýbrž z Masarykovskými ideály a tradicí českého státu od středověku. Oboje zmínil i prezident Havel. Nejprve v rozhlasovém rozhovoru uvedl: „*Je pravda, že tehdy vzniklo Československo a dneska jsme Česká republika, ale ten den v sobě neobsahuje pouze to, zda jsme stát dvounárodní, nebo jednonárodní, ale i přihlášení k demokracii, k humanitním hodnotám a k určitým tradicím.*“⁴⁷⁵ Posléze v den svátku ve svém projevu doplnil: „*Československo existovalo necelé tři čtvrtě století. České země - se svou rozmanitě se proměňující státností - existují přes tisíc let. I na to bychom neměli zapomínat.*“⁴⁷⁶

⁴⁷³ *Národní obroda*, č. 255, 29. 10. 1992, s. 2, *Oslavy vzniku v okamihoch zániku*.

⁴⁷⁴ GJURIČOVÁ, Adéla. *Obhajoba národních zájmů v čase východního rozšíření EU. 2002 – „nacionální epizoda“ ODS?*. In: GJURIČOVÁ, Adéla, Michal KOPEČEK. *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989...*, s. 118-121; GJURIČOVÁ, Adéla. *Poněkud tradiční rozchod s minulostí. Občanská demokratická strana*. In: GJURIČOVÁ, Adéla, Michal KOPEČEK, Petr ROUBAL, Jiří SUK, Tomáš ZHRADNÍČEK. *Rozdělení minulosti...*, s. 115.

⁴⁷⁵ HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1993: 4*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017, s. 141.

⁴⁷⁶ *Dokumentární centrum Knihovny Václava Havla*, Texty Václava Havla, Projev, 28. 10. 1993 – Pražský hrad, <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/157208> [5. 5. 2023].

IV. 4. Epilog

V roce 1992 se podle textu v *Lidových novinách* vydal pejsek s kočičkou na oslavy 28. října do centra Prahy. Čekal je tam hlučný dav demonstrujících republikánů, od nichž se jim dostalo výprasku. „Když je přestaly kopance bolet, odplížili se pejsek s kočičkou postranními ulicemi domů. Trvalo jim to déle, než jindy, ale když se setmělo, zamkli za sebou dveře domečku a byli rádi, že už ten svátek mají za sebou.“⁴⁷⁷

Jenže svátek s koncem federace nezmizel. Pokud se toho pejsek s kočičkou dožily mohly hned následující rok zaznamenat v Praze podobné nepokoje. Česko-slovenský stát sice přestal existovat, memento dne jeho vzniku však nikoli. V České republice několik následujících let sloužil k politické aktivizaci občanů.⁴⁷⁸ I poté, co se k pořádání demonstrací ve větším množství využívat přestal a tuto hodnotu přebíral spíše 17. listopad, zůstal 28. říjen důležitým datem pro legitimizaci existence celého konceptu českého státu. Na Slovensku byl sice záhy po vzniku samostatného státu zrušen, diskuze o něm ale nezmizela. Svátek nabral opět nový význam tentokrát více než dřív jako důležitý aspekt sporu mezi slovenským národně-evropským a slovenským katolicko-separatistickým narativem.⁴⁷⁹ Udržování 28. října ve slovenském veřejném vědomí dokazuje také nakonec úspěšná snaha o uzákonění dne za svátek v roce 2020.⁴⁸⁰

Svátek 28. října má stále svůj význam. Jeho hodnoty se ovšem proměňují. Svátek, který si v současné době připomínají obě nástupnické republiky po Česko-Slovensku, nese vrstvy, jež mu obyvatelé obou republik propůjčí. Jedním ze stavebních kamenů současné hodnoty jak na Slovensku, tak v České republice je také charakter, který byl svátku propůjčován v nastíněných posledních letech existence společného státu.

⁴⁷⁷ *Lidové noviny*, č. 254, 29. 10. 1992, s. 12, *Jak pejsek s kočičkou slavily 28. říjen*.

⁴⁷⁸ *Události ČT*, 28. 10. 1994, 00:03:50:00.

⁴⁷⁹ KMEŤ, Norbert. *Snaha o uzákonenie 28. októbra za štátny sviatok po roku 1993*. In: PEKNÍK, Miroslav. *Republika Česko-Slovensko: od monarchie k vlastnému štátu: ilúzie verus realita*. Bratislava: Ústav politických vied SAV, 2021, s. 449.

⁴⁸⁰ Zákon č. 326/2020, dostupný online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2020-326> [9. 5. 2023].

V. ZDROJE

V. 1. Noviny

Český deník
Lidová demokracie
Lidové noviny
Národní obroda
Občanský deník
Práce
Pravda
Rudé právo
Slovenský denník
Svobodné slovo
Verejnosť

V. 2. Prameny

BIDLO, Jaroslav, Josef ŠUSTA. *Všeobecný dějepis pro vyšší třídy škol středních: Díl 3., Dějiny nového věku od roku 1648. Vyd. 2., přeprac.* Praha: Historický klub, 1921.

CÍSAŘOVSKÝ, Josef, Vlastimil JEŽEK, Milan KREJČÍ, Klement LUKEŠ, Jindřich SANTAR, Miroslav VACHULE (ed.). *Kde domov můj?* Praha: Evropský kulturní klub, 1992.

ČARNOGURSKÝ, Ján. *Videné od Dunaja*. Bratislava: Kalligram, 1997.

Československé dokumentační středisko (<http://www.csds.cz/cs/index.html>).

Dokumentační centrum Knihovny Václava Havla (<https://archive.vaclavhavel-library.org>).

GÁL, Fedor (ed.). *Dnešní krize česko-slovenských vztahů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1990: 1*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2013.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1991: 2*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1992: 3*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2015.

HAVEL, Václav. *Hovory v Lánech 1993: 4*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017.

HLAVOVÁ, Viera, Jozef ŽATKULIAK. *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod: Výber dokumentov a prejavov november 1989 – december 1992*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2019.

KŘEN, Jan. *Bílá místa v našich dějinách*. Praha: Lidové noviny, 1990.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (<https://www.mpsv.cz/web/cz>).

Moderní dějiny – vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky (<https://www.moderni-dejiny.cz/>).

Österreichische Mediathek: Onlinearchiv (<https://www.mediathek.at>).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (<https://www.psp.cz/eknih/index.htm>).

TKÁČ, Marián, CHOVANEC, Jaroslav. *Šesťdesiatjeden krokov k slovenskej identite: Dokumenty a história prvej iniciatívy za slovenskú zvrchovanosť z roku 1990*. Martin: Matica slovenská, 2015.

Vláda Slovenskej republiky (<https://www.vlada.gov.sk>).

WEISS, Peter. *Máme republiku!: Eseje o slovenskej štátnosti*. Bratislava: Dixit, 2022.

Zákony pre ľudí (<https://www.zakonypreludi.sk/>).

Zákony pro lidi (<https://www.zakonyprolidi.cz/>).

V. 3. Literatura

ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání: podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Karolinum, 2018.

ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001.

BARŠA, Pavel. *Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu*. Praha: Argo, 2011.

BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006*. Praha: Karolinum, 2007.

BENEŠ, Zdeněk. *October 28, 1918. Rewriting or Overlaying of Czech Historical Memory?*. In: *Historia@teoria*, 1/2016, 101-120.

BLAIVE, Muriel. *National Narratives of Czech identity from the 19th Century to the Present*. In: *Geschichtsbuch Mitteleuropa: Vom Fin de Siècle bis zur Gegenwart*, 2016, 161-189.

BRODSKÝ, Jiří. *Czech Identity and Returning to Europe*. In: *Sien quarterly*, 1-2/2003, 9-22.

BRUBAKER, Rogers, Margit FEISCHIMDT. *1848 v roku 1998: politika spomínania v Maďarsku, Rumunsku a na Slovensku*. In: MACHO, Peter (ed.). *Revolúcia 1848/49 a historická pamäť*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012.

CAPLAN, Richelle Budd. *Vanished History: The Holocaust in Czech and Slovak Historical Culture*. In: *Holocaust and Genocide Studies*, 3/2015, 506–509.

CICHOPEK-GAJRAJ, Anna. *Vanished history: the Holocaust in Czech and Slovak historical culture*. In: *Canadian slavonic paper*, 1-2/2015: 165-166.

ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti, aneb jak vzpomínáme*. Praha: NLN, 2014.

ĐURAŠKOVIĆ, Stevo. *From "Husakism" to "Mečiarism": The National Identity-Building Discourse of the Slovak Left-wing Intellectuals in 1990s Slovakia*. In: KOPEČEK, Michal, Piotr WCIŚLIK. *Thinking through transition: liberal democracy, authoritarian pasts, and intellectual history in East Central Europe after 1989*. Budapest: Central European University Press, 2015.

ERLL, Astrid. *Media and Memory*. In: ERLL, Astrid. *Memory in Culture*. London: Palgrave Macmillan, 2011.

FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge, 2003.

FAIRCLOUGH, Norman. *Critical discourse analysis*. In: GEE, James Paul, Michael HANDFORD. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. New York: Routledge, 2012.

- FINDOR, Andrej. *Začiatky národných dejín*. Bratislava: Kalligram, 2011.
- FOUCAULT, Michel. *Archeologie věděni*. Praha: Herrmann, 2016.
- GAMMELGAARD, Karen. *The Czech and Czechoslovak 28 October: Stability and change in four presidential addresses 1988–2008*. In: ŠARIČ, Ljiljana, Karen GAMMELGAARD a Kjetil Rå HAUGE. *Transforming National Holidays. Identity discourse in the West and South Slavic countries, 1985–2010*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012.
- GAMMELGAARD, Karen. *The Discursive Battle in 1988 over the Czechoslovak State Holiday 28 October*. In: *Scando-Slavica* 1/2011, 48–67.
- GAMMELGAARD, Karen, Ljiljana ŠARIČ. *Discursive construction of national holidays in West and South Slavic countries after the fall of communism: Introductory thoughts*. In: ŠARIČ, Ljiljana, Karen GAMMELGAARD a Kjetil Rå HAUGE. *Transforming National Holidays. Identity discourse in the West and South Slavic countries, 1985–2010*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012.
- GJURIČOVÁ, Adéla a Michal KOPEČEK, (ed.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha: Paseka, 2008.
- GJURIČOVÁ, Adéla, Michal KOPEČEK, Petr ROUBAL, Jiří SUK, Tomáš ZAHRADNÍČEK. *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011.
- GJURIČOVÁ, Adéla a Tomáš ZAHRADNÍČEK. *Návrat parlamentu: Češi a Slováci ve Federálním shromáždění 1989–1992*. Praha: Argo, 2018.
- HÁJKOVÁ, Dagmar. *28. říjen a jeho podoby*. In: MERHAUTOVÁ, Lucie a Jana MALÍNSKÁ. *1918: model komplexního transformačního procesu?*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010.
- HÁJKOVÁ, Dagmar, Pavel HORÁK, Vojtěch KESSLER a Miroslav MICHELA, (ed.). *Sláva republice!: oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha: Academia, 2018.
- HALBWACHS, Maurice, NAMER, Gérard a Marie JAISON, (ed.). *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.
- HEITLINGER, Alena. *Tomas Sniegon. Vanished History: The Holocaust in Czech and Slovak Historical Culture*. In: *Austrian History Yearbook*, 46/2015, 440–441.
- HLAVAČKA, Milan. *Místa paměti a jejich „místo“ v historickém a společenském „provozu“*. In: HLAVAČKA, Milan, Antoine MARÈS a Magdaléna POKORNÁ. *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav, 2011.
- HLAVAČKA, Milan a Jakub RAŠKA. *Symboly doby: geneze, diskurz, historiografie*. In: HLAVAČKA, Milan a Jakub RAŠKA. *Symboly doby: historické eseje*. Praha: Historický ústav, 2019.
- HLINOMAZ, Milan. *Vývoj československé státní symboliky v letech 1918–1990*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1992, s. 81–184.
- HOLUBEC, Stanislav. *Ještě nejsme za vodou: obrazy druhých a historická paměť v období postkomunistické transformace*. Praha: Scriptorium, 2015.
- HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.
- HUDEK, Adam, Michal KOPEČEK a Jan MERVART, (ed.). *Čečo/slovakismus*. Praha: NLN, 2019.
- CHOVANEK, Jaroslav, Martin TKÁČ. *Šestdeiatjeden krokov k slovenskej identite: Dokumenty a história prvej iniciatívy za slovenskú zvrchovanosť z roku 1990*. Matica slovenská, Martin 2015.

- KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 300-305.
- KARLOVÁ, Jana. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obraze světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013
- KMEŤ, Norbert. *Politická história a spoločnosť po roku 1989*. In: *Studia Politica Slovaca*, 2/2015, 5-21.
- KMEŤ, Norbert. *Snaha o uzákonenie 28. októbra za štátny sviatok po roku 1993*. In: PEKNÍK, Miroslav. *Republika Česko-Slovensko: od monarchie k vlastnému štátu: ilúzie verus realita*. Bratislava: Ústav politických vied SAV, 2021.
- KOPEČEK, Michal. *Vanished History: The Holocaust in Czech and Slovak Historical Culture*. In: *Slavic review*, 1/2016, 179-180.
- KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: NLN, 2011.
- KOVÁČ, Dušan. *Slováci & Česi: dejiny*. Bratislava: AEP, 1997.
- KOVÁČ, Dušan. *Slovenský prevrat 1918: Zvraty a obraty v jeho interpretácii*. In: GONĚC Vladimír, Roman HOLEC. *Česko-slovenská historická ročenka 2017-2018*. Bratislava: SAV, 2018.
- KOVÁČ, Dušan. *Štátne sviatky v Slovenskej republike jako „Miesta pamäti“*. In: HLAVAČKA, Milan, Antoine MARÈS a Magdaléna POKORNÁ. *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav, 2011.
- KRÁLOVÁ, Kateřina. *Zmizelá historie. Holokaust v české a slovenské historické kultuře*. In: *Český časopis historický*, 3/2018, 883-886.
- KRAPFL, James. *Revoluce s lidskou tváří: politika, kultura a společenství v Československu v letech 1989-1992*. Praha: Rybka Publishers, 2016.
- LÁNÍČEK, Jan. *Vanished history: the Holocaust in Czech and Slovak historical culture*. In: *Holocaust Studies*, 4/2016, 462-465.
- LEHEČKOVÁ, Eva. *Analýza diskurzu a kritická analýza diskurzu*. In: ŠEBESTA, Karel, Eva LEHEČKOVÁ, Piotr Paweł PIERŚCIENIAK, Kateřina ŠORMOVÁ. *Aplikovaná lingvistika: Příručka pro studenty Bc. studia ČJL*. Praha: Karolinum, 2016.
- LEHEČKOVÁ, Eva, Michal HOŘEJŠÍ. *Ruth Wodaková*. In: *Studie z aplikované lingvistiky*, 1/2015, s. 125-142.
- LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny VI 1945-1992*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2021.
- MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita*. Praha: Argo, 2009
- MICHELA, Miroslav. *Dve výročia „dňa slobody“. K oficiálnemu pripomínaniu 28. októbra 1918 na Slovensku v rokoch 1918 – 1938*. In: ROGULOVÁ, Jaroslava, Maroš HERTEL (ed.). *Adepti moci a úspechu: etablovanie elít v moderných dejinách: jubileum Valeriána Bystrického*. Bratislava : Veda, 2016.
- MICHELA, Miroslav. *Pripomenutie sedemdesiateho výročia vyhlásenia Československa v roku 1988: posilňovanie alebo erózia režimu?*. In: DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela (ed.). *V supermarkete dejín: podoby moderných dejín a spoločnosti v stredoeurópskom priestore*. Bratislava : VEDA, Historický ústav SAV, 2021.
- MICHELA, Miroslav. *Štátny sviatok: čo symbolizuje 28. október 1918?*. In: HLAVAČKA, Milan a Jakub RAŠKA. *Symbody doby: historické eseje*. Praha: Historický ústav, 2019.

MICHELA, Miroslav. *The Struggle for Legitimacy: Constructing the National History of Slovakia After 1989*. In: LUTHAR, Oto, (ed.). *Of Red Dragons and Evil Spirits: Post-Communist Historiography between Democratization and the New Politics of History*. Central European University Press, 2017.

NORA, Pierre. *From lieux de memoiré to realms of memory*. In: NORA, Pierre a Lawrence D. KRITZMAN, (ed.). *Realms of memory: rethinking the French past. Vol. 1, Conflicts and divisions*. New York: Columbia University Press, 1996.

NORA, Pierre. *Introduction to realms of memory*. In: NORA, Pierre a Lawrence D. KRITZMAN, (ed.). *Realms of memory: the construction the French past. Vol. II, Traditions*. New York: Columbia University Press, 1997.

NORA, Pierre. *Mezi pamětí a historií: problematika míst*. In: *Cahiers du CEFRES*, 10/2010, 40-63.

PODOLINSKÁ, Tatiana Zachar, Miroslav TÍŽIK, Juraj MAJO. *Religiosity in Slovakia: Structure, Dynamics, and Spatial Diversification*. In: *Central, European Journal of Contemporary Religion*, 1/2019, 1–33.

RAKOVÁ, Svatava. *Místa paměti na přelomu tisíciletí: výzvy a proměny jednoho konceptu*. In: HLAVAČKA, Milan, Antoine MARÈS a Magdaléna POKORNÁ. *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav, 2011.

REISIGL, Martin, Ruth WODAK. *Diskurzivně-historický přístup (DHA)*. In: *Studie z aplikované lingvistiky*, 1/2015, 145-177.

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Praha: Vyšehrad, 2012.

RYCHLÍK, Jan. *Rok 1918 optikou roků 1938, 1948, 1968 a 1988*. In: GONĚC Vladimír, Roman HOLEC. *Česko-slovenská historická ročenka 2017-2018*. Bratislava: SAV, 2018.

RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2022.

ŘEHOŘOVÁ, Martina. *Lidová demokracie 1986-1992: transformace Deníku politické strany v období zásadních politických změn*. Praha: FSV UK, FF UK, 2008.

SNIEGOŇ, Tomáš. *Zmizelá historie: holokaust v české a slovenské historické kultuře*. Praha: Argo, 2017.

SOCHA, Jan. *Proměna příběhu aneb státní svátky, významné a památné dny v letech 1946-1990*. In: *Historie - Otázky - Problémy*, 1/2012, 55-71.

STEHLÍK, Michal. *Češi a Slováci 1882-1914: nezřetelnost společné cesty*. Praha: Togga, 2009.

STEIN, Eric. *Česko-Slovensko: Konflikt-roztržka-rozpad*. Praha: Academia, 2000.

ŠKOLKAY, Andrej. *Súvislosti medzi rozvojom médií a reklamného trhu na Slovensku*. In: *Otázky žurnalistiky*, 4/1998, 273-281.

ŠKVARNA, Dušan. *Obraz rokov 1848/49 v slovenskej kultúre (od polovice 19. storočia po súčasnosť)*. In: MACHO, Peter (ed.). *Revolúcia 1848/49 a historická pamäť*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012.

ŠUBRT Jiří, Nicolas MASLOWSKI, Štěpánka LEHMANN. *Maurice Halbwachs, koncept rámců paměti a kolektivní paměti*. In: MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014.

ŠUBRT Jiří, Nicolas MASLOWSKI, Štěpánka LEHMANN. *Soudobé teorie sociální paměti*. In: MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014.

ŠÚTOVEC, Milan. *Semióza ako politikum, alebo, „Pomlčková vojna“*. Bratislava: Kalligram, 1999.

THORNBORROW, Joanna. *Narrative analysis*. In: GEE, James Paul, Michael HANDFORD. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. New York: Routledge, 2012.

TUŠER, Andrej. *Slovenská periodická tlač v rokoch 1990-2010*. In: *Otázky žurnalistiky*, 1-2/2011, 94-105.

URLICH, Petr. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*. Praha: Česká technika - nakladatelství ČVUT, 2006.

VAŠÁT, Petr. *Kritická diskurzivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi*. In: *Antropowebzin*, 2-3/2008, 101-112.

VEREŠ, Juraj. *Národná obroda – príbeh jedných mienkotvorných novín*. In: *Studia Politica Slovaca*, 1-2/2008, 104-107.

WODAK, Ruth. *Politics as usual: investigating political discourse in action*. In: GEE, James Paul, Michael HANDFORD. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. New York: Routledge, 2012.

ŽATKULIAK, Jozef, Peter WEISS. *Slovenská národná rada ve státoprávním vývoji v letech 1990-1992 a peripetie osamostatnění slovenské státnosti*. In: LONDÁK, Miroslav, Slavomír MICHÁLEK, Peter WEISS (ed.). *Slovensko-evropský příběh*. Academia: Praha, 2018.